

ПРЕКРАСНИЙ НОВИЙ СВІТ

Роман

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Присадкуватий сірий будинок всього тільки на тридцять чотири поверхи. Над головним входом напис: "ГОЛОВНИЙ ЛОНДОНСЬКИЙ ІНКУБАТОРІЙ І КОНДИЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР", а на геральдичному щиті — девіз Світової Держави: "СПІЛЬНІСТЬ, ІДЕНТИЧНІСТЬ, СТАБІЛЬНІСТЬ".

Величезна зала на першому поверсі звернена вікнами на північ. Знадвору, незважаючи на літо й тропічну спеку самої кімнати, крізь вікна різко й непривітно блищало холодне світло, жадібно шукаючи якогось манекена, якийсь контур академічної оголеної натури, хай і з гусячою шкірою, але знаходило тільки скло, нікель і похмуро блискучу порцеляну лабораторії. Застиглість відлунювала застиглістю. Робітники у білих халатах, їхні руки сховані в гумові рукавички блідо-мертвецького кольору. Світло застигло, омертвіло, стало приви́дом. Лише жовті циліндри мікроскопів надавали йому певної жвавості й густини, що маслянистим полиском вигравала на полірованих трубках уздовж робочих столів.

— А це, — сказав Директор, відкриваючи двері, — відділ запліднення.

Коли директор Інкубаційно-Кондиційного Центру зайшов до приміщення, зігнуті над мікроскопами триста запліднювальників були заглиблені в ледве порушувану диханням тишу, у неухвальному монолозі шуму й свисту, цілковите зосередження. Група новоприбулих, дуже молодих, рожевоощоких і недосвідчених студентів нервово й несміливо йшла за Директором. Усі вони мали записники, в які одчайдушно занотовували, як тільки великий чоловік розкривав рота. Прямо з уст самого правдороба. Це був рідкісний привілей. Директор Лондонського

Інкубаційно-Кондиціювального Центру, як завжди, особисто водив нових студентів по всіх відділах. "Лише щоб дати вам загальне уявлення", — пояснював він мету обходу. Бо, звичайно, щоб виконувати свою працю розумно, вони мусять мати якесь загальне уявлення, — не надто велике, звісно, якщо хочуть бути добрими і щасливими членами громади. Бо лише подробиці, як відомо, сприяють чеснотам і щастю; узагальнення ж є інтелектуально необхідне зло. Не філософи, а різьбярі й колекціонери марок творять хребет громади.

— Завтра, — додав він, посміхаючись щиро й ніби дещо погрозливо, — ви приступаєте до серйозної роботи. Для узагальнень ви не матимете часу, а поки що...

А поки що це був привілей. Прямо з вуст самого правдороба — в записник. Хлопці писали як навіжені.

Високий і худорлявий, але стрункий Директор зайшов у кімнату. Мав довге підборіддя й великі, трохи висунені наперед, зуби, що ледве прикривалися, коли він не говорив, повними пишно-заокругленими губами. Молодий, старий? Тридцять? П'ятдесят? П'ятдесят п'ять? Важко сказати. В усякому разі, це питання просто не виникало; на шістсот тридцять другому році ери стабільності, ери Форда, не спадало на думку ставити таке запитання.

— Я почну спочатку, — сказав Директор, і найстаранніші студенти тут же занотували той намір: "Почати спочатку". — Це, — він повів рукою, — інкубатори. — І, відчинивши герметизовані двері, показав незліченні полиці, заповнені нумерованими пробірками. — Тижневий запас яйцеклітин зберігається на рівні температури крові, тоді як чоловічі запліднювальні гамети, — тут він відчинив інші двері, — мусять зберігатися при тридцяти п'яти градусах, замість тридцяти семи. Температура крові стерилізувала б їх.

Не відходячи від інкубаторів, він подав їм (а олівці так і бігали по сторінках) короткий опис модерного запліднювального процесу; говорив спочатку, звичайно, про його хірургічну увертюру — добровільну операцію заради Громади, не згадуючи, правда, про те, що вона приносить винагороду в розмірі шестимісячної зарплати; продовжив описом техніки збереження й розвитку вирізаного яєчника; перейшов до обговорення оптимальної температури, концентрації солей та в'язкості; говорив про розчин, у якому зберігаються відокремлені й достиглі яйця; і, підвівши своїх підопічних до робочих столів, наочно показав їм, як цей розчин набирають із пробірок; як випускають його крапля за краплею на підігріті платівки мікроскопів; як яйця, що були в ньому, перевіряються на дефекти, рахуються й переносяться в пористу посудину; як (він дав час поспостерігати операцію) ця посудина — яйцеприймач занурюється в теплий бульйон з вільно плаваючими сперматозоїдами при мінімальній, як він підкреслив, концентрації їх у сто тисяч на один кубічний сантиметр; і як через десять хвилин посудину виймають із розчину, перевіряють її вміст; як, коли якесь із яєць, лишилося незаплідненим, його знову занурюють, а якщо треба, то й ще раз; як запліднені яйця повертають до інкубаторів; там альфи й бети залишаються до остаточного переміщення в ампули, тоді як гамма, дельта й епсилони лише через тридцять шість годин забираються для застосування процесу Бокановського.

— Процес Бокановського, — повторив Директор, і студенти підкреслили ці слова у своїх блокнотах.

Одне яйце, один ембріон, одна доросла особа — це було колись нормою. А тим часом бокановськифіковане яйце брунькує, росте, ділиться. Воно дає від восьми до дев'яноста шести паростків, і кожний паросток виростає в досконало сформований ембріон, а кожен ембріон — у дорослу особу. Завдання — зробити так, щоб виросло дев'яносто шість людських істот із того, з чого раніше росла тільки одна. Це прогрес!

— По суті, — говорив далі Директор, — бокановськифікація полягає в серії гальмувань розвитку. Ми припиняємо нормальний ріст, і яйце досить парадоксально реагує на це своїм брунькуванням.

"Реагує брунькуванням", — строчили олівці студентів.

Директор показував далі. На повільному конвеєрі ціла батарея пробірок в'їжджала у великий металевий куб, ще одна батарея з протилежного боку виїжджала назовні. Машинерія злегка мурчала. Обробка пробірок, пояснював він студентам, триває вісім хвилин.

Вісім хвилин інтенсивного рентгенівського опромінювання — це майже максимум, який може витримати яйце. Деякі з них відмирають, інші найстійкіші, діляться надвоє, проте більшість дає чотири бруньки, а деякі й вісім; потім усі повертаються до інкубаторів, де бруньки починають розвиватися; через два дні їх раптово охолоджують. Потім перевіряють. Два-, чотири-, восьмипаросткові яйця знову брунькують, тоді їх ледь не до смерті глушать спиртом; внаслідок чого вони брунькують знову й знову, розгалужуються — з паростка паросток, далі й далі. А тоді вже їх лишають у спокої, бо подальше гальмування розвитку може виявитись фатальним. На цей час початкове яйце вже дає від восьми до дев'яноста шести ембріонів — чудесне вдосконалення природи, погодьтеся. Ідентичні близнюки — але не жалюгідні двійнята чи трійнята, як у старі живородні дні, коли одне яйце іноді випадково ділилося, а дюжини, десятки близнят за раз.

— Десятки! — повторив Директор і розвів руки, ніби роздаючи подарунки. — Цілі десятки!

Один із студентів, проте, був таким недотепою, що запитав, у чому тут вигода.

— Мій любий хлопче, — круто повернувся до нього Директор, — невже це не очевидно? Невже ти справді не бачиш переваги? — Він

урочисто підняв руку. — Процес Бокановського є одним з головних засобів суспільної стабільності!

"Головний засіб суспільної стабільності", — було старанно занесено до записників.

Стандартні чоловіки й жінки. Виводки в уніформах. Фабрика невеликого розміру обслуговується продукцією одного бокановськифікованого яйця.

— Дев'яносто шість ідентичних близнят працюють на дев'яноста шести ідентичних машинах! — Голос Директора тремтів від ентузіазму. — Нарешті ми на твердому ґрунті. Вперше в історії! — Він зачитував девіз планети: "Спільність, Подібність, Стабільність". — Величні слова. Якби ми могли бокановськифікувати безмежно, то були б розв'язані всі проблеми.

Розв'язані стандартними гаммами, незмінними дельтами, однаковими епсилонами. Мільйони ідентичних близнят. Принцип масового виробництва, нарешті застосований у біології.

— Але, на жаль, — Директор покрутив головою, — ми не можемо бокановськифікувати безмежно.

Дев'яносто шість, мабуть, є межею. Сімдесят два — хороша цифра. З того самого яєчника і гамет того самого чоловіка виплодити стільки виводків ідентичних близнят, скільки можливо, — це наш найбільший (шкода, що не ідеальний) здобуток. Зрештою, це теж не було просто.

Природі треба тридцять років, щоб двісті яєць досягли зрілості. Нашим завданням є стабілізація населення негайно й постійно. Яка користь із вирощування близнят раз на чверть століття?

Очевидно, ніякої. Але Подснапівський метод надзвичайно прискорив процес дозрівання. Він гарантує принаймні сто п'ятдесят зрілих яєць

щодва роки. Запліднювати й бокановськифікувати — це означає множити все на сімдесят два, одержуючи в середньому майже одинадцять тисяч братів і сестер у ста п'ятидесяти виводках ідентичних близнят за два роки.

— А у виняткових випадках ми можемо отримати з одного яєчника понад сто п'ятдесят тисяч дорослих індивідів.

Помітивши світловолосого, рум'яного молодика, що саме проходив мимо, Директор гукнув:

— Містере Фостер! — Молодик наблизився. — Чи не скажете нам, який рекордний приплід одного яєчника?

— Шістнадцять тисяч дванадцять, — відповів Фостер без вагання, жваво поблизкуючи голубими очима і з неприхованою насолодою називаючи цифри. — Шістнадцять тисяч дванадцять у ста восьмидесяти дев'яти виводках. Але, звичайно, нас випередили, — тарабанив він, — у деяких тропічних центрах. Сінгапур не раз добував понад шістнадцять тисяч п'ятсот, а Момбаса фактично досягла сімнадцяти тисяч. Проте в них інші умови. Бачили б ви, як негритянський яєчник реагує на витяжку гіпофіза! Це дивовижно, адже ми звикли працювати лише з європейським матеріалом. Але, — додав він, усміхаючись, і вогник змагання засвітився в його очах над виключно піднесеним підборіддям, — ми їх поб'ємо, маю надію. Я оце саме працюю над чудовим дельта-мінус яєчником усього лише вісімнадцятимісячної давності. Він уже дав понад дванадцять тисяч сімсот дітей, що вже випущені або в ембріонах. І він ще цілком активний.

— Люблю ентузіастів! — вигукнув Директор і поплескав Фостера по плечу. — Ходіть разом з нами і як експерт поділіться з цими хлопцями своїми знаннями.

— З приємністю, — скромно осміхнувся містер Фостер.

Вони продовжили обхід. В ампульному відділі кипіла дружна, злагоджена робота. Кусні свинячої очеревини, нарізані відповідно, влітали сюди зі складу органів на маленьких ліфтах з нижнього підвалу.

Дзись, потім — клац! — і люки ліфта навстіж; з гільзи ампули висувається щуп, бере той кусень, кладе, вирівнює. І не встигла ампула просунутися по безконечному пасу, як знову — дзись! клац! — Інший кусень очеревини вискакує з глибини, готовий лягти в іншу ампулу, що повільно посувається по конвеєру.

Поруч гільз — укладальниці. Процесія повзе далі; яйця, одне за одним, забираються з пробірок до більших посудин; очеревинна оболонка спритно розрізається, в розріз вставляється яйцева китиця, потім заливається соляний розчин... І ампула вже відійшла, час наліплювати етикетки. Спадковість, дата запліднення, номер у групі Бокановського — ці дані переносяться з пробірок на ампули. Вже не анонімні, а названі, ідентифіковані, і процесія повільно марширує далі — через отвір у стіні до Відділу суспільного призначення.

— Вісімдесят вісім кубічних метрів індексованих карток, — смакує цифру містер Фостер, коли вони заходять до зали.

— Включаючи всю відповідну інформацію, — додає Директор.

— Коригується кожного ранку.

— І координується кожного полудня.

— На основі цього проводяться відповідні розрахунки.

— Стільки-то індивідумів певної якості, — каже Фостер.

— Розподілених у певних кількостях.

— Оптимальні швидкості випуску в даний момент.

— Непередбачені втрати негайно компенсуються.

— Негайно, — повторив Фостер. — Якби ви знали, скільки понаднормових годин я потратив після останнього японського землетрусу. — Він приязно засміявся й похитав головою.

— Визначальники шлють свої заявки запліднювальникам.

— І вони дають ті ембріони, які в них просять.

— І ампули приходять сюди на детальне визначення.

— Після цього їх відсилають на склад ембріонів.

— Куди ми, власне, й ідемо.

Відчинивши двері, пан Фостер повів їх східцями вниз до підвалу. Температура все ще була тропічна. Вони опустилися в густі сутінки. Двоє дверей і коридор з двома поворотами убезпечували підвал від проникнення денного світла.

— Ембріони — як фотоплівка, — жартівливо говорив містер Фостер, відчиняючи другі двері. — Вони сприймають лише червоне світло.

У відповідь — задушлива темрява, в яку поринали студенти, зробилась рожевою й видимою, як темрява в раптово заплющених очах літнього дня. Випуклі боки бутлів у декілька ярусів один над одним поблискували незліченними рубінами, а між рубінами ворушилися неокреслені контури чоловіків і жінок, що мали пурпурові очі і мовби вражену вовчим лишаєм шкіру. Шум і гам машинерії злегка порушував тишу.

— Наведіть їм ще кілька цифр, містере Фостер, — сказав Директор, бажаючи перепочити.

Містер Фостер, здавалося, тільки цього й чекав.

— Двісті метрів ширини, — сказав він, двісті двадцять метрів довжини і десять метрів висоти. — І показав угору. Як курчата, що п'ють воду, студенти звели очі на далеку стелю.

Три яруси стелажів: на рівні підлоги перша галерея, потім друга. Стальне павутиння галерей у темряві. Біля них троє червоних привидів вивантажували бутлі з рухомих східців.

— Це ескалатор з Відділу суспільного призначення.

Кожну ампулу можна поставити на один з п'ятнадцяти стелажів, кожен стелаж, хоча цього й не видно, є конвеєром, що рухається з швидкістю тридцять три й одна третя сантиметра за годину. Двісті шістдесят сім днів, по вісім метрів за день. Дві тисячі сто тридцять шість метрів разом. Одне повне коло на рівні підлоги, одне — на першій галереї, півкола — на другій, і на двісті шістдесят сьомий ранок — вихід на денне світло у Відділ випорожнення. У так зване незалежне існування.

— Але за цей час, — підсумовував містер Фостер, — ми зуміли багато чого зробити для них. О, дуже багато. — Його сміх знавця звучав переможно.

— Люблю ентузіастів, — ще раз сказав Директор. — Ходімо далі. Ви розповідайте їм про все.

Містера Фостера не треба було просити двічі. Він розповідав про ріст ембріона у матриці з очеревини. Заохотив скуштувати насичений сурогат крові, яким живиться ембріон. Пояснив, чому його треба стимулювати плацентином і тироксином. Говорив про екстракт з жовтого тіла.

Показував форсунки, з яких ці речовини автоматично впорскуються кожні дванадцять метрів — від нульової до дві тисячі сорокової позначки. Говорив про дедалі більші дози пітуїтрину, що вводяться на останніх дев'яноста шести метрах. Описав систему штучного материнського кровообігу, якою оснащується кожна ампула на сто дванадцятому метрі; показав резервуар сурогату крові і відцентровий насос, що жене рідину крізь плаценту, синтетичні легені й фільтр зужитих речовин. Відзначив неприємну схильність ембріона до анемії і згадав про значні дози екстракту свинячого шлунка й печінки внутріутробного лошади, за допомогою яких тій анемії запобігають.

Показував їм простий механізм, що дає змогу на кожному другому метрі з останніх восьми одночасно струшувати всі ембріони, привчаючи їх до руху. Натякав на серйозність так званої "родової травми" — травми виходу з ампули — і перерахував заходи, які зводять її можливість до мінімуму через відповідне тренування ембріона перед тим небезпечним шоком. Говорив про встановлення статі десь на двохсотому метрі. Пояснив систему маркування: Т — для чоловіків, О — для жінок, а для тих, що приречені бути безплідними, — знак запитання, поставлений чорним на білому.

— Бо ясно, — говорив містер Фостер, — що у величезній більшості випадків плідність є просто тягарем. Один плідний яєчник з 1200 був би цілком достатнім для нашої мети, але ми хочемо мати хороший вибір. І, звичайно, треба завжди підстраховуватись. Тому ми дозволяємо аж 33-60% жіночих ембріонів нормально розвиватися. Решта дістає дозу чоловічих статевих гормонів на кожному з двадцяти чотирьох метрів до кінця курсу.

Результат: вони випускаються як безплідні, але структурно цілком нормальні, за винятком, він мусив зізнатися, того, що в них росте борода, хоча вони й безплідні. Це виводить нас нарешті, продовжував Фостер, з області рабського наслідування природи в багато цікавіший світ людської винахідливості.

Він задоволено потер руки: звичайно, вони не задовольнялися простим вилуплюванням ембріонів, адже всяка корова може це робити.

— Ми також визначаємо долю, випускаємо дітей як соціалізованих людських істот, як альф або епсилонів — майбутніх каналізаційних робітників або майбутніх... — він хотів сказати "майбутніх управителів світу", але замість цього, поправляючи себе, сказав: "майбутніх директорів Інкубаційно-Кондиціювальних Центрів".

Директор ІКЦ сприйняв комплімент з усмішкою.

Вони проминули двісті двадцятий метр одинадцятого стелажа. Молодий механік бета-мінус із викруткою й гайковим ключем встановлював насос сурогату крові на черговій ампулі. Коли він прикрутив гайки, гул електромотора погрубів на чверть тону. Нижче, нижче... Останній поворот ключа, погляд на індикатор обертів — і справу зроблено.

Він ступив два кроки вперед і почав налагоджувати наступний насос.

— Зменшено число обертів, — пояснив містер Фостер. — Кровозамінник циркулює тепер повільніше, тобто проходить через легені з довшими інтервалами — дає зародку менше кисню. А ніщо так не гнітить ембріон, як нестача кисню. — Він знову потер руки.

— Але для чого вам потрібно морити ембріон? — запитав допитливий студент.

— Осел, — сказав Директор по довгій мовчанці. — Хіба тобі не приходить в голову, що епсилон-ембріон мусить мати також епсилонське середовище, а не тільки епсилонську спадковість?!

Студентові це, очевидно, й справді не спадало на думку. Він просто згорав від сорому.

— Чим нижча каста, — пояснював Фостер, — тим менше кисню. Нестача його в першу чергу діє на мозок, а вже потім на кістяк. При 70% кисневої норми виростають карлики. Менше 70% — безокі виродки, які вже ні на що не придатні.

— А ось якби, — голос його став таємничим і схвильованим, — ми могли скоротити час дозрівання, це було б тріумфом, незрівнянним благом для суспільства! Уявімо собі коня.

Слухачі уявили. Кінь дозріває у шість, слон — у десять років. А людина і в тринадцять ще недозріла статеві, і лише в двадцять стає дорослою. Звідси й плід сповільненого розвитку — людський розум.

— Але в епсилонах, — упевнено доводив містер Фостер, — нам людський розум не потрібен.

А не потрібен — то й не формуємо. Мозок епсилона дозріває вже в десять років, проте тіло його нездатне працювати по-дорослому до вісімнадцяти. Довгі роки зайвої, змарнованої незрілості! Якби можна було прискорити фізичний розвиток до розвитку, скажімо, корови, яка б то була вигода для суспільства!

— Неймовірно, — прошепотіли студенти, наслідуючи ентузіазм містера Фостера.

А той заглибився у технічні деталі, заговорив про ненормальну ендокринну координацію, через що люди ростуть так повільно; заявив, що в усьому винна зародкова мутація. Чи не можна б уникнути дефектів зародкової мутації? Чи не можна епсилон-ембріон повернути якось до нормальної швидкості розвитку собак і корів? Ось у чому проблема. І вона все ще не розв'язана.

Пілкінгтон у Момбасі виростив екземпляри, статеві дозрілі в чотири роки й цілком дорослі у шість з половиною. Науковий тріумф, але

соціально безкорисний. Шестирічні чоловіки й жінки були настільки дурні, що не могли виконувати роботу навіть на рівні епсилонів. Отже маємо все або нічого. Середнього не дано. Проте у Момбасі все ще шукають ідеальної середини між дорослими двадцятирічними та шестирічними. Поки що безуспішно. Містер Фостер зітхнув і похитав головою.

Мандруючи в червоних сутінках, вони підійшли на сто сімдесятому метрі до дев'ятого стелажа. Далі стелаж був закритий і згори, і з боків, а ампули рухались, наче в тунелі, який подекуди мав відкриті дво-, триметрові проміжки.

— Формування потягу до тепла, — сказав містер Фостер. — Гарячі тунелі чергуються з холодними. Холод поєднується з дискомфортом інтенсивного рентгенівського опромінення. На час виходу з ампули ембріони вже панічно бояться холоду. Вони запрограмовані працювати в тропіках, бути шахтарями, прядильниками ацетиленового шовку чи робітниками ливарень. Тілесний жах підкріплюється вихованням розуму. Ми привчаємо їх ніжитися в теплі, — закінчував містер Фостер. — А наші колеги на верхніх поверхах вводять це у свідомість.

— І в цьому, — повчально додав Директор, — таємниця щастя й добродійності: люби те, що тобі судилося. Все виховання зводиться до того, щоб примусити людей любити своє невідворотне соціальне призначення.

В одному з міжтунельних проміжків доглядачка-лаборантка обережно вводила довгий тонкий шприц у желатинову масу чергової ампули. Студенти і їхні наставники якийсь час мовчки спостерігали.

— Привіт, Леніно! — озвався містер Фостер, коли вона нарешті вийняла шприца й випросталася.

Дівчина, здригнувшись, обернулася. Навіть у червоному мороці, який багрянив очі й шкіру, було видно, що вона надзвичайно вродлива.

— Генрі? — її червона усмішка блиснула рядком коралових зубів.

— Чарівна, о чарівна, — провуркотів Директор і двічі чи тричі легенько поплескав її по сідницях, на що вона шанобливо усміхнулася.

— Що ви їм упорскуєте? — запитав містер Фостер голосом професіонала.

— Звичайні ін'єкції — від черевного тифу й сонної хвороби.

— Робітників для тропічної зони обробляють на сто п'ятдесятому метрі, — пояснив містер Фостер студентам. — Ембріони ще мають зябра: ми імунізуємо рибу проти хвороб майбутньої людини, — й обернувся знову до Леніни: — Сьогодні о четвертій п'ятдесят пополудні на даху, як звичайно.

— Чарівна, — ще раз сказав Директор і, поплескавши дівчину на прощання, пішов за іншими далі.

На десятому стелажі ряди майбутніх робітників-хіміків проходили тренування на витривалість щодо свинцю, каустичної соди, смоли і хлору. Перша група ембріонів на третьому стелажі — двісті п'ятдесят майбутніх бортмеханіків ракетопланів — саме підійшла до тисяча сотого метра. Спеціальний механізм постійно й невтомно обертав ампули.

— Щоб поліпшити їхнє відчуття рівноваги, — пояснив містер Фостер. — Ремонтування ракети зовні під час польоту — нелегка справа. Ми зменшуємо циркуляцію крові, коли вони ногами вниз, і вони тоді голодують, а коли вони ногами догори, ми подвоюємо потік кровозамінника. Вони привчаються поєднувати стан догори ногами з добрим самопочуттям. Фактично вони щасливі тільки тоді, коли стоять на головах. А тепер, — продовжував містер Фостер, — я хотів би показати вам дуже цікавий процес формування альфа-плюс інтелектуалів. Велика група їх зараз на п'ятому стелажі. На рівні першої галереї! — крикнув він

до двох хлопців, що зібралися були йти на перший поверх. — Вони приблизно на дев'ятисотому метрі. Не можна починати формування інтелекту, аж поки зародки стануть безхвостими. Ходімо за мною.

Але Директор глянув на годинника.

— За десять третя, — сказав він. — На жаль, ми вже не маємо часу на інтелектуалів. Мусимо зайти в ясла, поки в дітей не кінчилась мертва година.

Містер Фостер був розчарований.

— Ну принаймні один погляд у Відділ розкупорки, — благав він Директора.

— Гаразд, — поблажливо посміхнувся Директор. — Лише один погляд.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

Містер Фостер залишався у Відділі розкупорки, а Директор і студенти зайшли в найближчий ліфт і понеслися на п'ятий поверх.

"Ясла для немовлят. Неопавловські кімнати виховання" — повідомляв напис при вході.

Директор відчинив двері. Вони опинилися у великій голій кімнаті, дуже ясній і сонячній, бо вся південна стіна була суцільним вікном. Півдюжини няньок, одягнених у білу віскозно-ляну уніформу, що складалася зі штанів і курток та білих асептичних шапочок, які щільно покривали коси, поралися біля довгого ряду мисок з трояндами на підлозі. Великих мисок, заповнених квітами. Тисячі пелюсток, достиглих і шовковисто гладеньких, як щоки незліченних маленьких херувимчиків, але не лише рожевощоких арійських, а й променисто-китайських і

мексиканських, апоплексичних, немов від надмірного дуття у небесні сурми, й блідих як смерть, блідих надмогильною білизною мармуру.

Коли зайшов Директор, няні стали струнко.

— Виставте книжки, — наказав він коротко.

Няні слухняно виконали його наказ.

Між мисками з трояндами були належно розкладені дитячі книжки — з відкритих сторінок привабливо визирали веселі, барвисті образи риб, звірів та птахів.

— Тепер давайте сюди повзунків!

Няні хутенько вийшли і за хвилину-другу повернулися, пхаючи перед собою щось на зразок високого візка з чотирма дротяними полицями, на яких вовтузилися восьмимісячні немовлята, схожі одне на одного, як дві краплі води. Це, очевидно, була група Бокановського. Оскільки вони належали до касты Дельта, то були одягнені в хакі.

— Посадіть їх на підлогу.

Немовлят виклали з дротяних сіток.

— Тепер поверніть їх так, щоб вони бачили книжки й квіти.

Діти відразу примовкли, а тоді порачкували до того розмаїття веселкових барв, до тих веселих яскравих образів на білих сторінках. Якраз і затьмарене сонце визирнуло з-за хмари. Троянди сполум'яніли, мов від раптової пристрасті, блискучі сторінки книжок заіскрилися новим і глибинним змістом. Діти, рачкуючи, радісно верещали, щебетали й попискували від утіхи.

— Прекрасно! — сказав Директор, потираючи руки. — Мов на замовлення.

Найпрудкіші були вже біля мети. Рученята непевно простягалися, мацали, торсали, обривали пелюстки троянд, м'яли розцяцьковані сторінки в книжках. Директор почекав, поки всі діти прилучаться до цієї забави.

— А тепер увага! — вигукнув він, підносячи руку й подаючи сигнал.

Старша няня, що стояла в другому кінці кімнати, ввімкнула рубильник. Почувся несамовитий гуркіт. Пронизливо і дедалі різкіше заревли сирени. Нестямно задзвонили сигнальні дзвінки. Діти здригнулися, зарепетували, їхні обличчя спотворив жах.

— А тепер, — намагався перекричати оглушливий галас Директор, — тепер ми закріпимо лекцію слабким електричним струмом.

Він махнув знову рукою, і старша нянька натисла на інший важіль. Тон дитячого вереску враз змінився. У гострих спазматичних криках тепер було щось відчайдушне, майже збожеволіле. Їхні рученята й ноженята рвучко підскакували, неначе від посмиків невидимими шворками, їхні тіла звивалися й дерев'яніли.

— Ми можемо пустити струм по цілій підлозі, — кричав, пояснюючи, Директор. — Але досить, — і він подав знак няні.

Вибухи припинилися, дзвони перестали дзвонити, виття сирен стишилося і вщухло. Тільця перестали смикатися, розм'якли, а скавуління й ревище ошалілих немовлят знову перейшло у нормальне дитяче рюмсання від звичайного страху.

— Дайте їм знову книжки й квіти.

Няні послушалися, але немовлята тепер уже сахалися від троянд і веселих різнобарвних малюнків, а їхнє ревіння дужчало.

— Спостерігайте, — тріумфуючи, говорив Директор, — спостерігайте.

Книжки й голосні крики, квіти й електричні удари змішуються в дитячих головах; і після двохсот повторень такої або подібної лекції вони будуть поєднані нерозривно. А що поєднала людина, природа роз'єднати не в змозі.

— Вони виростуть, як кажуть психологи, з інстинктивною ненавистю до книжок і квітів. Необоротні рефлекси. Ці діти будуть захищені від книжок і ботаніки на все життя. — Директор повернувся до няньок: — Заберіть їх геть.

Заплаканих немовлят у хакі посадовили назад у сітки і викотили з кімнати, лишився по них кисло-молочний запах і омріяна тиша.

Один із студентів підняв руку. Так, він розуміє, чому не можна дозволяти людям нижчої касті марнувати час Суспільства над книгами, завжди ж бо існує ризик, що вони прочитають щось таке, що може небажано вплинути на котрийсь із їхніх умовних рефлексів, але... але який тут зв'язок із квітами? Навіщо так клопотатися, щоб зробити психологічно неможливою для дельт любов до квітів?

Директор терпляче пояснював. Коли дітей змушують інстинктивно верещати, вгледівши троянду, то робиться це з економічних міркувань. Не так давно (століття чи близько цього) серед гам, дельт і навіть епсилонів плекалась любов до квітів і до дикої природи взагалі. Ідея була спонукати їх виїжджати за місто, користуючись транспортом.

— А хіба вони не користувалися транспортом? — запитав студент.

— Ще й як, — відповів Директор. — Але користі з того.

Первоцвіти й краєвиди мають один серйозний недолік: вони дармові. Любов до природи не збільшує замовлень заводам. Тому було вирішено відмінити любов до природи, в усякому разі, серед нижчих каст; відмінити любов до природи, але не тенденцію послуговуватися транспортом. Бо, звичайно, важливо, щоб вони й далі виїжджали за місто, навіть ненавидячи це. Проблемою було знайти економічно здоровший резон користуватися транспортом, ніж примітивна любов до квіточок та пейзажів. І той резон було знайдено.

— Ми прищеплюємо масам нелюбов до природи. Але одночасно ми привчаємо їх до всіх видів заміського спорту. Особливо до тих, які потребують складного спорядження. Так, щоб був завантаженим не лише транспорт, а й фабрики спортінвентаря. Ось звідки поєднання квітів і електрошоку, — підсумував Директор.

— Зрозуміло, — сказав студент і завмер у безмовному захваті.

Пауза. Відкашлявшись, Директор продовжив:

— Давним-давно, коли наш Форд був ще на Землі, жив підліток на ймення Рубен Рабінович. Батьки Рубена говорили польською мовою, — Директор на мить перервав оповідь. — Я припускаю, ви знаєте, що таке "польська мова"?

— Мертва мова.

— Як французька й німецька, — запобігливо додав другий студент, хизуючись своїми знаннями.

— А слово "батько"? — запитав Директор.

Бентежна тиша. Дехто з хлопців почервонів. Вони ще не навчилися відчувати суттєву, але часом дуже тонку відмінність між

непристойностями й чистою наукою. Нарешті один наважився підняти руку.

— Людські істоти раніше були... — він завагався, кров ринула йому в обличчя. — Ну, вони були живородні.

— Цілком правильно, — схвально кивнув Директор.

— І коли випускалися діти...

— Народжувалися, — поправив Директор.

— Ну, тоді вони ставали батьками... Я маю на увазі не дітей, звичайно, а тих, хто... — Бідолаха знітився остаточно.

— Коротше, — підсумував Директор, — батьками були батько й мати. — Лайливі слова чи, пак, наукові терміни лунко впали у знічену тишу. — Так... мати, — повчально повторив Директор, відкидаючись у кріслі, і вагомо додав: — Так, це неприємні факти. Згоден. Але більшість історичних фактів не менш неприємні. Та повернімось до малого Рубена. Якогось вечора його батько й мати (трах! бах!) забули вимкнути радіоприймач. А ви повинні пам'ятати, що в ті часи грубого живородного розмноження діти завжди виховувалися батьками, а не Державними Кондиціювальними Центрами. Коли дитина спала, раптом почалася радіопередача з Лондона, і наступного ранку, на диво своїм батькам (відважніші з хлопців наважились цього разу презирнутися й осміхнутися), малий Рубен, прокинувшись, повторив слово в слово довгу лекцію по радіо, в якій Бернард Шоу (це древній дивак-письменник, один з дуже небагатьох, чиї твори дійшли до нас без заборони), згідно з достовірною легендою, говорив про власну геніальність. Рубенові батьки (знов переморгування, хихоньки) нічого, звичайно, не зрозуміли і, перелякавшись, що їхня дитина з'їхала з глузду, покликали лікаря. Той, на щастя, розумів по-англійськи, розпізнав лекцію, яку читав минулого вечора Шоу, усвідомив важливість того, що сталося, й надіслав

повідомлення до медичного часопису. Ось так відкрили принцип навчання в сні, або гіпнопедію, — Директор зробив багатозначну паузу. — Відкрити відкрили, але минуло багато-багато років, перш ніж успішно використали. Випадок з малим Рубеном стався всього лише через двадцять три роки після появи на ринку першої Т-моделі нашого Форда. — Директор при цих словах перехрестив знаком Т свого живота, а всі студенти шанобливо повторили той жест. — А все-таки...

Студентські олівці ледве встигали: "Гіпнопедія вперше офіційно застосована в двісті чотирнадцятому році Е. Ф. (ери Форда). Чому не раніше? Дві причини..."

— Ці ранні експерименти йшли хибним шляхом, — говорив Директор. — Вони вважали, що гіпнопедію можна використати як інструмент інтелектуальної освіти...

(Малюк спить на правому боці, долонька звисає з ліжка. Крізь круглий отвір репродуктора лине тихий голос: "Ніл — найдовша річка в Африці і друга за довжиною у світі. Хоч він і коротший за Міссісіпі та Міссурі, проте переважає їх за довжиною свого басейну, який простягнувся на тридцять п'ять градусів з півдня на північ..."

За сніданком другого дня його запитують:

— Том, чи ти знаєш, яка найдовша річка в Африці?

Том заперечливо крутить головою.

— Але ж ти пам'ятаєш, що починається так: "Ніл — най..."

— Ніл — найдовша-річка-в-Африці-і-друга-за-довжиною-у-світі... — швидко вилітають слова. — Хоч-він-і-коротший-за...

— Ну то яка ж найдовша річка в Африці?

— Я не знаю, — у хлопця спантеличені очі.

— Але ж Ніл, Томе!

— Ніл-найдовша-річка-в-Африці-і-друга...

— То яка ж найдовша річка, Томе?

— Не знаю, — заливається сльозами Том.)

Ті плачі-ридання, пояснював Директор, відбили першим дослідникам охоту продовжувати експерименти. Вони більше не намагалися вчити дітей довжини Нілу у сні. І добре вчинили. Не можна засвоювати науку бездумно, без заглиблення в суть.

— А ось якби вони почали з моральної освіти, — сказав Директор, простуючи до дверей. Студенти завзято щось нотували на ходу, йдучи за ним до ліфта. — Моральна освіта ніколи, ні в якому разі не повинна бути раціональною, ґрунтуватися на розумінні.

— Тихо! Тихо! — зашепотів репродуктор, коли вони вийшли з ліфта на чотирнадцятому поверсі. Те "тихо, тихо" репродуктор невтомно повторював у кожному коридорі. Студенти і навіть сам Директор мимоволі пішли навшпиньки. Всі вони, звичайно, були альфами, але і в альф рефлекс досить відпрацьовані. — Тихо! Тихо! — вся атмосфера чотирнадцятого поверху шипіла цим категоричним імперативом.

П'ятдесят метрів навшпиньках — і вони під дверима, які Директор обережно відчинив. Вони переступили поріг і опинилися в сутінках заштореної спальні. Вісімдесят дитячих ліжечок стояли в ряд під стіною. Чувся шум легкого, рівного дихання і слабке бурмотіння притишених голосів.

Няня підвелася і виструнчилася перед Директором.

— Перші сорок хвилин ми відвели питанням сексу, — доповіла вона, — а зараз перейшли до елементарної класової свідомості.

Директор повільно пройшовся вздовж ліжечок. Розрум'янілі вві сні вісімдесят хлопчиків і дівчаток спокійно дихали. Під кожною подушкою чувся шепіт. Директор І-К Центру зупинився і, схилившись над ліжечком, напружено прислухався.

— Кажете, до елементарної класової свідомості? Давайте повторимо трохи голосніше.

У кінці кімнати на стіні висів гучномовець. Директор підійшов і натиснув умикача.

— ...всі в зеленому, — почувся приємний, доволі чіткий голос, — а дельти носять хакі. О, ні, ні, не хочу гратися з дельта-дітлахами. А епсилони ще гірші. Вони надто тупі і тому не вміють ні читати, ні писати. Крім цього, вони в чорному, такому бридкому кольорі. Як гарно, що я — бета. — Коротка пауза, а потім голос почав знову: — Діти-альфи носять сіре. У них робота важча за нашу, тому що вони страшенно розумні. Як гарно, що я бета, що не працюю так тяжко. А ще — ми набагато кращі від гамм і дельт. Гамми дурні. Вони носять зелене, а дельти — хакі. О, ні, ні, я не хочу гратися з дельта-дітьми. А епсилони ще гірші. Вони занадто тупі й тому не вміють...

Директор вимкнув гучномовець. Голос зацікавив. Лише його привид продовжував мимрити з-під восьмидесяти подушок.

— Перед тим, як вони прокинуться, їм це буде повторено ще разів сорок-п'ятдесят, а тоді знову в четвер і суботу. Тричі на тиждень, сто двадцять разів протягом тридцяти місяців. Після того перейдемо до складніших уроків.

Троянди й електрошокові удари, хакі дельт, подуви смороду нерозривно поєднуються в одне ще перед тим, як дитина навчиться говорити. Але безмовне обумовлення є грубим і огульним, воно нездатне сформувати точніших рефлексів, не може втілити більш комплексних засад поведінки. Для цього потрібні слова, але слова без роздумувань. Коротше — гіпнопедія.

"Велетенська моралізуюча й соціалізуюча сила всіх епох". Студенти записали й це до своїх записників. Прямо з уст правдороба.

Директор знову ввімкнув гучномовець.

— ...страшенно розумні, — лився ніжний вкрадливий голос. — Я справді дуже рада, що я бета, тому що...

Це було схоже не так на краплини води, хоч вода справді долає найтвердіший граніт, як на краплини розтопленого воску, краплини, що налипають, окутують, покривають собою, доки, нарешті, все не перетворюється в якусь однорідну субстанцію.

— Доки накінець розум дитини не стане сумою цих сугестій. І розум не лише дитини, а й дорослого — на все життя. Розум, що розмірковує, прагне й вирішує, створений з цих сугестій! — Директор, тріумфуючи, майже кричав. — Навіяно державою! — Він ударив кулаком по найбільшому столу. — Отож виходить... — Галас примусив його обернутись. — О Боже Форде! — мовив він скрушно. — Це ж треба, дітей побудив...

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

Надворі у парку був час забав. У літеплі червневого сонця сім чи шість сотень голих хлопчиків і дівчаток з вереском бігали по газонах, грали в м'яча або по двоє-троє усамітнювалися в квітучих кущах. П'янка пахли троянди, на вітах не змовкали два солов'ї, інколи затинаячись кувала в

липах зозуля. У повітрі розливалось дрімотне гудіння бджіл і гелікоптерів.

Директор і студенти трохи постояли, поспостерігали за грою в гилки. Десь із двадцятiero дітей зібралося довкола хромованої сталевोї вежі. Вони старались закинути м'яч на платформу вгорі, звідки він скочувався всередину, падав на швидкорухомий диск, вилітав крізь один із численних отворів циліндричної вежі, і діти знову його ловили.

— Дивно, — розмірковував Директор, коли вони пішли далі, — дивно, що навіть за часів нашого Форда для ігор не треба було нічого, крім одного чи двох м'ячів, кількох палиць і, можливо, ще сітки. Чи ж не дурість дозволяти людям грати хай і в складні ігри, які не сприяють зростанню споживання. Це безумство. Тепер контролери не затверджують жодної нової гри, не переконавшись, що вона потребує не менше знарядь, ніж найскладніша з уже існуючих. — Його думка раптом урвалася: — Яка чарівна парочка!

У трав'янистому закуті між високими язиками середземноморського вересу двоє дітей, хлопець років семи і дівчина, можливо, на рік старша, зосереджено, з серйозністю вчених, заглиблених у науковий пошук, гралися в примітивну сексуальну гру.

— Чудово, чудово! — сентиментально повторював Директор.

— Чудово, — чемно погоджувалися хлопці. Але їхні посмішки були досить поблажливі. Вони облишили подібні забавки не так уже й давно, тому спостерігали за всім отим зверхньо. Чудово? Та це просто дитячі пустощі. І все. Просто діти.

— Я завжди собі думаю... — продовжував Директор тим самим сентиментальним тоном, але його обірвав голосний вереск.

Із сусідніх кущів появилася нянька. Вона вела за руку малого зарюмсаного хлопця. За ними дріботіла скривджена й знічена дівчина.

— В чому річ? — запитав Директор.

— Нічого особливого, — відповіла няня, знизавши плечима. — Просто цей хлопець чомусь неохоче включається у звичайну еротичну гру. Я це помічала й раніше. А сьогодні почав ще й скиглити...

— Їй-Форду, — забожилася розтривожена дівчинка, — Я не збиралася його кривдити... Справді...

— Звичайно, що ні, любонько, — заспокоювала її няня. — А тепер, — продовжувала вона, звертаючися до Директора, — я веду його на консультацію до психолога: чи немає в нього якоїсь ненормальності.

— Чудово, — сказав Директор. — Ведіть. А ти, дівчинко, залишайся, — додав він, коли нянька відійшла з своїм крикливим підопічним. — Як тебе звати?

— Поля Троцька.

— Дуже хороше ім'я, — сказав Директор. — А тепер біжи пошукай собі якогось іншого хлопчика побавитись.

Дівчинка підстрибом побігла геть і зникла в кущах.

— Чудове створіння, — кивнув Директор, дивлячись їй услід, тоді обернувся до студентів: — Те, що я тепер вам скажу, може прозвучати як небилиця, нісенітниця. Адже для непризвичаєних до історії, як ви, більшість фактів з минулого звучить неймовірно.

І він подав їм вражаючі відомості. Протягом довгих сторіч перед ерою Форда і навіть кілька поколінь пізніше еротична гра між дітьми вважалася ненормальністю ("невже!") й суворо заборонялась.

На обличчях здивованих слухачів з'явився вираз недовіри. Невже бідним дітям не дозволялося розважатися? Та хіба ж можна так?

— Навіть підліткам, — провадив Директор, — навіть юнакам, як ви...

— Не може бути!

— Так, крім потаємного солодійства й гомосексуальності, вони не знали нічого.

— Нічого?

— У більшості випадків — нічого, до двадцяти років.

— До двадцяти років?! — з недовірою зойкнули студенти.

— До двадцяти, — повторив Директор. — Я ж казав, що історична правда вам видається нісенітницею.

— І до чого це призвело? — запитали студенти. — Які були наслідки?

— Наслідки були жахливі, — несподівано втрутився в діалог чийсь густий бас.

Всі озирнулися. Збоку стояв незнайомець — чоловік середнього зросту, з чорним чубом, орлиним носом, повними червоними губами й пронизливими чорними очима.

— Жахливі наслідки, — повторив він.

Директор, що був присів на одну зі сталевих погумованих лавок, зручно розставлених під деревами, забачивши незнайомця, схопився й кинувся до нього з розпростертими руками, радісно усміхаючись на весь рот.

— Головний Контролер! Що за приємна несподіванка! Хлопці, уявіть собі! Це ж Головоконтр — його фордність Мустафа Монд!

По всіх чотирьох тисячах кімнат Центру чотири тисячі електричних годинників одночасно пробили четверту. Безтілесні голоси заграли в сурми.

— Головна зміна скінчилася. Заступає друга зміна. Головна денна зміна...

У ліфті, дорогою до роздягальні, Генрі Фостер і асистент Головного визначальника визивно повернулися спинами до Бернарда Маркса з Бюро психології: відвернулися від людини з поганою репутацією.

Легкий шум і гудіння машин ще колихали тьмяно-вишневі сутінки Ембріонарію. Зміни приходять і відходять, одне плямисте обличчя змінюється іншим; але поважно й безупинно повзуть конвеєри, навантажені майбутніми чоловіками й жінками.

Леніна Краун швидко пішла до дверей.

Його фордність Мустафа Монд! Очі завмерлих у вітанні студентів ледь не лізуть на лоба. Мустафа Монд! Постійний Головний Контролер Західної Європи! Один з десяти Світових Контролерів. Один з десяти — а запросто сів на лавку поруч із Директором! Він явно має намір залишитися й поговорити з ними устами правдороба. Вважай, устами самого Форда!

Двоє коричневих, як креветки, дітей виринули з сусідніх кущів, пильно поглянули на прибульців великими здивованими очима й повернулися назад до своїх розваг.

— Ви всі пам'ятаєте, — сказав Головоконтр гучним баском, — ви всі, я переконаний, пам'ятаєте прекрасні натхненні слова нашого Форда: "Історія — нісенітниця". Історія, — повільно повторив він, — нісенітниця.

Він помахав рукою, ніби невидимим помелом змітаючи порох, а порохом тим були Гараппа й Халдейський Ур; а павутинням були Фіви й Вавилон, Кнос і Мікени. Мах-мах рукою — і де ви, Одиссей і Йов, Юпітер і Гаутама, де Ісус? Мах — і полетів геть античний мотлох, що звався Афінами й Римом, Єрусалимом і Серединним царством. Мах — і порожньо там, де була Італія. Мах — і не стало соборів. Мах-мах — і прощай "Король Лір" і "Думки" Паскаля. Прощайте, "Страсті", тю-тю, Реквієм, прощай, Симфоніє. Мах, мах...

— Йдеш увечері на стереоконтактний фільм, Генрі? — запитав асистент Визначальника. — Я чув, в "Алгамбрі" першокласний новий фільм. Там є любовна сцена на шкурі ведмедя. Кажуть, це щось надзвичайне. Відчувається кожна волосинка ведмедя. Найдивніші ефекти дотику.

— Ось чому нас не вчать історії, — сказав Головоконтр. — Але тепер настав час...

Директор стривожено глянув на нього. Ходять же чутки, що старі заборонені книжки переховуються в сейфі у кабінеті Головоконтра. Біблія, Поезія — Форд його знає що.

Мустафа Монд перехопив занепокоєний погляд співрозмовника і кутики його червоних губ іронічно здригнулися.

— Не бійтеся, Директоре, — сказав насмішкувато, — я не зіпсую вам студентів.

Директор збентежено промовчав.

Тих, хто тебе зневажає, сам зустрічай з презирством. У посмішці Бернарда Маркса було стільки зверхності! Теж мені — волосок ведмедея...

— Обов'язково піду, — сказав Генрі Фостер.

Мустафа Монд подався вперед і насварився пальцем:

— Ви тільки уявіть, — від його голосу в юнаків під грудьми похололо, — ви тільки уявіть собі, що то таке — "живородна мати". — Знову те брудне слово, але нікому зі студентів цього разу й на думку не спало всміхатися. — Спробуйте уявити собі, що означало "жити в своїй сім'ї".

Вони спробували, але було видно, що без найменшого успіху.

— А чи знаєте ви, що таке "рідний дім"?

Вони заперечливо покрутили головами.

Із тьмяно-червоного підвалу Леніна Краун піднялася на сімнадцятий поверх, вийшла з ліфта, повернула праворуч, пройшлася коридором і, відчинивши двері "Дівочої перевдягальні", занурилася в оглушливий хаос рук, грудей і спідньої жіночої білизни. Потoki гарячої шумуючої води лилися згори і з бульканням виливалися з сотень ванн. Вісім десятків вібровакуумних масажних машин із гуркотом і шипінням місили й смоктали пружні засмаглі тіла вісімдесяти пишних екземплярів жіночої статі, які галасували щосили. Автомат синтетичної музики виводив соло на суперкорнеті.

— Привіт, Фенні! — промовила Леніна до молодій жінки, своєї сусідки по шафі для одягу.

Фенні працювала в Пакувальному відділі, її прізвище теж було Краун. А що на два мільярди населення планети було всього десять тисяч прізвищ, такий збіг не надто вражав.

Леніна сіпала свої застібки-"блискавки" на куртці, з обох боків штанів і на нижній білизні. Потім у одних панчохах та черевичках пішла до купальні.

Домівка. Домівка — це кілька маленьких кімнаток, де тіснилися чоловік, періодично вагітна жінка і юрба хлопчаків та дівчат різного віку. Без повітря, без простору. Антисанітарія справжньої тюрми. Темрява, хвороба й сморід.

Головконтр змалював усе так яскраво, що один із хлопців, вразливіший за інших, поблід — його ледь не вирвало.

Леніна вилізла з ванни, витерлася рушником, взяла довгу гнучку трубку, встромлену в стіну, притисла наконечник до своїх грудей, ніби збираючися покінчити життя самогубством, і опустила курок. Подув теплого повітря опудрив її тальком. Вісім різних одеколонів і духів крилося за маленькими краниками над умивальником. Вона відкрила третій зліва, освіжилася шипром і з черевичками та панчохами в руках пішла подивитися, чи не звільнилася вібрувальна машина.

А в духовному плані домівка була ще злиденніша, ніж у фізичному. Скидалася вона на кролячу нору, смітник, що чадів непорозуміннями й сутичками тісно натоптаних життів, переповнених емоціями. Які небезпечні, безумні, непристойні взаємовідносини між членами сімейної групи! Немов збожеволівши, мати тремтить над своїми дітьми (її рідними дітьми!)... немов кішка над кошенятами. І не просто кішка, а така, що говорить, кішка, що знову й знову повторює: "Моя дитино, моє дитятко.

Моя крихітко, ой як ти зголодніла, як припала рученятами, губенятами до моїх грудей". Ця невимовна мука й насолода, і втіха! Аж поки дитина не засне з булькою білого молока в кутиках рота.

— Так, — сказав Мустафа Мوند, похитуючи головою, — вам недарма пішов мороз поза шкірою.

— З ким ти гулятимеш цього вечора? — запитала Леніна, повертаючися з вібровакууму зарожевіла, мов опромінений перл.

— Ні з ким.

Леніна здивовано підвела брови.

— Я не особливо добре почуваюся останнім часом, — пояснила Фенні.
— Лікар Уелс порадив пройти курс псевдовагітності.

— Але ж, моя любонько, тобі всього тільки дев'ятнадцять років. А перша підміна вагітності не є примусовою до двадцять першого року.

— Знаю, любя. Але для декого корисніше починати раніше. Лікар Уелс вважає, що брюнетки, як я, з широким тазом, повинні пройти першу псевдовагітність у сімнадцять років. Отже я не поквапилася, а радше на два роки запізнилася. Вона відкрила свою шафу і вказала на верхню полицю, заставлену коробочками й флакончиками.

— Сироп жовтого тіла, — голосно читала Леніна. — Оварин, свіжість гарантовано, годиться до 1.8.632 р. Е. Ф. Екстракт молочної залози, розведений водою, вживати тричі на день перед їжею. Плацентин, по п'ять кубиків внутрівенно через кожні два дні... Ху! — здригнулася Леніна. — Як я ненавиджу внутрівенні, а ти?

— Я теж. Але ж вони корисні, — Фенні була дівчиною розсудливою.

— Наш Форд, або наш Фрейд, як він з якоїсь невідомої причини волів себе називати, коли говорив про психологічні справи, Господь Фрейд був перший, хто відкрив жахливу небезпеку сімейного життя. Світ переповнився батьками, а отже й стражданнями, кишів матерями, що призвело до різноманітних збочень — від садизму до непорочності; переповнився братами, сестрами, дядьками, тітками, сповнився збожеволілими й самогубцями.

— Але ж між дикунами Самоа та на деяких островах біля Нової Гвінеї...

Проміння тропічного сонця, як теплий мед, лилося на тіла голих дітей, що з насолодою вовтузились у рожевому світлі. Домівка була в кожному з двадцяти будинків, вкритих пальмовим листям. На островах Тробріан зачаття вважалося справою духів предків, про батька ніколи не було й мови.

— Протилежності, — сказав Головоконтр, — поєднуються. Це саме те, що треба — змусити їх поєднуватись.

— Лікар Уелс сказав, що три місяці псевдовагітності покращать моє здоров'я на три-чотири роки.

— Що ж, сподіваюся, так воно й буде, — сказала Леніна. — Але ж, Фенні, виходить, що три місяці тобі не можна буде...

— О, ні, дорога. Лише тиждень чи два, не більше. Я проведу вечір у клубі, за музичним бриджем. А ти, звісно, підеш гуляти?

Леніна ствердно кивнула головою.

— З ким цього разу?

— З Генрі Фостером.

— Знову? — запитала Фенні з болісно-докірливим здивуванням, що так не пасувало до її ласкавого, наче місяць, обличчя. — Невже ти й досі ходиш із Генрі Фостером?

— Матері й батьки, брати й сестри. Але були також просто чоловіки й жінки, й коханці. Була моногамія й романтика. Хоч ви, правдоподібно, й не знаєте, що воно означає, — говорив Мустафа Монд.

Вони похитали головами.

— Сім'я, моногамія, романтика. Скрізь винятковість, зосереджене спрямування імпульсів; енергії в одне вузьке річище. Але кожен належить кожному іншому, — закінчив він, цитуючи гіпнопедичну приказку.

Студенти знову кивнули головами, підкреслено погоджуючися з твердженням, повторення якого у напівтемряві понад шістдесят тисяч разів примусило сприймати його як правдиве, незаперечне й samozрозуміле.

— Але, — протестувала Леніна, — я з Генрі всього місяців чотири.

— Місяців чотири! Оце мені подобається! І до того ж, — Фенні грізно тицьнула пальцем у Леніну, — ти за цей час не мала нікого, крім Генрі. Чи мала?

Леніна почервоніла, але очі й тон її голосу лишалися зухвалими.

— Ні, я не мала нікого іншого, — відповіла вона майже задерикувато. — А чому б я повинна була мати?

— О, вона, бачте, не розуміє, чому повинна була мати, — повторила Фенні, ніби для невидимого слухача за лівим плечем Леніни. Потім раптом посерйознішала: — Без жартів, Леніно, тобі треба бути обережнішою. Це просто непристойно так довго затримуватися з одним

чоловіком. У сорок або в тридцять п'ять це ще допустимо. Але в твоєму віці, Леніно! Ні, справді так не можна. Ти знаєш, як не любить Директор всякої інтенсивності у цьому відношенні. Чотири місяці з Генрі Фостером і ніким іншим. Як би він розлютився, дізнавшись про таке.

— Уявіть собі воду в трубі під тиском (студенти уявили). — Я просвердлю в ній отвір, — продовжував Головоконтр, — і ударить струмінь. А якщо просвердлити двадцять отворів, то буде вже двадцять, але слабеньких струмочків. "Моя дитино, моє дитятко!..", "Мамо!" Безумство інфекційне. "Коханий, єдиний, дорогий і безцінний..." Материнство, моногамія, романтика кохання. Вгору б'є фонтан — бушує й піниться дикий струмінь. Почуття має один вихід — моя любов, моя дитина. Не дивно, що живородні люди були безумні, порочні й нещасні. Їхній світ не дозволяв їм діяти розважливо, бути при своєму розумі, бути добродішними й щасливими. Материнство й закоханість, на кожному кроці заборона (а звичка коритися заборонам не сформована), спокуса й муки сумління на самоті, різні хвороби й безконечний ізолюючий від людей біль, непевність у майбутньому й злидні — все це прирікало їх на страшні переживання. А при таких переживаннях, — до того ж на самоті, в безнадії й ізоляції, — про яку стабільність може йти мова?

— Звичайно, не обов'язково зовсім відмовлятися від Генрі. Чергуй його інколи з кимось іншим — от і все. Він, певно, не тільки з тобою?

Леніна з цим припущенням погодилася.

— Ще б пак, — сказала Фенні. — У цьому на Генрі Фостера можна покластися — він завжди був коректним і бездоганним у своїй поведінці. А тобі слід би пам'ятати про Директора. Ти ж знаєш, який він поборник...

— Еге ж, сьогодні пополудні він поплескав мене по сідницях, — кивнула Леніна.

— От бачиш, — тріумфувала Фенні. — Це доказ, що він суворо відстоює загальноприйняті норми.

— Стабільність, — говорив Головоконтр, — стабільність. Не може бути стабільної цивілізації без стабільного індивідуума. — Його голос гучав мов сурма. У слухачів тепліло в грудях, і вони від того тепла аж ширшали. — Машина крутиться й крутиться, і мусить крутитися вічно. Зупинка означає смерть. Мільярд людей розповзся по земній поверхні. Завертілися колеса. За сто п'ятдесят років стало два мільярди. Зупиніть усі машини — і через сто п'ятдесят уже не років, а тижнів знову буде тільки мільярд, бо другий мільярд чоловіків і жінок вимре з голоду. Колеса мусять крутитися постійно, але вони потребують догляду. Їх повинні доглядати люди врівноважені, стабільні, як колеса й шестерні, люди здорові духом і тілом і завжди вдоволені. А крик "Моє дитя, моя мама, мій любий і єдиний", стогін "Мій гріх, мій грізний Бог", вереск з болю, белькотання в гарячці, оплакування злиднів і похилого віку... Хіба в такому стані можна доглядати машини? А коли не буде обслуговування, то буде що? Труп мільярда чоловіків і жінок не так просто поховати або спалити...

— І зрештою, — підлесливо умовляла Фенні, — хіба це болісно чи неприємно мати ще одного чи двох чоловіків поруч Генрі? Це не важко, а значить, ти повинна бути трохи податливішою.

— Стабільність, — наполягав Головоконтр, — стабільність. Першооснова й наріжний камінь. Стабільність. Звідси все це, — широким помахом руки він охопив величезні будівлі Кондиціювального Центру, парк і голих дітей, що бігали по травниках або відлюдно бавилися в кущах.

Леніна покрутила головою й задумливо мовила:

— Щось останнім часом я не відчуваю охоти бути податливою. А хіба, Фенні, тобі не буває так само?

Фенні підтакнула співчутливо й розуміюче.

— Не треба спонукати чи примушувати себе, — напутливо говорила вона. — Людина мусить співпрацювати. Зрештою, кожен належить кожному іншому.

— Так, кожен належить кожному іншому, — повільно повторила Леніна і, зітхнувши, на хвилину примовкла, потім взяла Фенні за руку й злегка її потисла: — Ти маєш рацію, Фенні. Як завжди. Я постараюся...

Затриманий греблею потік переливається через верх, а повінь — це почуття, повінь — це пристрасть, повінь — це навіть божевілля. Все залежить від сили потоку, висоти й міцності перегородки. Коли перепон немає, потік плавно перетікає по визначених руслах у тихе море добробуту. (Ембріони голодні — і насос із дня на день жене їм кровозамінник, невтомно роблячи вісімсот обертів на хвилину.) Зайшлася в плачі щойно вилуплена дитина — відразу ж появляються няньки з пляшкою молочносекреторного продукту. Почуття таїться в проміжку часу між потягом і його задоволенням. Скоротіть цей інтервал, зламайте всі старі непотрібні бар'єри!

— Щасливі ви, хлопці! — вигукнув Головоконтр. — Для вас не шкодувалося нічого, щоб зробити ваше життя емоційно легким, оберегти, наскільки це можливо, від емоцій і переживань взагалі.

— Слава Форду, — шепотів Директор. — У світі все гаразд,

— Леніна Краун? — перепитав Генрі Фостер, застібаючи "блискавку на своїх штанах. — О, вона чудесна дівчина. На диво пружна. Дивно, що ти й досі не спробував її.

— Я й сам дивуюся, — сказав асистент Визначальника. — Обов'язково спробую при першій нагоді.

Зі свого місця на протилежному боці переодягальні Бернард Маркс підслухав цю розмову й зблід.

— Правду кажучи, — говорила Леніна, — мені й самій трохи надокучило — Генрі та Генрі щодня. — Вона натягнула ліву панчошу. — Ти знаєш Бернарда Маркса? — запитала вдавано-недбалим тоном.

— Ти хочеш сказати... — здивувалася Фенні.

— А чому й ні? Адже Бернард — альфа-плюс. Крім того, він запросив мене злітати до однієї з дикунських резервацій. До того ж я завжди хотіла побувати серед дикунів.

— Але в нього така репутація!

— Яке мені діло до його репутації?

— Кажуть, він не любить грати у гольф.

— Кажуть, кажуть, — перекривила її Леніна.

— А також він більшість свого часу проводить усамітнено, — з відразою й жахом сказала Фенні.

— Ну, зі мною він самотній не буде. І, взагалі, чому люди так по-свинськи ставляться до нього! По-моєму, він досить милий. — Вона посміхнулася сама до себе, згадавши, яким до смішного соромливим він був! Майже переляканий, ніби вона Головоконтр світу, а він гамма-мінус — обслуговувач машин.

— Спробуйте пригадати, — сказав Мустафа Монд, — чи хто серед вас коли-небудь наштотхувався на непереборну перешкоду?

У відповідь — заперечна мовчанка.

— А чи хто був змушений довго перебувати в проміжку між бажанням і його задоволенням?

— Та у мене... — почав один із хлопців і завагався.

— Говори ж, — наказав Директор, — не примушуй його фортність чекати.

— Одного разу мені довелося майже чотири тижні чекати, поки дівчина, яку я хотів, дозволила себе взяти.

— І відповідно твоє бажання зросло?

— Жахливо!

— Точно, жахливо, — сказав Головоконтр. — Наші предки були такі дурні й короткозорі, що коли перші реформатори запропонували звільнити їх від жахливих емоцій, то вони й слухати не схотіли.

— Говорять про неї, ніби про кусень м'яса, — заскреготав зубами Бернард. — Не пробував — спробую, як баранину. Прирівнюють її до якоїсь кількості баранини. Вона казала, що подумає і дасть мені відповідь до п'ятниці. Форде мій, Форде... Підійти б та заїхати по пиках.

— Так, я настійно раджу тобі її спробувати, — сказав Генрі Фостер приятелю.

— Візьмемо хоча б позаутробний розвиток. Пфіцнер і Кавагучі розробили весь цей спосіб позатілесного розмноження. Але чи схотів уряд його розглянути? Ні. Завадило щось таке, що звалося християнством. Жінок і далі змушували бути живородними.

— Він такий бридкий, — сказала Фенні.

— А мені подобається.

— І такий курдуплик, — поморщилась Фенні, бо низькорослість була типовою ознакою нижчої касты.

— А на мене, він досить милий, — сказала Леніна. — Його так і хочеться погладити. Ну, як кошенятко...

Фенні гидливо зауважила:

— Кажуть, що хтось помилився, коли він був ще в ампулі: подумав, що то гамма, і додав спирту в кровозамінник. Ось чому він такий миршавий.

— Що за нісенітниця! — обурилася Леніна.

Навчання уві сні в Англії було фактично заборонено. Існувало щось таке під назвою лібералізм. Парламент, якщо ви щось чули про це поняття, видав закон проти гіпнопедії. Збереглися деякі пам'ятки. Промови про свободу суб'єкта. Свободу бути невдахою й сіромою. Свободу бути неприкаяним і непристосованим до життя.

— Ну що ти, друже, будь ласка, гостинно прошу! — Генрі Фостер поплескав по плечу асистента Визначальника. — Зрештою, кожен належить кожному іншому.

"Сто повторень, три ночі на тиждень протягом чотирьох років, — зневажливо думав Бернард Маркс, бо він був спеціалістом із гіпнопедії. — 62 400 повторень — і вилупиться істина. Ідіота!"

— Або взяти кастову систему. Скільки пропонувалась — стільки ж і відкидалась. На заводі ставало те, що звалося демократією. Так ніби

люди й справді рівні не лише у фізико-хімічному, а й в усіх інших відношеннях.

— Все одно я прийму його запрошення, — сказала Леніна.

Бернард ненавидів їх, так ненавидів. Але їх було двоє, гінких та сильних.

Дев'ятирічна війна почалася в 141 році ери Форда.

— Навіть якщо йому й справді влили спирту в кровозамінник.

— Фосген, хлоропікрін, етил йодацетат, дифенілціанкарсин, трихлорметил, хлорформат, дихлоретил сульфід. Не кажучи вже про синильну кислоту.

— І ніхто нічого не підливав. Це брехня, я не вірю, — закінчила Леніна.

— Уявіть ревище чотирнадцяти тисяч літаків, що йдуть широким фронтом. Але на Курфюрстердамі й у Восьмому районі вибухи бомб, начинених сибіркою, були не голосніші від бахкання паперової хлопавки.

— Тому що я хочу побувати в дикунській резервації.

— $\text{CH}_3\text{C}_6\text{H}_2(\text{NO}_2)_3 + \text{H}(\text{CHO})_2$. Ну й що в підсумку? Величезна вирва, купа каміння, кусні м'яса й слизу, нога в черевіку летить у повітрі і — трах! — приземлюється серед червоної герані, що так пишно розквітла того літа.

— Ти неможлива, Леніно. Як хочеш...

— Російський спосіб зараження води був особливо дотепний.

Спина до спини Фенні й Леніна продовжували мовчки переодягатися.

— Дев'ятирічна війна, Великий економічний крах. Вибір був лише між
всесвітньою владою і знищенням. Між стабільністю і...

— Фенні Краун також хороша дівчина, — сказав асистент
Визначальника.

У розпліднику-яслах лекція з елементарної класової свідомості
закінчилася, і тепер голоси готували майбутнього споживача
промислових товарів. "Я так люблю літати, — шепотіли голоси, — я так
люблю літати, я так люблю новий одяг, я так люблю..."

— Лібералізм, звичайно, вмер від сибірки, але силою, примусом нічого
не збудуєш.

— Далеко не так, як Леніна. О, далеко не так.

— А старий одяг — бека, — продовжувався невтомний шепіт. — Ми
завжди викидаємо старий одяг. Викидання краще від латання.
Викидання краще від латання, викидання краще...

— Керувати треба з розумом, а не батогом. Урядування — то справа
засідань. Керуйте мозком і сідницями, а не кулаками. Колись уже
спробували були споживання зробити повинністю.

— Ось я й готова, — сказала Леніна, але Фенні відчужено мовчала.

— Ну ж, люба Фенні, давай миритися!

— Кожен чоловік, жінка й дитина змушені були споживати ось
стільки-то за рік. Для процвітання промисловості. А єдиним наслідком
було...

— Викидання краще від латання. Чим більше латок, тим менший достаток, чим більше латок...

— Не сьогодні-завтра, — сказала Фенні похмурим сумним голосом, — ти попадеш у біду.

— ...громадський непослух у величезних масштабах. Рух за відмову споживання. Назад до природи.

— Я так люблю літати, я так люблю літати.

— Назад до культури. Так, навіть до культури. Тихо сидячи за книжкою, багато не споживеш.

— Ну, як я виглядаю? — запитала Леніна. На ній був темно-зелений жакет із віскозним зеленим хутром на комірці й рукавах.

— Вісімсот назадників бути скошені кулеметами на Голдерс-Грін.

— Викидання краще від латання, викидання краще від латання.

Зелені плісові шорти й білі віскозно-вовняні панчохи до колін.

— Потім була знаменита сутичка в Британському музеї. Дві тисячі шанувальників культури були передущені гірничим газом.

Зелено-білий жокейський кашкет із дашком затінював Леніні очі. Її ясно-зелені черевики виблискували глянцем.

— Нарешті, — продовжував Мустафа Монд, — управителі зрозуміли, що насиллям мало що зробиш. Повільніші, але незрівнянно певніші були методи позаутробного розвитку, неопавловського зумовлення й гіпнопедії...

А довкола талії — широкий зелений посріблений мальтузіанський пояс-патронташ, напханий (бо Леніна не була безплідною) статутним запасом протизаплідних засобів.

— Застосували нарешті відкриття Пфітцнера й Кавагучі. Провели активну пропаганду проти живородного розмноження...

— Чудово! — вигукнула Фенні з ентузіазмом. Вона ніколи не могла довго протистояти чарам Леніни. — О, який дивний у тебе пояс!

— Започаткували похід проти Минулого, позакривали музеї, попідривали історичні пам'ятники. На щастя, більшість із них іще перед тим була знищена Дев'ятирічною війною. Були вилучені книжки, видані до 150 року Е. Ф.

— Обов'язково й собі дістану такий пояс, — сказала Фенні.

— Були, наприклад, якісь споруди, що звалися пірамідами...

— Мій старий мальтузіанський чорний пояс...

— І був хтось, хто звався Шекспіром. Ви, звичайно, про нього нічого не чули...

— Просто соромно носити мій пояс з капшуком...

— Такі переваги справді наукової освіти.

— Чим більше латок, тим менший достаток, чим більше латок...

— Випуск першої моделі Т нашого Форда...

— Я ношу його майже три місяці...

— ...вибрали за початкову дату Нової Ери...

— Викидання краще від латання, викидання...

— Було щось, як я вже згадував, що звалося християнством.

— ...викидання краще від латання.

— Етика й філософія недоспоживання...

— Я люблю новий одяг, я люблю новий одяг, я люблю...

— ...мали сенс у часи недовиробництва, але в епоху машин і зв'язування вільного азоту будь-яке недоспоживання — то справжній злочин проти суспільства...

— Мені його подарував Генрі Фостер.

— Верхи усіх хрестів були зрізані — і постав Т-подібний знак. Було тоді щось, що звалося Богом. У нас тепер Світова Держава. Ми щорічно святкуємо День Форда, влаштовуємо урочисті співи й зібрання солідарності.

— Господи Форде, як я їх ненавиджу, — думав Бернард Маркс.

— Було щось, що звалося Небесами; а проте люди все одно випивали величезну кількість спиртного.

— Люблю м'ясо, люблю багато м'яса...

— Були й такі якісь поняття, як Душа й Безсмертя.

— Запитай Генрі, де він його дістав.

— А проте це не заважало людям уживати і морфій, і кокаїн.

— А найгірше, що вона й сама думає про себе як про кусень м'яса.

— У 178 році Е. Ф. були поєднані й профінансовані зусилля двох тисяч біохіміків і фармакологів.

— Чомусь він такий насуплений, — сказав асистент Визначальника, киваючи на Бернарда Маркса.

— Через шість років було налагоджено широке виробництво на комерційній основі — наркотик вийшов ідеальний.

— Давай-но подразнимо його.

— Ейфоричний наркотик викликає приємні галюцинації.

— Насуплений Маркс, насуплений Маркс, — від плескання по плечу Бернард здригнувся й оглянувся: це тварюка Генрі Фостер. — Тобі треба прийняти грам соми.

— Всі переваги християнства й алкоголю — і жодного їхнього недоліку.

"Убити б його, вбити!" — але вголос він тільки сказав: — Дякую, не треба, — і відхилив піднесену пачку таблеток.

— Захотілося — і тут же влаштовуєш собі сомовідпочинок від реальності. І навіть голова потім не болить і не засмічується ніякою міфологією.

— Бери, — наполягав Генрі Фостер. — Бери!

— Це практично забезпечує стабільність.

— Кубик соми ковтнем — і немає проблем, — сказав асистент Визначальника, цитуючи уривок з простої гіпнопедичної мудрості.

— Лишилося тільки перемогти старечу неміч.

— Гади, гади! — зірвався Бернард Маркс.

— Ой, які ми злючі!

— Статеві гормони, переливання молоді крові, солі магnezії...

— І пам'ятай, що від усіх негараздів найкращі ліки — грам соми, — відійшли вони, сміючись.

— Усі тілесні недуги старечого віку були ліквідовані. А разом з ними, звичайно, і...

— Так не забудь запитати його про мальтузіанський пояс, — сказала Фенні.

— А разом з ними зникли і всі психічні особливості старої людини. Характер тепер лишається незмінним ціле життя.

— ...згуляти б дві партії в гольф із перешкодами, поки не потемніло. Треба летіти.

— Працювати, розважатися — у шістдесят років наші сили й уподобання такі самі, як і в сімнадцять. Старі люди в минулі недобрі часи зрікалися життя, тікали від усього світського, вдавалися до релігії, витрачали свій час на читання, думання. Так, навіть думання...

"Ідіоти, свині", — повторював подумки Бернард Маркс, простуючи коридором до ліфта.

— Це неабиякий прогрес — старі люди тепер працюють, паруються, розважаються, у них ані хвилини, щоб сісти й подумати. А вже коли й з'явиться віддушина серед розваг, то завжди є сома. Чудова сома: півграма — й одержуй коротку відпустку. Грам — на пару днів, два грами — на поїздку в пишний Схід, три — на темну блаженну вічність на Місяці. А повернувшись звідти, опинишся по другий бік щілини, і знову ти на твердому ґрунті щоденної праці й утіх, знову бігаєш від одного стереоконтактного фільму до іншого; від одної гарної дівчини до ще ліпшої, від електромагнітного гольфу до...

— Забирайтеся звідси, — сердито накричав на дітей Директор. — Ідіть геть! Хіба не бачите, що заважаєте його фордейству. Пошукайте собі іншого місця для своїх еротичних забав.

— Сердешні дітлахи, — поспівчував Головоконтр.

Повільно, велично, під тихе гудіння машин рухалися конвеєри — тридцять три сантиметри за годину. У червоному мареві мерехтіли незліченні рубіни.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

1

Ліфт був переповнений чоловіками з альфа-роздягальні, й Леніну вони зустріли привітаннями, дружніми кивками й усмішками. Вона була популярною дівчиною: майже з усіма — з одним раніше, з другим пізніше — провела ніч.

Милі хлопці, думала вона, відповідаючи на вітання. Чарівні хлопці! Шкода лише, що Джорд Едзел такий капловухий (можливо, йому

впорснули понад міру гормона парашитовидки на 328-у метрі?). А глянувши на Беніто Гувера, вона мимохіть пригадала, що без одягу він надто волохатий.

Очі її ледь посмутніли при згадці про чорнокучерявого Беніто, і тут вона побачила в кутку маленьку щуплу фігуру й сумне обличчя Бернарда Маркса.

— Бернарде, — підступила вона до нього, — а я тебе шукаю, — задзвенів її голос, покриваючи шум ліфта, що підіймався вгору. Чоловіки з цікавістю озирнулися. — Я хотіла поговорити з тобою про наш план поїздки в Нью-Мексико. — Краєчком ока вона побачила, як Беніто Гувер здивовано роззявив рота. Це роздратувало її. "Здивований, що я не запрошуюся до нього знову", — подумала з легкою досадою. І мовила ще голосніше: — Це було б чудесно — поїхати з тобою у липні на тиждень. (У всякому разі вона публічно засвідчує свою невірність Генрі. Фенні мала б бути задоволена, дарма що це Бернард.) — Звісно, — Леніна чарівно й багатозначно посміхнулася, — якщо ти ще мене хочеш.

Бернардове бліде обличчя почервоніло. Чому б то? — подивувалася Леніна, збентежена й водночас зворушена цією дивною даниною своїй чарівності.

— Може б, краще поговорити про це десь в іншому місці? — Бернард знітився й почав заїкатись.

Ніби я сказала щось стидке, чудувалася Леніна. Так засоромився, ніби вона непристойно пожартувала — запитала, хто його мати чи щось подібне.

— Не тут, не при всіх, — душило його збентеження.

Леніна розсміялася щиро й незлостиво.

— Який ти кумедний, — сказала вона від душі. — Ти попередь мене принаймні за тиждень. Добре? — продовжувала вона вже іншим тоном. — Я думаю, що ми полетимо на "Синій тихоокеанській ракеті". Звідки вона відходить? З Черінгт-Т вежі чи з Гемстеду?

Не встиг Берnard відповісти, як ліфт зупинився.

— Дах! — повідомив скрипучий голос.

Провідником ліфта було мавпоподібне створіння, одягнене в чорну туніку для мінус-епсилон-напівкретина.

— Дах! — ліфтер розчахнув навстіж двері. В очі йому вдарило пообіднє сонце, аж він здригнувся й закліпав очима. — О, дах! — повторив він захоплено. Раптом він ніби пробудився від глухого мертвотного отупіння. — Дах!

Піднявши свою мордочку до пасажирів, він заусміхався якось пособачому — обожнююче і з надією. Перемовляючися та сміючись, пасажири вийшли з ліфта. Ліфтер подивився їм услід.

— Дах? — промовив ліфтер тепер уже запитально.

Але тут задзеленчав дзвінок, і зі стелі кабіни, з динаміка, почулися ласкаві, але наполегливі накази.

— Спускайся вниз, спускайся вниз. На вісімнадцятий поверх. Спускайся вниз. На вісімнадцятий поверх. Спускайся...

Ліфтер грюкнув дверцятами, натиснув на кнопку і відразу шугонув у монотонні сутінки колодязя, в сутінки звичайного власного отупіння.

На даху було тепло й сонячно. У дрімотному літньому післяобідді дзижчали, пролітаючи, гелікоптери, рокотали ракетоплани, невидимі в яскравому небі у п'яти чи шести милях над головою. Бернард глибоко вдихнув повітря. Він поглянув на небо, на голубі обрії, а потім на обличчя Леніні.

— Яка краса! — його голос ледь тремтів.

Вона усміхнулася до нього сердечно й розуміюче.

— Якраз для гри в гольф із перешкодами, — відповіла вона захоплено. — А тепер, Бернарде, я мушу летіти. Генрі гнівається, коли я запізнююся. Отже даси мені своєчасно знати про дату. — І, помахавши рукою, вона побігла по широкому рівному даху до ангарів.

Бернард стояв і дивився, як миготять білі панчохи, як грайливо то згинаються, то розгинаються засмаглі колінця, як плавно погойдуються під темно-зеленим жакетом щільно припасовані шорти. На його обличчі відбилося страждання.

— Нічого не скажеш, красуня, — пролунав за спиною чийсь гучний бадьорий голос.

Бернард здригнувся й оглянувся. Повнощоче червоне обличчя Беніто Гувера сяяло явною сердечністю й щирістю. Беніто славився своєю доброзичливістю. Про нього казали, що він може прожити ціле життя, не вживаючи соми. Його ніколи не тіпала злостивість, ніколи не навідував поганий настрій. Для Беніто дійсність завжди була радісною.

— І страх яка одухотворена. Та ще й як! Але слухаймо, — продовжував він серйозніше, — ти справді виглядаєш якось похмуро. Що тобі треба — так це грам соми. — Беніто вийняв слоїк із правої кишені своїх штанів. — Соми ковтнем — і немає проблем... Але куди ж ти?

Та Бернард, відвернувшись, заспішив геть.

Беніто пильно й збентежено подивився йому вслід: "Що з цим хлопцем діється?" Дивуючись та похитуючи головою, він вирішив, що Бернардові й справді, мабуть, домішали алкоголь у кровозамінник. Видно, йому пошкодили мозок, бідоласі. Він засунув слоїк соми назад до кишені, а з другої витяг жувальну секс-гормонну гумку, запхав до рота й, жуючи, повільно пішов до ангарів.

Генрі Фостер викотив свою машину і, коли підбігла Леніна, він уже чекав на неї, сидючи за кермом.

— Запізнилася на чотири хвилини, — зауважив він, коли вона сіла поруч. Запустив мотори і включив гвинти гелікоптера. Машина рвонулася вертикально. Генрі натиснув на акселератор, гвинти задзижчали, як джмелі, потім, як оси, і нарешті, як комарі; тахометр показував, що вони підіймаються з швидкістю не менше двох кілометрів за хвилину. Лондон зменшувався під ними. Величезні будови з рівними, як стіл, дахами через декілька секунд стали не більшими за грядку кубовидних грибів, що розповзлися у зелені парків і садів. Серед них на тоненькій ніжці розташувався вищий і стрункіший гриб — Черінг-Т вежа підносила до неба свій диск-таріль з блискучого залізобетону.

Як контури казкових атлетів, величезні пухнасті хмари розлягалися по синьому небі. Раптом з-поза одної з них виринула дзиготлива багряна кузька.

— То "Червона ракета" повертається з Нью-Йорка, — сказав Генрі й поглянув на годинника. — На сім хвилин припізнилася, — додав і похитав головою. — Ці атлантичні маршрути скандально непунктуальні.

Він відпустив прискорювач. Гудіння над головою спало на півтори октави, і дзижчання набирало зворотного тону — від комариного до джмелиного. Підйом уповільнився, ще мить — і вони нерухомо зависли в

повітрі. Генрі натиснув на важіль, клацнула передача. Спочатку повільно, а тоді швидше й швидше закрутився перед очима гвинт, аж поки став невиразним кругом. Машина перейшла на горизонтальний політ, різко й пронизливо засвистів вітер. Генрі стежив за індикатором обертів; коли стрілка торкнулася поділки 1200, він вимкнув передачу. Машина дала досить швидкості, щоб летіти як планер.

Леніна глянула вниз крізь вікно під ногами. Вони летіли над шестикілометровою зоною парків, що відокремлювала центральний Лондон від першого кільця передмість. Зелений килим примхливо вібрував. Ліс відцентрових веж виблискував нікелем між деревами. У районі Шепард-Буша дві тисячі мінус-бет грали змішаними парами в теніс на риманових кортах. Не були безлюдними й майданчики для ескалатерного гандболу, що облямовували шлях від Вілстенду до Нотінг-Гіла. На Ілінгському стадіоні дельти проводили гімнастичний парад і співоче свято.

— Який у них огидний колір хакі, — зауважила Леніна, виявляючи гіпнопедичне упередження своєї касти.

Будинки Гаунсловської студії стереоконтактних фільмів розкинулися на площі семи з половиною гектарів. А неподалік армія робітників у хакі і в чорному склила наново покриття Великої західної автомагістралі. Якраз у цей час в одному з пересувних тиглів відкрили льотку. Сліпучим розжареним потоком розплавлене каміння лилося через дорогу; вперед-назад їздили важкі асбестні котки; з-під термозахищеного водовоза білою хмарою здіймалася пара.

Цілим містечком постала фабрика Телекорпорації в Brentfordі.

— У них, мабуть, презміна, — сказала Леніна.

Зелені гамма-дівчата й чорні напівкретини роїлися, мов попелиці й мурашва, біля входів або стояли в черзі до монорейкових трамваїв. У юрбі

іноді появлялася постать бета-мінусовика в уніформі кольору достиглих ягід шовковиці. Дах головного будинку ніби ворухився від прибуваючих та відлітаючих гелікоптерів.

— Слава Форду, — сказала Леніна, — що я не гамма.

Через десять хвилин, приземлившись у Сток-Поджі, вони розпочали перший тур гольфу з перешкодами.

2

Майже не підводячи очей, які якщо коли й зустрічалися з чиймсь поглядом, то зразу ж покvapливо опускалися або відводились, Бернард поспішав через дах. Ніби хтось за ним гнався, а він не хотів бачити переслідувачів, щоб вони, часом, не виявилися ще страшнішими, ніж йому гадалося, і щоб його не поійняло почуття ще більшої провини і ще більшої безпорадної самотності.

О, цей Беніто Гувер! А він же хотів, щоб було краще. А вийшло набагато гірше. Доброзичливці завдають йому такої самої урази, як і ті, що ставляться до нього вороже. Навіть Леніна завдає йому страждань. Він пригадував тижні боязкої нерішучості, коли він поглядав на неї здалеку і впадав у розпуку, не наважуючись підійти. Чи ж смів він ризикувати — зустріти зневажливу відмову? Але якщо вона скаже "так", яке то буде щастя! І ось вона сказала "так", а він і далі нещасний — нещасний, бо вона вирішила: погода цього дня вельми сприятлива, аби пограти в гольф із перешкодами, і побігла до Генрі Фостера, а його, Бернарда, вважає потішним через його небажання говорити при всіх про своє найінтимніше. Нещасний, словом, тому, що вона повелася як усяка здорова й добродесна англійка, а не якимось інакше, дивно й ненормально.

Він відчинив двері свого ангарного відсіку й покликав двох дельта-мінусовиків з обслуги, які сиділи без діла, щоб вони викотили на дах його машину. Ангари обслуговувались близнюками з одної групи

Бокановського, ідентично маленькими, чорними і бридкими. Бернард віддавав накази різким, зверхнім і навіть образливим тоном, тому що не почував себе досить упевнено у своїй зверхності. Взаємини з членами нижчих каст завжди завдавали Бернардові прикрощів. Невідомо, чи правдиві були чутки про помилково введений алкоголь у його кровозамінник (а такі випадки траплялися), проте фізичні дані Бернарда були справді ненабагато кращі від даних пересічного гамми. Він був на вісім сантиметрів нижчий і, відповідно, щупліший від стандартного альфи. Контактуючи з членами нижчих каст, він завжди боляче усвідомлював свою фізичну миршавість. "Я такий як є, але хотів би бути інакшим". Його гнітило гостре відчуття неповноцінності. Кожного разу, коли йому доводилося дивитися прямо, а не згори в обличчя дельтовика, він почувався приниженим. Чи поводитиметься те створіння з повагою до нього, як належить відповідно до його касті? Це питання переслідувало його. І не без причини. Бо гамми, дельти й епсиони, до деякої міри, були привчені пов'язувати соціальну вищість із розмірами тіла. Гіпнопедичне упередження на користь розміру було універсальним. Цим пояснювався сміх жінок, до яких він залицявся, і насмішки чоловіків, його колег. Терплячи від глузування, він почував себе чужаком, отже й повадився як такий, і цим іще збільшував упередження проти себе, підсилював зневагу й неприязнь, викликані його фізичними дефектами. А це, в свою чергу, підсилювало його відчуття відчуженості й самотності. Хронічний страх бути зневаженим примушував його уникати рівних собі і змушував у стосунках із нижчими за себе поводитися підкреслено гордовито. Як гірко заздрих він таким, як Генрі Фостер чи Беніто Гувер! Їм не треба було кричати, щоб епсиони виконували накази; для них покірність нижчих каст була звичайною річчю; в системі каст — вони як риба у воді, настільки вдома, в затишній добродійній стихії, що не відчують ні її, ні себе в ній.

Мляво й неохоче, як йому здалося, обслуга викотила на дах його гелікоптер.

— Швидше! — роздратовано наказав Бернард. Один із близнюків поглянув на нього. Чи то не тваринна насмішка майнула в сірих пустих

очах близнюка? — Швидше! — закричав він різким голосом. Заліз до кабіни й за хвилину полетів на південь, до річки.

Інститут технології почуттів із різними відділами пропаганди розташувався в шестидесятиповерховому будинку на Фліт-стріт. У підвалах і нижніх поверхах розмістилися друкарні та бюро трьох найбільших лондонських газет, "Щогадинні радіоновини" для вищих каст, блідо-зелена "Гамма-газета", а також "Дельта мірор", що друкувалася на хакі-папері й мала виключно односкладові слова. У наступних двадцяти двох поверхах знаходилися різноманітні відділи пропаганди: Телевізійної, Стереоконтактного кіно й Синтетично-музичної. Над ними були дослідні лабораторії й оббиті звукоізоляцією кабінети, в яких лібреттисти й композитори синтетичної музики займалися своєю делікатною справою. Верхні вісімнадцять поверхів займав власне Інститут технології почуттів.

Бернард приземлився на даху Будинку пропаганди й вийшов із літака.

— Подзвоніть містеру Гельмгольцу Вотсону, — звелів він гамма-плюсовику, — і скажіть йому, що містер Бернард Маркс чекає на даху. — Бернард сів і запалив сигарету.

Гельмгольц Вотсон чекав на той дзвінок.

— Передай, що я прийду негайно, — сказав він і повісив слухавку. Потім звернувся до секретарки безлико й офіційно: — Приберете мої папери, — й ігноруючи її осяйну усмішку, встав і жваво пішов до дверей.

Гельмгольц був атлетичної статури, мав кремезні груди, широкі плечі й хоч був великий, рухався спритно й жваво. Круглі сильні в'язи підтримували красиву голову. Чуб кучерявився, риси обличчя були виразно окреслені. Він виглядав красенем — справжній альфа-плюсовик "від тімені до п'ят", як невтомно повторювала секретарка. За професією він був лектором-викладачем Інституту технології почуттів (у

департаменті письменства), а часто займався й освітньою діяльністю як технік-формуваньник почуттів. Він постійно писав до "Щоденного радіо", komponував стереоконтактні сценарії, з заavidною спритністю й легкістю творив гіпнопедичні віршики й рекламні заклики.

— Здібний хлопець, — говорили про нього зверхники, — може, — і тут вони крутили головами й багатозначно стишували голос, — аж занадто здібний.

Так, трохи занадто. Старші казали правду. Надмір розумових здібностей виділив Гельмгольца Вотсона й привів майже до того, до чого привели Бернарда Маркса фізичні дефекти. Непоказність Бернарда ізолювала його від суспільного оточення, а почуття окремішності, що за всіма існуючими мірками є розумовим надміром, стало в свою чергу причиною ще ширшого відчуження. А надмір здібностей принудив Вотсона усвідомити й з тривогою відчутти свою винятковість і садинокість. Спільною для обох стала свідомість своєї індивідуальності. Але фізично неповноцінний Бернард усе життя страждав від почуття відчуженості, а Гельмгольц Вотсон лише недавно усвідомив надмір своєї розумової сили, одночасно усвідомив і свою відмінність від людей, що його оточували. Цей чемпіон тенісної ескалаторної гри, невтомний коханець (подейкували, ніби він мав шістсот сорок різних дівчат менше ніж за чотири роки), цей чудовий комітетчик і найкращий заводій раптово виявив, що спорт, жінки, громадська діяльність були, поскільки це його обходило, лише другорядними. Насправді, в глибині, його цікавило щось інше. Але що? Ось про це й хотів поговорити з ним Бернард. Або швидше — послухати, оскільки Гельмгольц сам говорив увесь час.

Три чарівні дівчини з Синтетично-голосового відділу перестріли Вотсона, коли він вийшов із ліфта.

— О серденько Гельмгольчику, ходи з нами на пікнік на Есморі, — благально липли вони до нього.

— Ні, ні, — крутив він головою, протискуючися між ними.

— Ми ж не запрошуємо жодного іншого чоловіка.

Але Гельмгольц не спокусився навіть таким заманливим запрошенням.

— Ні, — повторив він, — я зайнятий. — І він рішуче попрямував своєю дорогою.

Але дівчата рушили слідом. І лише коли він сів у Бернадів літак і захлопнув за собою двері, вони відчепилися. Звісно, не без нарікань.

— Ох, ці жінки! — сказав він, коли машина піднялася в повітря. — Ох, ці жінки! — він насупився і знову покрутив головою. — Просто немає спасу.

Бернард по-фарисейськи підтакнув, а сам подумав: якби мені стільки дівчат і так запросто. Його раптом охопила нагальна потреба похизуватися.

— Я беру Леніну Краун з собою до Нью-Мексико, — сказав якомога недбаліше.

— Невже? — байдуже запитав Гельмгольц. А після короткої паузи продовжив: — Ось уже два тижні, як я відмовився і від засідань у комітетах, і від дівчат. Ти не можеш собі уявити, що за шум піднявся з цього приводу в Інституті. Одначе, я думаю, відмова варта цього. Результати... — він завагався — ну, незвичайні результати, дуже дивні.

Фізична недостача може привести до певного розумового надміру. Але, виходить, що й навпаки буває. Розумовий надлишок може викликати в людини свідому, цілеспрямовану сліпоту й глухоту навмисної самотності, штучно холодний аскетизм.

Решта короткого польоту минула без розмов. Потім, зручно розпроставшись на пневматичних софах у Бернардовій кімнаті, вони продовжили бесіду.

— Чи ти коли-небудь відчував, — говорив Гельмгольц дуже повільно, — ніби в тебе щось зачаїлося всередині й тільки чекає від тебе дозволу вийти на волю й утвердитися? Ніби якась особлива сила гине в тобі марно — як вода, що рине водоспадом, замість крутити турбіни? — Він запитально дивився на Бернарда.

— Ти маєш на увазі ті емоції, що людина могла б відчути за іншого способу життя?

Гельмгольц заперечно похитав головою.

— Не зовсім. Я про дивне почуття, яке іноді виникає, — ніби я маю щось важливе сказати й маю здатність сказати це, тільки не знаю, що саме, й тому моя спроможність гине без користі. Якби якимось по-іншому писати... Або про щось інакше... — Він помовчав хвилину, а потім продовжив: — Бачиш, я досить вправний винаходити фрази, слова такі, що аж підскочиш, ніби ти сів на шпильку; вони видаються такими новими й хвилюючими, хоча насправді їхній зміст гіпнопедично-банальний. Але цього мені замало. Мало, щоб фрази були хороші — треба, щоб їхній вплив був так само значним і хорошим.

— Але речі твої, Гельмгольце, загалом гарні.

— О, в певних межах, так, — Гельмгольц знизав плечима. — Але ці межі такі вузькі. Я відчуваю, що міг би зробити щось вагоміше. Щось глибше, досконаліше й запальніше. Але що? Чи є в нас більш важливі теми? Та хіба те, про що я пишу, може бути значнішим? Слова можуть бути всепроникаючі, як рентгенівське проміння, коли їх вживати як слід. Прочитаєш — і мов пронизаний наскрізь. Ось цього, серед іншого, я й пробую вчити своїх студентів — як писати правильно. Але яка користь із

цього для статей про громадські співи чи останнє вдосконалення запахових органів? Та й чи можна знайти слова справді пробивні, як інтенсивне рентгенівське проміння, коли пишеш про такі речі? Чи можна сказати щось про ніщо? Ось до чого воно, врешті-решт, зводиться. Я пробую, силкуюся знову й знову...

— Цить! — раптом сказав Бернард і застережливо підняв палець. Вони прислухалися. — Здається, хтось під дверима, — прошепотів Бернард.

Гельмгольц підвівся, навшпиньках підійшов до дверей і рвучко розчахнув їх навстіж. Там, звичайно, нікого не було.

— Пробач, — сказав Бернард винувато й дещо сконфужено. — Мабуть, нерви розгулялися. Коли всі тебе підозрюють, починаєш підозрювати й сам. — Він приклав долонею очі, зітхнув, і голос його зазвучав жалібно. Він продовжував оправдовуватися майже в сльозах. Його сповив жаль до самого себе. — О, якби ти тільки знав!

Гельмгольц Вотсон слухав з якоюсь ніяковістю. Йому було шкода Бернарда. Але одночасно й трохи соромно за свого друга. Не завадило б Бернардові мати трохи більше гідності й самоповаги.

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ

1

О восьмій годині почало темніти. Рупори на вежах Гольф-клубу синтетичними тенорами оголосили про закриття кортів. Леніна й Генрі покинули гру й пішли знову до клубу. З території Тресту внутрішньої й зовнішньої секреції чулося мукання худоби, чие молоко й гормони були сировиною для великої фабрики в Фарнем-Роялі.

Безперестанне гудіння гелікоптерів заповнювало сутінки. Кожні дві з половиною хвилини дзвінок і свистки оголошували про відхід до столиці одного з легких монорейкових потягів, на яких від'їжджали гравці нижчих каст.

Леніна й Генрі сіли в свою машину й відлетіли. На висоті трьохсот метрів Генрі збавив швидкість, і на хвилину-дві вони зависли над меркнучим ландшафтом. Бернгемський буковий ліс простягався до ясних берегів західного неба, як великий налитий темрявою затон. Багрянця на західному горизонті поволі танула, спочатку в жовтогарячому, потім жовтому, а затим у поблідлому водянисто-зеленому небі. На півночі за деревами сяяла електричними вогнями фабрика Внутрішньої і зовнішньої секреції, кожне вікно якої по всіх двадцяти поверхах ніби палахкотіло злістю. Під ними лежали будови Гольф-клубу — величезні бараки для нижчих каст, а з другого боку роздільної стіни — невеликі будинки для альф і бет. Всі підходи до моновокзалу аж чорніли від кишіння мураховидних нижчих каст. З-під скляного склепіння станції вилетів освічений потяг. Провівши його очима через темну рівнину вздовж південно-східного маршруту, вони прикипіли поглядом до величезних будівель Слауського крематорію. Для безпеки нічних польотів його чотири височенні димарі були підсвічені, а їх верхівки обведені червоними сигнальними вогнями, попереджуючи про небезпеку. Крематорій стримів, як віха.

— Чому димарі обвішані ніби балконами? — запитала Леніна.

— Щоб уловлювати фосфор, — лаконічно почав пояснювати Генрі. — Підіймаючись по димарях, гази обробляються чотирма різними способами. Колись п'ятиокис фосфору після кремацій просто випадав із життєвого кругообігу. Тепер 98% його уловлюється. Більше ніж півтора кілограма з кожного дорослого трупа. А це майже чотири сотні тонн фосфору щороку в самій лише Англії. — Генрі говорив із задоволенням і гордістю, від душі радіючи з досягнень, ніби вони були його власними. — Приємно думати, що й після смерті будемо суспільно корисними, посприяємо вирощенню рослин.

Леніна тим часом перевела погляд униз, туди, де виднівся моновокзал.

— Приємно, — погодилася вона, — але дивно, що рослини від альф та бет ростуть не краще, ніж від тих огидних маленьких гамм, дельт й епсилонів, що вовтузяться он там.

— Всі люди у фізико-хімічному відношенні рівні, — повчально сказав Генрі. — При цьому навіть епси́лони виконують необхідні функції.

Навіть епси́лони... Леніна раптово пригадала випадок, коли ще була маленькою дівчинкою в школі; вона якось прокинулася серед ночі й уперше розчула шепіт, який переслідував її уві сні. Місячне світло, ряд маленьких білих ліжечок, вкрадливий ніжний-ніжний голос вимовляв (після стількох цілонічних повторень закарбувалось у пам'ять навічно: "Кожен працює на всіх інших. Нам завжди хтось потрібен. Кожен нам необхідний...") Леніна пригадала перший шок від страху й здивування, свої безсонні півгодинні роздумування. Зрештою, під впливом тих безконечних повторень свідомість врівноважилася й повільно, плавно, вкрадливо наповз сон...

— Мабуть, епси́лона й не турбує те, що він епси́лон, — сказала вона вголос.

— Звичайно, що ні. Чого б їм турбуватися? Вони ж не знають, як це бути неепси́лоном. Ми, звісно, були б проти. Але ж ми інакше влаштовані. Крім того — спадковість у нас інша.

— Як гарно, що я не епси́лон, — сказала Леніна з глибоким переконанням.

— А була б епси́лоном, — сказав Генрі, — то завдяки своєму вихованню раділа б, що ти не бета або альфа.

Він увімкнув передній пропелер і спрямував машину до Лондона. Позаду, на заході, багряна з жовтогарячим зоря згасла; темні краї хмари підсунулися в зеніт. Коли перелітали крематорій, машину підхопив стовповий струмінь гарячого повітря з димарів, та відразу ж літак потягнув донизу спадний потік прохолодного повітря.

— Що за чудесний зигзаг! — сміялася Леніна.

— А ти знаєш, — промовив Генрі майже сумно, — що то був за зигзаг? То якась людина остаточно й безповоротно зникала в струмені гарячого газу. Було б цікаво знати, хто згорів — чоловік чи жінка, альфа чи епсилон... — Він зітхнув. Потім рішуче й бадьоро закінчив: — В усякому разі, можемо бути певні: хто б то не був, він був щасливий, коли жив. Тепер усі щасливі.

— Так, тепер усі щасливі, — відгукнулася Леніна. Цю фразу їм повторювали сто п'ятдесят разів кожної ночі протягом дванадцяти років.

Приземлившись у Вестмінстері на даху багатоквартирного сорокаповерхового будинку, де жив Генрі, вони зійшли вниз прямо до їдальні. Там, у галасливому й веселому товаристві споживались чудові страви. До кави подавали сому. Леніна взяла дві півграмові таблетки, а Генрі — три. У двадцять по дев'ятій вони пішли через дорогу до нововідкритого кабаре у Вестмінстерському абатстві. Ніч була майже безхмарна й безмісячна, але цього, по суті, гнітючого факту Леніна й Генрі, на щастя, не помічали. Космічну темряву забивала світлова реклама. З фасаду нового абатства заклично палахкотіли величезні літери: "Кельвін Стоунс і його шістнадцять сексофоністів", "Найкращий у Лондоні кольоро-запаховий орган", "Програма найновішої, синтетичної музики".

Вони зайшли. На них війнуло гарячими й задушливими пахощами амбри й сандалового дерева. На купольному склепінні зали кольоровий орган саме малював тропічний захід сонця. Шістнадцять сексофоністів

грали давній улюблений мотив — "Ти моя найкраща ампула". Чотириста пар танцюристів совалися в файв-степі по вилощеній підлозі. Леніна й Генрі тут же стали чотириста першими. Сексофони завивали, як мелодійні коти на місяць, вони стогнали альтами й тенорами, ніби сама смерть насідала на них. Рясніючи обертонами, їхній вібруючий хор голоснішав, сягаючи кульмінації. І накінець помахом руки диригент викликав останню приголомшливу ноту неземної музики, що здула шістнадцять людей-дударів, вони перестали існувати. Грім великого бемоля. А потім, майже в онімінні й темряві поступово наблизився спад, димінундо — поступове, повільне сповзання в домінантний акорд, який звучав тихо, майже пошепки, поверх ритму (в розмірі 5/4) і наповнював секунди напруженим чеканням.

І ось нарешті наступило сподіване. Пролунав вибух сходу сонця й одночасно шістнадцятка гримнула піснею:

Ампуло моя, як мені бракує тебе!

Ампуло моя, пощо я покинув тебе?!

Небеса сині в твоїй середині —

Блаженна блакить забуття.

О ти, найкраща на цілому світі,

ампуло моя.

Танцюючи з іншими чотирмастами пар по Вестмінстерському абатстві, Леніна й Генрі в той же час перебували в іншому світі — теплому, барвистому, безконечно дружному світі, у святковому світі соми. Які ласкаві, які красиві, які приємно потішні всі навколо! "Ампуло моя, як мені бракує тебе..." Але Генрі й Леніні вже нічого не бракувало... Вони вже закупорилися під ясними небесами, в блакиті неба. Виснажена

шістнадцятка відклала сексофони, й апарат синтетичної музики заграв найновіші мальтузіанські мелодії. Генрі з Леніною заколисувало, ніби пару ембріонів-близнят на хвилях ампульного кровозамінника.

— На добраніч, дорогі друзі, на добраніч, дорогі друзі, — стали прощатися репродуктори, пом'якшуючи накази щирою музичною чемністю. — На добраніч, дорогі друзі...

Слухняно, разом з іншими, Леніна й Генрі залишили кабаре. Гнітюче далекі зорі уже значно перемістилися на небі. Але хоча рекламні вогні порідшали, пара молодих людей усе ще блаженно не помічала ночі.

Повторна доза соми, яку вони проковтнули за півгодини перед закриттям кабаре, непроникною стіною відгородила їхню свідомість від реального світу. Все ще закупорені, вони перейшли вулицю, піднялися ліфтом на двадцять восьмий поверх, де було помешкання Генрі, і зачинили за собою двері.

Однак, хоч як Леніна була закупорена другим грамом соми, вона не забула використати всі рекомендовані правилами протизаплідні засоби, майже автоматично й неunikно, як кліпання очей.

— О, до речі, — сказала вона, повернувшись з ванної, — Фенні Краун цікавилася, де ти роздобув мені на подарунок цього прекрасного зеленого сап'янового пояса з капшуком.

2

Щодругого четверга Бернард мав брати участь у Дні Служби Солідарності. Після раннього обіду з Гельмгольцем в "Афродиторії" (куди Гельмгольца нещодавно обрали згідно з параграфом два Клубного Статуту) він попрощався з друзями, сів на даху в таксі, наказав пілотові летіти до Фордзонівської громадської співальні. Піднявшись метрів на двісті, таксі помчало на схід; на повороті перед Бернардовими очима

розкрився красень-палац. Затоплені світлом його триста двадцять метрів білого штучного каррарського мармуру сніжно сяяли на Ладгейтському пагорбі; на кожному з чотирьох кутів гелікоптерної платформи у вечірньому небі багрянницею сяяло гігантське Т, а з отворів двадцяти чотирьох величезних золотих сурм гриміла урочиста синтетична музика.

"А бодай йому Форд, я запізнаюся", — подумав Бернард, глянувши на циферблат "Великого Генрі" на вежі палацу. І справді, не встиг він розрахуватися за проліт, як Великий Генрі озвався.

— Форде, — вдарив густий басюра з усіх двадцяти чотирьох золотих сурм. — Форде... — і так десять разів.

Бернард кинувся до ліфта.

Великий актовий зал для урочистостей Фордового дня й інших масових фордовідправ був на нижньому поверсі. Над залом — сім тисяч кімнат, по сотні на поверх, де Групи Солідарності відправляють свої щодвотижневі урочистості. Бернард опустився на тридцять третій поверх, пробіг коридором, повагавшись, постояв під дверима 3210-ї кімнати, а потім наважився — відчинив двері й зайшов.

Слава Форду! Він не був останнім. Три стільці з дванадцяти за круглим столом ще були вільні. Наскільки міг непомітно Бернард сів на найближчий із них і приготувався з докором зустрічати тих, хто прийде ще пізніше.

— Ти в який гольф грав сьогодні? — обернувшись, запитала дівчина, що сиділа ліворуч од нього. — З перешкодами чи в електромагнітний?

Бернард глянув на неї (Форде, та це ж Моргана Ротшілд) і, червоніючи, зізнався, що він узагалі не грав. Моргана пильно й здивовано подивилася на нього. Зависла незручна мовчанка. Потім Моргана

підкреслено відвернулася й заговорила до більш відданого спортові чоловіка, що сидів ліворуч од неї.

"Нічого собі початок для сходки Служби Солідарності", — подумав Берnard, передчуваючи ще більшу невдачу в досягненні спокути. Розглянутися треба було як слід, а не бігти до найближчого стільця! Був би сидів тепер між Фіфі Бредло й Джоанною Дизель. А він натомість втелюшився до Моргани. Моргани Ротшїлд! О Форде! Оці її чорні бровища — швидше одна суцільна брова, бо ж вони сходяться над переніссям. Форде! А праворуч — Клара Детерлінг. Правда, брови в Клари не зрослися, але вона занадто вже пневматична. А от Фіфі й Джоанна — якраз що треба. Пухкенькі блондиночки й не занадто тлусті... А тепер той здоровило Том Кавагучі усівся між ними.

Останньою прийшла Сароджіні Енгельс.

— Ви запізналися, — суворо сказав президент групи. — Щоб більше цього не було.

Сароджіні вибачилася й тихенько сіла між Джімом Бокановським і Гербертом Бакуніним. Тепер група була в повному складі, досконалий і цілісний Круг Солідарності. Чоловік, жінка, чоловік, жінка чергувалися кругом столу. Дванадцять були готові переплавитися в одного, щоб зійтися, злитися, розчинити дванадцять особистостей у спільній вищій істоті.

Президент підвівся, осінив себе знаком Т і ввімкнув синтетичну музику: квазідуховий, суперструнний ансамбль щемливо завів під невтомне биття барабанів коротку нав'язливу мелодію Першого Гімну Солідарності. Знову й знову, і вже не лише в ушах, а й десь під серцем залунав цей пульсуючий ритм; дзенькання й голосіння сприймалися вже не розумом, а всім стисненим нутром.

Президент знову осінив себе знаком Т й сів. Відправа почалася. Посеред столу лежали освячені таблетки соми. Любовна чаша сунічного морозива з сомою переходила з рук у руки і з неї дванадцять разів пили, примовляючи: "Я п'ю за свою загладу". Потім під акомпанемент синтетичного оркестру заспівали Перший Гімн Солідарності.

Нас дванадцятєро, Форде, —

Злий в єдиний нас потік,

Щоб летіли й мерехтіли,

Як авто твоє вовік.

Дванадцять побочних строф. Іноді любовна чаша подавалася другий раз. Тоді була формула: "Я п'ю за Вищу Істоту". Всі випивали. Музика невтомно грала. Били барабани. Від усього того ставало млосно. Проспівали Другий Гімн Солідарності.

О Форде, суспільний наш Отче,

Що єднаєш Дванадцять в Одне!

Ми прагнемо смерть — ми вічності хочем,

Ми мріємо зріти Тебе.

На цей час сома вже почала діяти. Заблищали очі, почервоніли щоки, в душі кожного засяяло світло доброзичливості, і кожне обличчя розквітнуло щасливими, люб'язними усмішками. Навіть Берnard відчув, що він трохи розслабився. Коли Моргана Ротшїлд оглянулася, усміхнена, до нього, він також усміхнувся у відповідь. Але брова — та чорна брова, суцільна брова — на жаль, не зникла. Він не міг зігнорувати її, хоч як

силкувався. Розслабитися повністю не вдалося. Можливо, якби він сидів між Фіфі й Джоанною... Любовна чаша пішла третім колом.

— Я п'ю за близькість Його Пришестя, — проголосила Моргана Ротшїлд, бо настала її черга пустити чашу по колу. Проголосила гучно, з тріумфом. Випила й передала чашу Бернардові.

— Я п'ю за близькість Його Пришестя, — повторив він, щиро намагаючись відчувати те Пришестя. Але бровище чорніло невідступно, а пришестя для нього було жахливо далеким. Він випив і передав чашу Кларі Детерлінг. "Мені знову не пощастить, — подумав про себе. — Я певен цього", — але продовжував з усіх сил усміхатися.

Любовна чаша обійшла коло. Президент подав знак, — і всі хором заспівали Третій Гімн Солідарності — пісню єднання.

Гряди, о Господи Наш Форде,

З'єднай нас в радісній юрбі,

Злий у музичні нас акорди —

Ти завжди в нас, а ми в Тобі.

З кожним рядком гімну збудження зростало. Повітря вібрувало, наелектризоване наближенням Пришестя. Президент вимкнув музику, і з останньою нотою останньої строфи запанувала повна тиша — тиша напруженого чекання, дрижання й тремтіння ніби нагальованізованого тіла. Президент простягнув руку, і раптом Голос, гучний Голос, музичніший від просто людського, багатший, тепліший, сповнений любов'ю, тугою і співчуттям, — чудесний, таємничий надприродний Голос пролунав над їхніми головами. Повільно знижуючись, стишуючись, показав: "Форде, Форде, Форде". Солодке відчуття теплоти тремтливо проникало в кожну клітинку тіла слухачів; їхні очі наповнилися сльозами;

їхні серця й усі нутрощі, здавалося, жили самостійним життям. "О Форде!" — і вони танули; "О Форде!" — і вони розтанули. І тут раптом — іншим тоном, приголомшливо:

— Увага! — засурмив Голос. — Слухайте! — і вони прислухалися. Пауза, і Голос знизився до шепоту, але такого шепоту, що пронизував сильніше зойку. — Кроки Вищої Істоти... — і зовсім уже завмираючи: — Кроки Вищої Істоти на порозі. — І знову настала тиша; а напруга чекання, що на мить ослабла, знову зросла майже до межі, до розриву.

Кроки Вищої Істоти. О так, їх чути, чути їхнє наближення — ось-ось і вони переступлять невидимий поріг. Кроки Вищої Істоти... І напруга досягла межі. Витріщивши очі, роззявивши рота, Моргана Ротшїлд скочила на ноги.

— Я чую Його! — заверещала вона. — Я чую...

— Він іде! — закричала Сароджіні Енгельс.

— Так, Він іде, я чую! — Фіфі Бредло й Том Кавагучі скочили одночасно на ноги.

— О, о, о! — нечленороздільно засвідчила Джоанна.

— Він наближається! — закричав Джім Бокановський.

Президент перехилився, натиснув вмикач — і ввірвався дзенькіт цимбалів, ревище духових інструментів і гуркіт барабанів.

— О, Він іде! — заголосила, ніби їй перерізували горлянку, Клара Детерлінг.

Почуваючи, що й для нього настав час щось робити, Бернард також підскочив і зарепетував: "Я чую Його, Він іде". Але це була неправда. Він нічого не чув і ніхто до нього не наближався. Ніхто, не дивлячись на музику, незважаючи на піднесення й збудження. Але він махав руками й кричав не гірш за інших. І коли вони почали пританцьовувати, човгати ногами й притопувати, він також зачовгав ногами й затупотів.

Витанцьовуючи, вони пішли кружком, кожен поклав руки на стегна переднього й кричав з усіма в унісон, тупотів ногами в ритм музики, відбиваючи його руками на сідницях перед собою; дванадцять, як одна, дванадцять, як одна. "Я чую Його, я чую — Він іде!" Темп прискорився, швидше затупотіли ноги, швидше, швидше вибивали ритм долоні. І раптом могутній синтетичний бас програв слова про наближення спокути й остаточного злиття Дванадцяти в Одному, втілення у Вищу Істоту. Бас виспівував "Оргію-поргію", а барабани все вибивали своє жагуче:

Оргія-поргія, Фордня забава.

Цілуйся, кохайся, Форду на славу.

Хлопці, дівчата, радісний сміх —

Оргія-поргія, щастя для всіх.

— Оргія-поргія, — підхопили танцюристи приспів, — щастя для всіх...

Освітлення почало помалу мерхнути, затухати й одночасно тепліти, червоніти, аж доки вони почали танцювати в малинових сутінках Ембріонарію. Оргія-поргія... У кровобарвній внутріутробній темряві танцюристи продовжували крутитися, бити й вибивати невтомний ритм. Оргія-поргія... Коло похитнулося, розламалося, пари падали на кушетки, які стояли колом, — коло зовнішнє навколо кола внутрішнього — навкруг стола і стільців. Оргія-поргія... Басистий голос ніжно наспівував і воркував у червоних сутінках; здавалося, ніби якась величезна негритянська

горлиця доброзичливо ширяла над танцюристами, які тепер лежали хто ниць, хто горілиць.

Вони стояли на даху. "Великий Генрі" саме проспівав одинадцять. Ніч була тепла й тиха.

— Правда ж, було чудово? — запитала Фіфі Бредло. — Правда ж, пречудово? — Вона дивилася на Бернарда з захопленням, але в захопленні вже не було ані збудження, ані хвилювання, бо там, де вдоволення, уже нема хвилювання. Захват її був екстазом досягнутого єднання — спокій не порожнечі, не сірої насиченості й ницості, а спокій гармонії життя, врівноважених сил. Спокій збагаченого, оновленого життя. Бо Служба Солідарності не лише забирала, а й давала; спустошувала, щоб виповнити. Фіфі сповнювало відчуття сили й досконалості, єднання для неї ще тривало.

— Ти ж теж вважаєш, що було чудово? — наполягала вона, дивлячися на Бернарда своїми надприродно блискучими очима.

— Так, це було чудово, — збрехав він, відводячи погляд. Її дивно змінене обличчя, здавалося, і звинувачувало його, і водночас глузливо нагадувало про те, що він перебуває в ізоляції.

Бернард був так само принизливо ізольований, як і тоді, коли почалася відправа, навіть більш усамітнений, спустошений, бо не був наповнений мертвотною ситістю. Ізольований і грішний, тоді як інші зливаються у Вищу Істоту; самотній навіть в обіймах Моргани — самотній, як ніколи в житті. Повернувшись з рожевих сутінків у світ звичного електричного освітлення, він відчув, що його знову обсіли сумніви, з якими йому несила боротися. Він почувався страшенно нещасним і, можливо (очі Фіфи звинувачувально блищали), в цьому була його власна провина.

— Справді чудово, — повторив він, але думалося знову про одне — про Морганину брову.

РОЗДІЛ ШОСТИЙ

1

Дивний, дивний-предивний — такої думки була Леніна про Бернарда. Дивний настільки, що протягом наступних тижнів вона не один раз подумувала, чи не відмінити поїздки в Нью-Мексико, а замість того гайнути з Беніто Гувером на Північний полюс. Але вона вже була на полюсі минулого літа з Джорджем Едзелом, і виявився той полюс досить похмурим. Робити там нічого, готель безнадійно старомодний — спальні без телевізорів, без парфумів, сама лише гнила синтетична музика і не більше двадцяти п'яти ескалаторних кортів на двісті відпочиваючих. Ні, на Північний полюс вона не поїде. А до того ж вона була в Америці лише раз. І то тільки якихось два дні. Дешевий вояж до Нью-Йорка із Жан-Жаком Хабібулою чи Бокановським Джонсом? Вже забулося. Та й яка різниця? А полетіти цього разу на Захід на цілий тиждень дуже привабливо. Тим більше, три дні з того тижня провести в дикунській резервації. Не більше як півдесятка співробітників Центру побувало на території тих заповідників. А Бернард як альфа-психолог — один із небагатьох, хто мав право на пропуск до дикунів. Для Леніни це унікальна нагода. Але й дивацтва Бернарда також настільки унікальні, що вона вагалася, чи не ризикнути знову податися на полюс із тим волосатим Беніто? Принаймні Беніто був нормальний. Тоді як Бернард...

Для Фенні вся Бернардова ексцентричність пояснювалася тим, що йому додали в кровозамінник алкоголю. Але Генрі, з яким занепокоєна Леніна одного вечора в ліжку почала обговорювати свого нового коханця, прирівняв бідного Бернарда до носорога.

— Носорога не видресируєш, — пояснив Генрі в своїй енергійно-лаконічній манері. — І серед людей бувають майже носороги, вони не

вміють пристосовуватися, сіромахи. Бернард один із них. На щастя, Бернард непоганий працівник. Коли б не це, Директор ніколи б його не тримав. Однак, — додав для заспокоєння, — я думаю, він шкоди не завдасть.

Шкоди, правда, може, й не завдасть, але без клопотів не обійтися. От хоча б та манія усамітнюватися. Що практично означає взагалі нічого не робити? Що можна робити, усамітнившись? За винятком, звичайно, сексу, але ж людина не може проводити весь свій час у ліжку. Ну, що ще можна робити поза товариством? Практично нічого. Те післяобідня, яке вони перший раз проводили разом, видалося особливо гарним. Леніна запропонувала поплавати в басейні Торкійського клубу, а потім пообідати в "Оксфорд-юніоні". Але Бернард заперечив, там, мовляв, буде занадто багатолюдно. Ну, тоді пограти в електромагнітний гольф у Сейнт-Ендрю? Але знову ні, бо то, бачте, марнування часу.

— А на що ж його тратити, той час? — здивовано запитала Леніна.

Очевидно, на прогулянку пішечки в Надозерному краї. Саме це запропонував Бернард. Приземлитися на вершині Скідо й поблукати пару годин у вересовій пустці.

— На самоті з тобою, Леніно, — сказав він.

— Але, Бернарде, на самоті ми будемо цілу ніч.

Бернард почервонів і опустив очі.

— Я хотів сказати: поблукаємо на самоті, поговоримо, — промимрив він.

— Поговоримо? Але про що? Ходити й говорити — дивний спосіб провести день.

Нарешті вона переконала Бернарда, хоч як той опирався, летіти в Амстердам на чвертьфінал чемпіонату з боротьби жінок-важкоатлетів.

— Знову в натовпі, — бурчав Бернард, — завжди в натовпі...

І до самого вечора Бернард був уперто нахнюплений, не хотів розмовляти з друзями Леніни, яких вони зустріли в барі сомного морозива в інтервалах між змаганнями борців, і навідріз відмовився прогнати нудьгу сомовою водичкою з полуничним морозивом, як вона пропонувала.

— Вважаю за краще залишатися самим собою, — говорив він. — Хай буду поганим самим собою, ніж якимось добрим іншим.

— Вчасно прийнятий грам заощаджує дев'ять, — показала Леніна свої світлі скарби премудрості, завченої у сні.

Бернард із досадою відштовхнув подану склянку.

— Не сердься, — сказала Леніна. — Пам'ятай: соми ковтнем — і немає проблем.

— Замовкни, Форда ради! — скрикнув він.

Леніна знизала плечима.

— Краще півграма, ніж драма, — закінчила вона з гідністю й випила зі склянки.

Дорогою назад через Ла-Манш Бернард наполог виключити пропелер, щоб покружляти на гелікоптерових гвинтах метрів за тридцять над хвилями. Погода погіршала: подув південно-західний вітер, захмарилося небо.

— Поглянь, — наполог він, вказуючи на море.

— Жахливо, — відсахнувшись від вікна, сказала Леніна. Її настрахала порожнеча ночі, що насувалася, бушування пінистих хвиль, бліде виснажене лице місяця серед хмар, які бігли небом. — Ввімкни негайно радіо. Хутчій! — вона простягла руку і навмання покрутила вимикача.

— ...небеса сині в твоїй середині, — заспівала шістнадцятка фальцетом, — завжди погожа днина...

Потім вона затнулася, і настала тиша. Це Бернард вимкнув приймача.

— Я хочу спокійно дивитися на море, — сказав він. — Це звірине ревище заважає дивитися.

— Та це ж чудова музика. І я не хочу дивитися на море.

— А я хочу, — наполягав Бернард. — Від моря в мене таке відчуття, ніби, — він завагався, підшуковуючи слова, — ніби стаю самим собою, якщо ти розумієш, що я маю на увазі. Більше самим собою і менше частиною чогось іншого. Не лише клітиною в суспільному тілі. Чи не відчуваєш і ти подібного, Леніно?

Але Леніна плакала.

— Так не можна, так не можна, — повторювала вона. — Як ти так можеш говорити про нехіль бути частиною суспільного тіла? Зрештою, кожний працює на кожного іншого. Кожен нам потрібен, навіть епсилони...

— Знаю, знаю, — сказав насмішкувато Бернард. — "Навіть епсилони корисні". Я також. Але мені те байдуже.

Леніну ошелешило таке блюзнірство.

— Бернарде, — запротестувала вона вражено й болісно. — Як ти смієш?

— Як смію? — перепитав він уже спокійніше й задумано. — Ні, справжня проблема в тому, що я не смію чи, радше, я добре знаю, чому я не смію. — А що, коли б я смів, коли б я був вільний, а не сформований як раб?

— Бернарде, ти говориш найжахливіші речі.

— А хіба ти не бажаєш бути вільною, Леніно?

— Я не знаю, про що ти говориш. Я й так вільна. Вільна радуватися, насолоджуватися. Тепер усі щасливі.

— Так, "тепер усі щасливі", — засміявся Бернард. — Ми втовкмачуємо це п'ятирічним дітям. Але чи не хотіла б ти бути вільною і щасливою якось по-іншому, Леніно? Якось, скажімо, по-своєму, а не за колективним зразком.

— Я не знаю, про що ти ведеш мову, — повторила вона і додала: — Полетімо назад, Бернарде, — благала вона. — Я все тут так ненавиджу.

— Тобі не подобається бути зі мною?

— О, звичайно, подобається, Бернарде! Але не в цьому жахливому місці.

— Я думав, що тут... думав, ми станемо ближчими тут, де тільки море й місяць. Ближче, ніж у юрбі або навіть у моїй кімнаті. Невже ти не розумієш цього?

— Я нічого не розумію, — рішуче сказала вона, утверджуючися в тому своєму нерозумінні. Нічого! І найбільше, — продовжувала вона примирливо, — чому ти не приймаєш соми, коли тебе обсідають такі жахливі думки. Ти б відразу забув про них. І замість туги відчув би втіху. Зі мною разом, — повторила вона і крізь тривогу усміхнулася, й усмішка та була приваблива, заклична, сласна.

Він мовчки й серйозно подивився на неї, не реагуючи, на ту усмішку, — додивлявся пильно.

І Леніна не витримала — одвела очі з нервово видавленою усмішкою; хотіла згладити незручність і не знайшла, що сказати. Мовчання обтяжливо затяглося.

Нарешті Берnard заговорив тихим стомленим голосом.

— Хай буде так, — сказав він, — ми летимо назад. — І, витиснувши педаль акселератора, кинув машину в небо. На висоті тисячі двохсот метрів він включив передній гвинт. Хвилину чи дві вони летіли мовчки. Потім несподівано Берnard почав сміятися. Дивно якось, на думку Леніни, але ж таки засміявся.

— Тобі краще? — відважилася запитати Леніна.

У відповідь він зняв одну руку зі штурвала й обняв Леніну, голублячи її груди.

"Дякувати Форду, — зраділа вона, — у нього знову все гаразд".

Через півгодини вони вже були в його квартирі. Берnard проковтнув чотири таблетки соми, ввімкнув радіо й телевізор і почав роздягатися.

— Ну, як? — запитала Леніна з багатозначним лукавством, коли вони зустрілися наступного дня на даху. — Чи не гарненько нам було вчора?

Бернард кивнув. Вони сіли в літак. Легкий поштовх — і вони полетіли.

— Всі кажуть, що я надзвичайно пружна, — замислено сказала Леніна, поплескуючи себе по стегнах.

— Надзвичайно, — погодився Бернард, але в очах його був біль. "Як м'ясо", — подумав він.

Леніна поглянула на нього занепокоєно:

— А чи не здається тобі, бува, що я занадто товста?

Він похитав заперечно головою. ("Ніби про кусень м'яса...").

— Якраз, що треба? — Бернард знову кивнув. — У всіх відношеннях?

— Цілковито, — сказав уголос. А подумав: — "Вона й сама так себе поціновує. Вона не проти того, щоб бути просто куснем м'яса".

Леніна переможно усміхнулася. Але, виявилось, передчасно.

— Все-таки, — продовжував Бернард, помовчавши, — хай би все в нас учора закінчилося інакше.

— Інакше? А хіба це може закінчуватися інакше?

— Я не хотів, щоб усе кінчилося зляганням, — уточнив він.

Леніна здивувалася.

— Хоч би не зразу. Не в перший день зустрічі.

— Але чим же тоді?

Він наговорив безліч дурниць і небезпечних нісенітниць. Леніна подумки намагалася заткнути собі вуха, але час від часу окремі фрази проривалися в її свідомість: "...спробувати б, що вийде, якщо загнущати свої імпульси..." — уривками долинали до неї. Ці слова, здавалося, заторкували якусь струну в її душі.

— Ніколи не відкладай на завтра те, чим можеш насолодитися сьогодні, — поважно вимовила вона.

— Двісті повторень, двічі на тиждень з чотирнадцяти до шістнадцяти з половиною, — був його куций коментар. І він продовжував городити — плести нісенітницю. — Я хочу пізнати, що таке пристрась, — долинали до Леніни. — Я хочу пережити, зазнати сильного відчуття.

— Коли індивід відчуває — громада кульгає, — вимовила Леніна.

— Ну й що ж? Чому б їй трохи й не покульгати?

— Бернарде!

Але Бернарда годі було зупинити.

— Інтелектуально й під час роботи ми дорослі. Але в прагненнях і почуттях ми як немовлята.

— Наш Форд любив немовлят.

Ніби не чуючи, Бернард провадив:

— Одного дня мені раптом спало на думку, що можна бути дорослим у всіх сферах життя.

— Не розумію, — твердо заявила Леніна.

— Знаю, що не розумієш. Тому-то ми й пішли вчора відразу до ліжка — як немовлята — замість того, щоб не поспішати, як справжні дорослі.

— Але ж то чудово, — наполягала Леніна. — Правда ж?

— Авжеж, чудово, — відповів він, але таким сумним голосом і з таким глибоко нещасним виглядом, що її переможна впевненість у своїх чарах ураз розтанула. "Видно, все-таки я видаюся йому затовстою", — вирішила Леніна.

— А я тебе попереджувала, — тільки й сказала Фенні, коли Леніна поділилася з нею своїми негараздами. — Все це алкоголь, який вони підмішали в його кровозамінник.

— А все одно він мені подобається. У нього такі ласкаві руки і так принадно двигляє плечима, — наполягала Леніна: — Шкода лиш, що він такий кумедний...

2

Перевівши дух під дверима Директорського кабінету, Бернард випростав плечі, щоб гідно зустріти несхвалення й неприязнь. Постукав і зайшов.

— Потрібен ваш підпис на перепустку, містере Директоре, — сказав він якомога бадьоріше і поклав папірець на письмовий стіл.

Директор кисло глянув на Бернарда. Але на краю папірця був штамп Головоконтра, а внизу виразно чорнів підпис Мустафи Монда. Все в повному порядку. Причепитися не було до чого. Директор поставив свої ініціали — дві поганенькі бліді літери під підписом Мустафи Монда і хотів був уже повернути папірець без жодного коментаря чи напутнього "З Фордом!", коли в око йому впала назва місцевості, яку збирався відвідати Бернард.

— У Нью-Мексиканську резервацію? — перепитав він, і його тон та підведене на Бернарда обличчя виражали знервоване здивування.

Здивований Директоровим здивуванням, Бернард кивнув. Зависла тиша.

Директор насупився і відкинувся у своєму кріслі.

— Як давно це було? — запитав він більше себе, ніж Бернарда. — Років двадцять тому, якщо не всі двадцять п'ять. Я був приблизно у вашому віці, — він зітхнув і покрутив головою.

Бернарда пройняв неспокій. Директор завжди такий педантичний, скрупульозно коректний, а тут так непристойно порушує етикет. Бернардові хотілося затулити обличчя руками й вибігти з кабінету. Не тому, що він сам осудливо ставився до здогадок про минуле — від подібних гіпнопедичних упереджень він (так йому здавалося) цілковито звільнився. Незручно йому стало від того, що Директор, будучи запеклим ворогом порушень пристойності, тепер сам порушує певні заборони. Що його спонукало вдатися до спогадів? Притлумлюючи неспокій, Бернард жадібно слухав.

— Мені, як ось і вам, — говорив Директор, — захотілося подивитися на дикунів. Узняв перепустку в Нью-Мексико і відбув туди на літню відпустку. Разом з дівчиною, яка була в мене на той час. Вона була бета-мінус, здається... — він заплющив очі, — здається, русява. В усякому разі, дуже пружна, надзвичайно пружна. Я пам'ятаю це. Ну, прибули туди, дивились на дикунів, їздили на конях і тому подібне. А потім — це був майже останній день відпустки — потім раптом... ну, вона десь зникла. Ми були поїхали на одну з тих огидних гір, було страшенно спекотно й душно, і пообіді ми вклалися спати. Принаймні я. Їй же, мабуть, заманулося прогулятися. Коли я прокинувся, її поряд не було. А тут нагрянула найжахливіша громовиця, яку я коли-небудь бачив. Із неба лило, гриміло й блискало; коні розпряглися, вирвалися й утекли;

пробуючи впіймати їх, я впав і розбив собі коліно, так що насилу міг ходити. Та все-таки я шукав, гукав і знову шукав. Але по ній і слід пропав. Тоді я подумав, що вона могла повернутися до будинку відпочинку. Майже рачки я спробував спуститися в долину. Коліно страшенно боліло, а тут ще я загубив таблетки соми. Сповзання те тривало не одну годину. Уже за північ я добрів до будинку відпочинку. Але там її не було, її там не було, — повторював Директор. Помовчав і продовжив: — Наступного дня ми почали пошуки. Але знайти її не змогли. Вона могла впасти в ущелину або її міг роздерти кугуар. Форд його знає. Хоч так, хоч сяк, а це було жахливо. Все це мене вкрай вразило. Я б сказав: навіть занадто. Бо, зрештою, це могло статися з будь-ким; і, звичайно, суспільний організм продовжує жити, хоча складові клітини й можуть мінятися. Одначе гіпнопедична втіха, мабуть, була не дуже переконливою. — Похитуючи головою, Директор тихо продовжив: — Мені навіть іноді сниться, як я пробуджуюсь від гуркоту грому і не знаходжу її біля себе; сниться, що я шукаю й шукаю її між деревами. — Він затих і поринув у спогади.

— Ви пережили страшне потрясіння, — майже заздрісно сказав Бернард.

Зачувши його голос, Директор очутився, якось винувато поглянув на Бернарда, покvapно відвів очі, густо почервонів, знову поглянув, але вже з підозрою і з почуттям ураженої гідності.

— Не уявляйте, що я мав якісь непристойні стосунки з тією дівчиною. Між нами не було нічого занадто емоційного, нічого тривалого. Все було цілком здоровим і нормальним. — Він подав Бернардові перепустку. — Не знаю, навіщо я нудив вас банальним анекдотом, — він спрямував свою злість на Бернарда. Погляд його очей був тепер відверто гнівний. — Я хотів би використати цю нагоду, містєре Маркс, щоб сказати вам, що я аж ніяк не в захопленні від повідомлення про вашу поведінку в позаслужбовий час. Ви можете, сказати, що це не моя справа. Але це так. Я мушу дбати про добру репутацію нашого Центру. Мої робітники мають бути поза підозрою, особливо ті, що з найвищих каст. Альфи так зумовлені, що не мають дитинної емоційної поведінки. Але тим більше

старанно й свідомо альфовики мають дотримуватися правил. Це їхній обов'язок бути здитинілими, навіть усупереч своїм нахилам. І так, містере Маркс, я вас попереджую, — голос Директора вібрував обуренням, сповнившись праведного самозречення, — це вже був голос несхвалення з уст самого Суспільства. — Якщо я коли-небудь знову почую про якесь ваше відхилення від належного стандарту дитинного декоруму, то наполягатиму на вашому переведенні в один із філіалів Центру, найкраще в Ісландію. Маю честь, — і, крутнувшись на своєму стільці, взявся за ручку й почав щось писати.

"От я його й провчив", — подумав Директор. Але він помилявся. Бо Бернард залишив кабінет із шиком, ще й грюкнув дверима, радіючи, що самотужки став на боротьбу з існуючим порядком речей; його окриляло й п'янило усвідомлення своєї індивідуальної значимості й важливості. Навіть думка про можливу кару не злякала його, вона радше підносила, ніж гнітила його хороший настрій. Він почувався досить дужим, щоб зустріти й перемогти біду, досить сильним, щоб не боятися навіть Ісландії. І його впевненість зростала, бо він ані на хвилину не припускав, що йому щось загрожує. За таку дрібницю так просто не переводять. Ісландія — не більше як погроза. Стимулююча і життєдайна погроза. Ідучи коридором, він навіть насвистував.

Героїчним був звіт Бернарда того вечора Гельмгольцові про сутичку з Директором. А закінчувався він так:

— Я просто послав його в Бездонне Минуле і вийшов з кабінету. Ось так.

Бернард поглянув на Гельмгольца Вотсона, сподіваючись, що він висловить йому своє співчуття, заохочення, захоплення. Але у відповідь ані словечка. Гельмгольц сидів мовчки й дивився в підлогу. Він любив Бернарда, був удячний, що з ним, єдиним серед знайомих, міг говорити на теми, які, на його думку, були справді важливі. Але Бернард мав риси й украй неприємні. Ну, хоча б оці хвастощі, що чергуються з виявами жалю до себе. А ще — неприємна звичка хоробритись після бою і

цілковита нездатність зберігати у скруті присутність духу. Гельмгольц терпіти не міг подібного, а все тому, що любив Бернарда. Гельмгольц уперто не підводив очей. Спливали секунди.

І раптом Бернард почервонів і теж опустив очі.

3

Подорож була цілком без пригод. "Синя тихоокеанська ракета" прибула до Нового Орлеана на дві з половиною хвилини раніше належного часу, на чотири хвилини запізнилася через торнадо над Техасом, але, підхоплена сприятливим потоком повітря на дев'яносто п'ятому меридіані, змогла приземлитися в Санта-Фе, запізнившись лише на сорок секунд.

— Сорок секунд на шість з половиною годин лету. Не так уже й погано, — констатувала Леніна.

Заночували в Санта-Фе. Готель прекрасний — незрівнянно кращий від того жахливого "Аврора-Бора-Палацу", в якому Леніна так намучилася минулого літа.

Конденсоване повітря, телевізори, вібровакуумний масаж, радіо, закип'ячений розчин кофеїну, підігріті контрацепти й вісім різних парфумів на вибір.

У холі їх зустріла синтетична музика. Нічого кращого їй бажати не треба. Реклама в ліфті повідомляла, що в готелі шістдесят ескалаторно-тенісних арен і запрошувала до парку на електромагнітний гольф та гольф із перешкодами.

— Це просто чудово! — вигукнула Леніна. — Я з радістю тут залишуся. Шістдесят ескалаторних кортів!..

— А в резервації не буде жодного, — попередив Бернард. — Ні парфумів, ні телевізорів, ні навіть гарячої води. Якщо ти без цього не можеш, то залишайся тут і чекай, поки я повернуся.

— Чому не зможу? — образилася Леніна. — Я тільки кажу, що тут так хороше, тому що... ну, тому що прогрес — таки хороша річ, хіба ні?

— П'ятсот повторень на тиждень від тринадцятої до сімнадцятої, — сумовито пробурчав Бернард собі під ніс.

— Ти щось сказав?

— Я сказав: прогрес — хороша штука. Тому, якщо ти не дуже хочеш, то не треба в ту резервацію.

— Але ж мені справді хочеться.

— Гаразд, їдемо, — сказав Бернард майже з погрозою.

На перепустці мав бути ще підпис хоронителя резервації, і вранці вони з'явилися до нього. Негр, епсилон-плюс, узяв Бернардову візитну картку, і майже відразу їх запросили.

Хоронителем був альфа-мінусовик, короткоголовий блондин низького зросту, червонопикий, із широкими плечима, що залюбки проголошував гіпнопедичні мудрощі. Він був невичерпним джерелом недоречних інформацій і непрошених порад. Раз почавши, він торохтів і торохтів без кінця.

— ...560 000 квадратних кілометрів, поділені на чотири окремі райони, кожна оточена дротяною огорожею під високовольтною напругою...

Тут Бернард раптом без видимої причини згадав, що не закрутив одеколонний кран у своїй домашній ванні.

— ...яка постачається з електростанції Великого Каньйона...

— Це мені влетить у копійчку, доки я повернуся. — Бернард подумки бачив, як стрілка одеколонного лічильника невтомно, як мурашка, оббігає коло. — Треба негайно зателефонувати Гельмгольцеві.

— ...понад 5000 кілометрів огорожі під напругою в 60 000 вольт.

— Та невже! — чемно зреагувала на драматичну паузу Леніна, зовсім не маючи уявлення, про що саме говорив хоронитель. Як тільки він знову почав гудіти, вона непомітно проковтнула таблетку соми і тепер сиділа безтурботно, не слухаючи й не думаючи ні про що, хоча її великі сині очі пильно дивилися на хоронителя з виразом зосередженої уваги.

— Торкнутися до огорожі означає негайну смерть, — урочисто проголосив хоронитель. — Отже з дикунської резервації втекти не можна.

Слово "втеча" прозвучало багатозначно.

— Мабуть, — сказав Бернард, підводячись, — нам пора вже йти. (Маленька чорна стрілка лічильника оберталася безнастанно, вона була наче комаха, що поїдає час, а разом з ним і його гроші.)

— Не можна втекти, — повторив хоронитель, запрошуючи сісти знову на стілець. А що перепустка ще не була підписана, Бернардові довелось послухатися. — Для тих, хто народився в резервації. І пам'ятайте, моя дорога... — додав він, непристойно підморгуючи Леніні й переходячи на масний шепіт. — Не забувайте, що в резервації діти ще народжуються, хоч як це огидно виглядає...

Він сподівався, що ця сороміцька тема змусить Леніну почервоніти, але вона лише осміхнулася з удаваною розсудливістю і сказала:

— Та невже?

Розчарувавшись, хоронитель почав знову:

— Ті, що народжуються в резервації, я повторюю, приречені там і вмерти. Їхнє життя протече...

Протече... Децилітр одеколону кожної хвилини. Шість літрів за годину...

— Може, — спробував знову Бернард, — нам слід...

Нахилившись уперед, хоронитель постукав по столу вказівним пальцем.

— Ви запитаєте мене, скільки живе людей у резервації. І я відповім, — прогудів він переможно, — я відповім, що ми не знаємо. Ми можемо тільки здогадуватися.

— Та невже?

— Саме так, дорога дівчино.

Шість на двадцять чотири, ні, точніше шість на тридцять шість. Бернард поблід, тремтячи від нетерпіння. Але гудіння хоронителя невблаганно тривало.

— ...приблизно 60.000 індіанців і метисів... геть дикі... Наші інспектори іноді відвідують... ніякого іншого зв'язку з цивілізованим світом... ще зберігають свої огидні навики і звичаї... одружуються, якщо ви знаєте, що

то таке... сім'ї... ніякого кондиціювання... повторні забобони... християнство, тотемізм, культ предків... вимерлі мови, як зуні, іспанська, атапаська... пуми, дикобрази й інші люті звірі... інфекційні хвороби... жерці... отруйні ящірки...

— Та не може бути!..

Нарешті вони вирвалися. Берnard побіг до телефону. Швидше, швидше, але щоб добитися до Гельмгольца, витрачено майже три хвилини.

— Ніби ми вже між дикунами, — поскаржився він Леніні. — Проклята некомпетентність!

— Ковтни таблетку, — порадила Леніна.

Він відмовився, воліючи гніватися. І нарешті, дякувати Форду, додзвонився. Гельмголец слухав. Берnard роз'яснив, що сталося, і той обіцяв відразу ж піти й закрутити кран. Так, негайно. А принагідно повідомив, що Директор Вирощувально-Кондиціювального Центру вчора ввечері публічно говорив...

— Що? Він шукає когось на моє місце? — перепитував Берnard голосом, сповненим болю. — Уже й вирішено? Говорив про Ісландію? Форде! В Ісландію... — він повісив слухавку й повернувся до Леніні. Блідий як крейда і геть пригнічений.

— Що сталося? — запитала вона.

— Сталося... — він важко впав на крісло. — Мене відсилають в Ісландію. Раніше, бувало, він часто роздумував, що непогано б спробувати (без соми, покладаючися тільки на свої власні внутрішні сили), пережити якесь велике випробування, якийсь біль, переслідування; він часом навіть прагнув, щоб його спіткала біда. Усього

тиждень тому, у Директора, він уявляв, що відважно чинить опір і стоїчно страждає без скарг. Директорові погрози лише окриляли його, і він відчував себе героєм. Але, як він тепер зрозумів, окриляли, бо він не сприймав ті погрози всерйоз, не вірив, що Директор їх здійснить. Тепер, коли погрози стали здійснюватися, Бернард перелякався. Від уявного стоїцизму, позірної відваги не лишилося й сліду. Він лютував на себе — який же дурень! На Директора — як несправедливо не дати йому можливості виправитися. Адже немає жодного сумніву — Бернард завжди хотів виправитися. А тепер пошлють в Ісландію, в Ісландію...

Леніна похитала головою.

— Щоб зняти втому, — процитувала вона, — прийми сому.

Накінець вона упросила його проковтнути чотири таблетки. За п'ять хвилин минуле й майбутнє зникло, зникли корінь і плоди, а рожево розквітла квітка теперішності.

Подзвонив порт'є й повідомив, що, згідно з наказом хоронителя, за ними прибув сторож із резервації й чекає їх у літаку на даху готелю. Пішли відразу. Мулат у гамма-зеленій уніформі відсалютував і ознайомив із програмою цьогоденної екскурсії.

Зранку — обліт і огляд десяти чи двадцяти головних індіанських поселень, потім приземлення на обід у Малпайській долині. Там непогана туристська база, а далі вгору, в поселенні у дикунів має бути літній фестиваль. Це найкраще місце, щоб провести ніч.

Вони сіли в літак. Через десять хвилин перелетіли кордон, який відокремлював цивілізацію від дикунства. Через гори й долини, через соляні й піщані пустелі, через ліси в синій глибині каньйонів, через стрімчаки, вершини й плоскогір'я гордовито й нестримно простягалася огорожа, прямою лінією символізуючи тріумф людської мети. А в підніжжі огорожі, сям і там, біліла мозаїка з висохлих кісток або темніла на бурому

ґрунті ще нерозкладена туша, позначаючи місце, де олень чи бик, дикобраз, койот, пума чи приваблені духом падла ненажерливі грифи злетілися на мертвечину й були вражені нищівним струмом, ніби небесною карою за ненажерливість.

— Вони ніяк не навчаться, — сказав зелений охоронець-пілот, вказуючи на кістяки внизу під ними. — І ніколи не навчаться, — додав і засміявся, ніби особисто здобув перемогу над забитими електрикою звірами.

Бернард також засміявся; після двох грамів соми жарт здавався дотепним. Засміявся й тут же поринув у сон і так перелетів над Тоосом і Тесукве, над Намбое, Пекурісом і Похоакве, над Сіо й Кочіті, над Лагуною, Акомою й Зачарованою Месою, над Зуні, Сіболою й Охо-Кальєнте. Коли ж прокинувся, машина вже стояла на землі, Леніна несла дорожні речі до маленького чотирикутного будинку, а гамма-зелений мулат розмовляв незрозумілою мовою з молодим індіємцем.

— Малпайс, — пояснив пілот, коли Бернард вийшов назовні, — будинок для відпочинку. Після обіду в публо будуть танці. Він проведе вас туди, — вказав він на похмурого молодого дикуна. — Думаю, там буде потіха. — Пілот вишкірив зуби. — Все, що вони роблять, потішне, — і з цими словами вліз у кабінку й увімкнув мотори. — Завтра повернуся. І не турбуйтеся, — запевнив Леніну, — вони смиренні, дикуни не зроблять вам ніякої шкоди. Газові бомби відучили їх брикатися, вони не посміють штукарити. — Все ще сміючися, він увімкнув гвинти гелікоптера, набрав швидкості й відлетів.

РОЗДІЛ СЬОМИЙ

Плоскогір'я було, мов заштилений корабель у протоці світло-рудого пороку. Протока звивалася між стрімкими берегами; вихляючи від одної кручі до другої, через долину тяглася смуга зелені — річка з полями. На носі того кам'яного корабля в центрі протоки, наче його частина, виднів

відросток оголеної скелі — поселення Малпайс. Ярус за ярусом здіймались будинки, наче зрізані піраміди з прибудованими східцями. Біля підніжжя розсипалися дрібні хатки, лабіринт глинобитних стін, а далі урвища спадали на три боки просто в долину. Декілька стовпів диму здіймалися у безвітряне небо й там губилися.

— Дивно, — сказала Леніна. — Дуже дивно, — це було її звичним словом осуду. — Мені не подобається. Як і цей чоловік. — Вона кивнула на індіанина-провідника. Неприязнь, очевидно, була взаємною: навіть спина індійця, що йшов попереду, випромінювала ворожість і похмуру зневагу. — Крім того, — додала вона впівголоса, — він смердить.

Бернард не став заперечувати. Вони йшли далі.

Негадано повітря ожило, запульсувало, ніби від ритмічного невтомного руху крові. То вгорі, у Малпайсі, забили в барабани. Їх ноги підкорилися ритму того таємничого серця; вони прискорили кроки. Стежка привела до підніжжя урвища. Над ними на сотню метрів угору здіймалися боки великого кам'яного корабля.

— Сюди б наш літак, — сказала Леніна, вороже дивлячися на голий навислий фасад скелі. — Ненавиджу карабкатися на своїх двох. Стаєш такою малою біля підніжжя гори...

Ще якийсь час вони йшли в тіні плоскогір'я, поки обійшли виступ і там, у виритій водою ущелині, знайшли східці, що вели вгору. Вони почали дертися тими стрімкими східцями, що йшли зигзагом з одного боку ущелини на інший. Інколи бій барабанів ставав майже нечутним, а іноді, здавалося, вони б'ють ось тут, поряд.

На напівдорозі повз них пролетів орел — так близько, що вітер від його крил дмухнув їм холодом просто в обличчя. У розколині скелі лежала купа кісток. Усе було гнітючо дике, а індіанин смердів дедалі

дужче. Вони нарешті вийшли з ущелини на ясне сонце. Верх плоскогір'я лежав перед ними кам'яною рівниною.

— Як Черінг-Т вежа, — зраділа Леніна. Але не довго їй вдалося тішитися цією заспокійливою подібністю.

Тупотіння босих ніг змусило їх обернутися. Голі від шиї до пупа, темно-коричневі тіла були розмальовані білими смугами ("Ніби тенісні корти на заасфальтованому майдані", розповідала потім Леніна), з обличчями, зовсім не по-людськи наквацьованими червоним, чорним і золотим; два індіанці бігли стежкою назустріч. Їхнє чорне волосся було заплетене стрічками з лисячого хутра й червоними клаптями фланелі. Накидки з індічного пір'я метлялися за плечима; величезні пір'яні діадеми шуміли на їхніх головах. За кожним кроком лунав дзвін і брязкіт срібних браслетів і важких намист, виготовлених з кісток і бірюзових камінців. Вони безмовно наближались, пританцьовуючи в своїх оленячих мокасінах. Один із них тримав пір'яний віник, другий тримав у обох руках щось на зразок трьох чи чотирьох грубих мотузок. Одна мотузка заворушилася, і Леніна раптом зрозуміла, що то змії. Чоловіки підбігали ближче й ближче, їхні чорні очі дивилися на неї, але ніби не помічали, ніби вона була пустим місцем. Змія, що звивалася, знову смиренно зависла. Індіанці пробігли мимо.

— Мені це не подобається, — сказала Леніна. — Ой, не подобається.

Але ще більше їй не сподобалося те, що чекало на неї при вході в поселення, де провідник залишив їх, а сам пішов доповісти про прибуття. Їх зустріли купи сміття, бруд, порошок, собаки, мухи. Обличчя Леніни зморщилося в гримасу огиди. Вона притисла хустинку до носа.

— То як вони можуть так жити? — обурено вигукнула вона, не вірячи своїм очам.

Бернард філософськи знизав плечима.

— В усякому разі, — сказав він, — вони так живуть останні п'ять чи шість тисяч років. Думаю, що за цей час звикли до такого.

— Але ж чистота — запорука фордності, — наполягала вона.

— Звичайно, без стерилізації нема цивілізації, — іронічно запитував Бернард прикінцеву фразу другої гіпнопедичної лекції з елементарної гігієни. — Але ці люди ніколи не чули про Господа Нашого Форда, вони не цивілізовані. Отже немає сенсу...

— Ой! — схопила вона його за руку. — Глянь!

Майже голий індіанин повільно сходив по драбині з другого поверху тераси сусіднього будинку — щабель за щаблем, тремтячи всім своїм старечим тілом. Його чорне й глибоко поморщене обличчя було мов маска з обсидіану. Запалий беззубий рот. У кутиках губ і з обох боків підборіддя блищало на чорній шкірі декілька довгих, майже білих волосин. Довге незаплетене волосся звисало на плечі й груди сивими пасмами. Тіло зігнуте й до кісток схудле, майже висхле. Сходив дуже повільно, зупиняючись на кожному щаблі перед тим, як переступити на інший.

— Що з ним? — прошепотіла Леніна, з жаху й подиву широко розплющивши очі.

— Просто старість, — якомога байдужіше відповів Бернард. Він також був ошелешений, але намагався не подавати виду.

— Старість? — перепитала вона. — Але ж і наш Директор старий, є багато старих, але ж вони не такі.

— Це тому, що ми не дозволяємо їм дряхліти, оберігаємо від хвороб. Ми штучно підтримуємо їхній внутрішньо-секреторний баланс на юнацькому рівні. Не дозволяємо їхньому магnezійно-кальцієвому

показнику спадати нижче рівня, що був у тридцять років. Вливаємо їм молоду кров. Постійно стимулюємо обмін речовин. Тому в них інший вигляд. Почасти, — він додав, — і тому, що більшість із них помирає далеко раніше, не досягши віку цього старого створіння. У нас молодість зберігається майже повністю до шестидесяти, а потім — раз! — і кінець.

Але Леніна не слухала, вона спостерігала за старим. Повільно, повільно він злізав донизу. Його ноги нарешті торкнулися землі. Він обернувся. У глибоко запалих орбітах очі були ще надзвичайно ясні. Вони дивилися на неї неспішно, без здивування, ніби її тут і не було. Повільно зсунувшись, старий прошкутильгав повз них і зник.

— Але це жахливо, — прошепотіла Леніна. — Це страшно. Не треба було сюди їхати.

Вона сягнула в кишеню за сомою і переконалася, що випадково (такого з нею ще не траплялося) залишила пляшечку в будинку відпочинку. Бернардові кишені були також порожні.

Тож їй довелося споглядати жахи Малпайса без сомової підтримки. А жахи насувалися на неї хмарою. Від вигляду двох молодих жінок, що годували дітей груддю, вона почервоніла й відвернулася. Вона ніколи в житті не бачила такої непристойності. А тут ще Бернард замість того, щоб тактовно не помітити, відкрито почав коментувати цю живородну огидну картину. Тепер, коли ефект соми проминув, він, засоромлений слабкістю, яку проявив цього ранку в готелі, прагнув видатися сильним і неортодоксальним.

— Чудові інтимні стосунки, — з умисним викликом сказав він. — І яку силу почуттів вони породжують! Я часто думаю: людина, мабуть, щось втрачає без матері. Може, й ти втрачаєш щось, не зазнавши материнства, Леніно. Уяви собі, що ти сидиш там і годуєш власне дитя.

— Бернарде, як ти смієш?

Мимо пройшла стара жінка з запаленими очима й хворобою шкіри, й Леніні зовсім стало не до обурення.

— Ходімо звідси, — благала вона. — Мене верне від цього.

Але тут повернувся їхній провідник і, попрохавши іти за ним, повів їх вузькою вулицею між будинками. Звернули за ріг. Дохла собака валялася на купі сміття. Жінка з зобом ськала у голові малої дівчинки. Провідник зупинився біля приставної драбини, махнув рукою спочатку вгору, а потім уперед. Вони скорилися німим командам — вилізли по драбині і крізь отвір у стіні ввійшли в довгу вузьку кімнату, досить темну й смердючу димом, горілим жиром та заношеним, непрагненим одягом. У дальньому кінці кімнати був другий отвір, крізь який пробивалося сонячне проміння й чувся гуркіт дуже гучних близьких барабанів.

Переступивши поріг, вони опинилися на широкій терасі. Під ними, стиснений високими будинками, був сільський майдан, заповнений індіанцями. Світлі покривала, пір'я в чорному волоссі, поблиски бірюзи й темна шкіра волого миготіли від спеки. Леніна знову притулила хустинку до носа. На відкритому місці в центрі майдану виднілися, підіймаючися з землі, дві круглі платформи з каменю й глини — очевидно, дахи підземних палат; у центрі кожної платформи відкриті люки, а звідти, з темряви, визирали драбини. У підземеллях грали на флейтах, але мелодія їх майже губилася в постійній безжалісній наполегливості барабанів.

Леніна любила барабани. Закривши очі, вона віддалася їхньому лагідному стукоту, що заповнив її свідомість, і ось уже нічого не лишилося в світі, крім цього глибокого пульсуючого рокотання. Воно заспокійливо нагадувало синтетичну музику на сходках єднання й святкування Фордового дня. "Оргія-поргія", — муркотіла вона собі. Барабани вибивали ті самі ритми.

Раптом пролунав справжнісінький вибух співу: сотні чоловічих голосів викрикували в унісон металево-грубо, протяжно, аж ніби озвіріло. Декілька довгих нот і — заніміння, громове заніміння барабанів, потім дискантний вереск — відповідь із жіночого боку. Потім знову бій барабанів і ще раз баске чоловіче дикунське утвердження своєї мужності, свого начала. Дивно? Так. Дивне місце, дивна музика, одяг, зоби, хвороба шкіри й старі люди. Але в самому вихоровому дійстві ніби нічого особливо дивного не було.

— Це нагадує мені співочі свята нижчих каст, — сказала Леніна Бернардові.

Та незабаром від тієї подібності не лишилося й сліду. Бо раптом з округлих підземних палат роєм вилетів примарний натовп чудовиськ. У потворних масках, розмальовані до втрати людської подоби, вони пішли в танок, закрутилися, співаючи й коло за колом пришвидшуючи темп; барабани теж прискорили ритм, він став схожий на пульсування у вухах під час гарячки; юрба співала все голосніше й голосніше разом з танцюристами; спочатку заверещала одна жінка, потім інша, а за нею ще і ще, ніби їх хтось різав; та ось ведучий танцюрист вискочив із ряду, підбіг до великої дерев'яної скрині, яка стояла в кінці майдану, підняв віко й вихопив звідти двох чорних змій. Могутнім криком відгукнувся майдан, усі танцюристи побігли до ведучого, простягаючи руки. Він кинув змій до перших підбіглих і знову схилився над скринєю. Він викидав усе більше й більше чорних, бурих і плямистих змій. І почався новий танець під інший ритм. Зі зміями в руках пішли танцюристи по колу, самі по-зміїному вигинаючись, вихиляючись у колінах і стегнах. Коло за колом. Потім за сигналом провідника поскидали змій посеред майдану. Старий дід виліз із підземелля й потрусив їх пшеничним борошном, а з другого люка вилізла жінка й полила їх водою з чорного глека. Потім старий підняв руку, і враз запала моторошна й загрозлива тиша. Змовкли барабани — мов обірвалося життя. Старий простер руки над люками до підземного світу. І повільно, піднятий невидимими руками, виринув з одного люка вирізьблений розмальований орел, а з другого — подоба голого чоловіка, прибитого до хреста. Вони ніби самотужки зависли в повітрі, щоб

оглянути натовп. Дід плеснув у долоні. З натовпу виступив майже голий, лише в ситцевих білих штанцях хлопець років вісімнадцяти й став перед усіма, схрестивши руки на грудях і схиливши голову. Дід перехрестив його й відвернувся. Хлопець повільно пішов довкола купи гаддя, що притаєно ворушилося й звивалося. Він обійшов раз, а за другим з-поміж танцюристів виділився високий чоловік у масці койота з плетеним батоном у руках і пішов йому назустріч. Хлопець продовжував іти, ніби не помічаючи його присутності. Чоловік-койот підніс батога. Довга мить чекання, різкий помах, свист батога — і гучний з виляском удар по тілі. Хлопець здригнувся, але не видав ні звуку, він продовжував іти тим самим повільним рівномірним кроком. Койот бив його знову й знову, кожен удар супроводжувався коротким "ох!" натовпу. Хлопець ішов далі. Двічі, тричі, чотири рази обійшов довкола. З нього цебеніла кров. П'яте коло, шосте. Леніна затулила обличчя руками й почала хлипати.

— О, зупиніть їх! — благала вона. Але батіг невблаганно шмагав і шмагав.

Юнак здолав сьоме коло і похитнувся; не ронячи звуку, упав долілиць. Нахилившись, дід торкнувся його спини довгим білим пером і, щоб бачили люди, підніс на мить почервонене перо вгору, потім тричі стряхнув його над гадюками. Впало кілька краплин, і раптом барабани знову ожили в поспішному тривожному темпі, здійснювся гучний, лункий крик. Танцюристи кинулися вперед, підхопили гадюк і побігли з майдану. Чоловіки, жінки й діти юрбою побігли за ними. За хвилину майдан став порожній, лишився тільки сам хлопець, що нерухомо лежав ниць там, де впав. Три старі жінки вийшли з одного з будинків і с'як-так віднесли його туди.

Над площею залишилося двоє — орел і людина на хресті — ніби вартуючи спорожніле поселення, а тоді, мовби вдосталь надивившись, повільно опустилися крізь люки в підземний світ. Леніна все ще хлипала.

— Нестерпно, — повторювала вона, і Бернард був безсилий утішити її.
— Нестерпно! Ця кров!.. — затремтіла вона. — Ой, хоч би крихітку соми!..

З внутрішньої кімнати почулися кроки.

Леніна не поворухнулася, сиділа, заховавши обличчя в долонях, ні на що не реагуючи. Озирнувся лише Бернард.

На терасу вийшов молодик у одязі індіанця, але коси його були солом'яного кольору. Мав світло-сині очі і білу засмаглу шкіру.

— Добрий день, — мовив незнайомець правильною, проте незвичною англійською мовою. — Ви — цивілізовані? Ви — звідти, з Іншого Місця, з-поза Резервації?

— А ви самі хто? — почав здивовано Бернард.

Молодий чоловік зітхнув і покрутив головою.

— Я найнещасніша людина, — і вказуючи на плями крові в центрі майдану, запитав тремтячим від хвилювання голосом: — Бачите ту прокляту місцину?

— Краще грам... — механічно відгукнулася Леніна, не відкриваючи свого обличчя. — І не знати драм!..

— То я мав там бути, — продовжував молодий чоловік. — Чому вони не схотіли, щоб я був жертвою? Я зробив би десять, дванадцять, п'ятнадцять кіл. А Палохтива здолав лише сім. З мене було б удвічі більше крові. Море крові! — Він жертовно розкинув руки й тужливо їх опустил. — Але вони не схотіли: вони незлюбили мене через мій білий колір. Споконвіку так. Завжди. — В очах у нього стояли сльози, він відвернувся, соромлячись їх.

Від здивування Леніна забула навіть про сому. Відкривши обличчя, глянула на незнайомця.

— Тобто ви хотіли, щоб батогом шмагали вас?

Молодий чоловік ствердно кивнув, не обертаючись.

— Заради селища, щоб дощ ішов і хліб родив. Щоб догодити Пуконгу та Ісусу. Так! — голос його задзвенів, він гордо випростав плечі. — І щоб показати, що я можу витримати біль, не скрикнувши. — Він визивно підняв підборіддя й повернувся. — Щоб показати свою мужність... — але тут з подиву йому перехопило дух, він онімів, не закриваючи рота. Він уперше в житті побачив обличчя дівчини, чиї щоки були не бурої барви, і волосся було завите, а сама вона дивилася (небувало!) доброзичливо і з зацікавленням.

Леніна всміхнулася до нього. Нівроку привабливий хлопець, міркувала вона, і по-справжньому гарне тіло. В обличчя молодого чоловіка ринула кров, він опустил очі, звів їх на мить знову і знову відмітив, що вона все ще усміхається до нього. Це його так збентежило, що він одвернувся, вдаючи, ніби пильно розглядає щось по другий бік майдану.

Порятував його Бернард своєю допитливістю. Хто? Як? Коли? Звідки? Не відводячи погляду від Бернарда (хоч йому так хотілося побачити усміхнену Леніну, що аж не смів на неї глянути), молодий чоловік почав пояснювати.

Вони з Ліндою (Лінда — це його мати) нетутешні. (Від слова "мати" Леніна зіщулилась.) Лінда прибула сюди дуже давно з Іншого Світу, ще до того, як він народився, разом із його батьком (Бернард нашорошив вуха). Пішла сама на прогулянку в гори на північ ізвідси, впала й забила собі голову ("Продовжуй, продовжуй", — схвилювано сказав Бернард). Малпайські мисливці знайшли її й принесли в поселення. А хлопцевого батька Лінда так ніколи більше й не бачила. Звали його Томасик. (Ба, та ж Томас — ім'я Директора Інкубаційно-Кондиціювального Центру!) Він, мабуть, відлетів в Інше Місце без неї. Безсердечна, жорстока людина.

— Так я народився в Малпайсі, — закінчив він. — У Малпайсі, — і сумовито похитав головою.

Які злидні й бруд у тому маленькому будинку на околиці селища! Все довкола завалене сміттям. У покидьках під дверима риється двоє голодних псів. А всередині смердючі сутінки й гудіння мух.

— Ліндо! — погукав молодий чоловік.

— Іду, — обізвався досить хрипкий жіночий голос з іншої кімнати.

Вони зачекали. У мисках на долівці, мабуть, ніколи не митих, лежали недоїдки.

Двері відчинилися. Опасиста блондинка переступила поріг і зупинилася, розтуливши рота і з недовірою позираючи на незнайомців. Леніна з огидою помітила, що в неї немає двох передніх зубів. А колір тих, що ще були в роті... Брр!... Вона бридкіша за старого індіанця. Така грубезна. А ця одряблість, ці зморшки! Одвислі щоки з червоними плямами. Червоні вени на носі, налиті кров'ю очі. А шия, а підборіддя, а покривало на голові, зношене і брудне! А під коричневою, як мішок, сорочкою — такі величезні обвислі груди, випнутий живіт, дебели стегна... О, та вона ще гірша від того старого індіанця, вона ще бридкіша!

І раптом це створіння вибухло потоком слів, кинулось до Леніни з розпростертими руками і — о Форде, о Форде, яка гидота, блювати хочеться — створіння притисло її до черева, до грудей і почало цілувати. Форде! Слиняві цілунки, жахливий сморід, істота видно ніколи не милася, а з рота било таким бридким духом, наче від ампул для дельт і епсилонів, заправлених алкоголем (а Бернардові його не вливали, неправда). Леніна якомога швидше вирвалася з тих обіймів. На неї дивилося опухле, спотворене риданням обличчя.

— О мої дорогі, мої дорогі, — говорила, схлипуючи. — Якби ви знали, яка я рада! Стільки літ не бачити цивілізованого обличчя! Цивілізованого одягу! Я думала, вже не побачу справжнього ацетатного шовку. — Вона помацала руками сорочку Леніни. Нігті її були чорні від бруду. — Які чарівні віскозно-плисові штанці! Уяви, люба, я й досі зберігаю в скрині свій старий одяг, у якому колись прибула сюди. Я покажу його вам. Звичайно, ацетат уже подірвав. Але в мене є й гарний білий пояс із капшуком, хоча, признаюся, твій зелений саф'яновий кращий. Втім, мені й пояс не допоміг. — По щоках у неї знову потекли сльози. — Я думаю, Джон уже говорив вам. Чого тільки не довелося мені витерпіти, та ще й без жодного грама соми. Хіба що інколи мескаль, якщо його принесе Попе. Попе ходив, бувало, до мене. Після мескалю так погано, а від пейотлю нудить. Крім того, на похмілля таке почуття сорому. Я тоді ще так соромилася. Лише подумати: я, бета, народила дитину! Поставте себе на моє місце. — Від самого такого припущення у Леніни побігли мурашки по шкірі. — Але, присягаюся, це не моя вина, я ще й досі не знаю, як це сталося, адже я завжди дотримувалася всіх мальтузіанських прийомів, ти знаєш, по порядку: один, два, три, чотири, завжди, клянусь вам, але все одно завагітніла, а про абортарій тут, звичайно, нема й мови. Між іншим, він і досі в Челсі? — запитала вона. Леніна кивнула. — І, як завжди, залитий світлом по вівторках і п'ятницях? — Леніна кивнула знову. — О, ця чарівна рожева скляна вежа! — Бідна Лінда заплющила очі, нестямно закинувши голову, відновила в пам'яті незабутній образ. — А яка річка вночі! — прошепотіла вона. Великі сльози повільно викотилися з-під зажмурених повік. — А як гарно було повертатися додому зі Сток-Поджу. І чекає на тебе гаряча купіль і вібро-вакуумний масаж... Але що вже про це, — вона глибоко зітхнула, похитала головою і знову розплющила очі, раз чи два пирхнула, вишмаркала ніс пальцями і витерла їх об спідницю. — О, пробачте, — сказала вона, помітивши Ленініну бридливу гримасу. — Як я могла так! Пробачте. Але що ж робити, коли нема носовичків? Я пам'ятаю, як я переживала через цей бруд, суцільну нестерильність. Мене принесли сюди з розбитою головою. Ви не можете собі уявити, що вони до неї прикладали. Бруд, сам бруд. "Цивілізація — це стерилізація", — пробувала я повчати їх, ніби дітей. Але вони, звичайно, не розуміли. Звідки їм розуміти? І накінець я, мабуть,

звикла до цього всього. Та й як ви можете тримати себе й свої речі в чистоті, коли немає крана з гарячою водою? А гляньте на тутешній одяг. Ця капосна вовна — не ацетат. Вона носиться й носиться. І коли порветься, ви мусите її латати. Але я бета, я працювала у Відділі запліднення, мене ніхто ніколи не вчив чогось подібного. Це було не про мене. Крім того, латати одяг у нас взагалі не заведено. Викидай, коли порветься, і купуй новий. "Чим більше латок, тим менший достаток". Хіба не правда? Ремонтувати одяг — антигромадський вчинок. А тут усе навпаки. Живеш як із ненормальними. В них усе безглузде. — Вона оглянулася, помітила, що Джон із Бернардом прогулюються між покидьками попід будинком, проте все одно таємниче понизили голос і прихилилася до Леніни так близько, що та відчула її ядучо-алкогольне дихання на своїй щоці, дарма що як могла відхилялася. — Наприклад, — шепотіла Лінда, — погляньте, як вони тут взаємовикористовуються. Божевілля, скажу тобі, просто божевілля. Адже кожен належить кожному іншому. Хіба не так? Хіба це не всіх стосується? — наполягала Лінда, смикаючи Леніну за рукав. Леніна кивнула напіввідвернувшись, видихнула повітря, яке затримувала, й ухитрилася вдихнути чистішого. — Але тут, — продовжувала Лінда, — кожен повинен належати тільки комусь одному й нікому більше. Якщо ж ти спробуєш тут, не приведи Форде, взаємоспілкуватися цивілізовано, то тебе вважатимуть за зловмисника й антигромадянина, порочного й розбещеного. До тебе ставитимуться з презирством і ненавистю. Одного разу до мене прийшла юрба жінок із криком і гвалтом: бачте, їхні чоловіки мене відвідували... Ну, а чому б мені їх не приймати? І тоді вони накинулися на мене... Страшно й згадати. Я не можу тобі цього передати. — Лінда, здригнувшись, закрила обличчя руками. — Тутешні жінки такі ненависні. Скажені, скажені й жорстокі. І, звичайно, вони нічого не знають про мальтузіанські заходи, ампули, випорожнення чи щось подібне. Тому вони народжують дітей повсякчас — як собаки. Просто огидно. І подумати, що я... О Форде, Форде, Форде! Але все-таки Джон був великою втіхою для мене. Не знаю, що б я робила без нього. Хоча він, бувало, і лютував щоразу, коли якийсь чоловік... Навіть коли був ще зовсім малим хлопцем. Одного разу (він тоді вже підріс) він ледь не убив бідного Вайкусиву. Чи це був Попе? І лише за те, що я іноді приймала їх.

Я ніколи так і не змогла йому втовкмачити, що серед цивілізованих людей інакше й не можна. Безглуздя, мабуть, заразливе. Джон, в усякому разі, заразився від індіанців. Він завжди воловодився з ними. Дарма що вони завжди з ним грубо поводитися, не дозволяючи бути на рівних з іншими хлопцями. З одного боку, це було ніби й на краще, бо полегшувало мої намагання хоч якось формувати його. Хоч ти не можеш собі уявити, як це важко. Багато чого людина не знає, але це й не моя справа — знати. Приміром, дитина запитує, як працює гелікоптер або хто створив світ. Ну, що ти відповіси, якщо ти бета й завжди працювала у Відділі запліднення? Ну, що ти йому скажеш?

РОЗДІЛ ВОСЬМИЙ

Між покидьками, в яких вовтузилося вже четверо собак, Бернард і Джон походжали взад-уперед, розмовляючи.

— Мені важко це все осмислити, — казав Бернард, — і реконструювати. Неначе ми з різних планет, із різних століть. Мати, боги, весь цей бруд, старість, хвороби... — він похитав головою. — Це майже незбагненно. Я ніколи цього не зрозумію, якщо ти мені не поясниш.

— Що пояснювати?

— Все це, — він показав на селище й будинок. — Все. Все твоє життя.

— Але що можна сказати?

— Все з самого початку. Від перших спогадів.

— Від перших спогадів... — Джон насупився. Довго мовчав, пригадуючи.

Спека. Наїлися маїсових коржиків і солодкої кукурудзи. "Ходи сюди, — сказала Лінда, — і приляж тут, дитино". Вони лежали разом у

великому ліжку. "Заспівай!" — попрохав він, і Лінда заспівала. Співала "Стрептокок Ге — до Бамбурі Те" і "Міцно спи, моя дитино, скоро ампулу покинеш". Голос її слабнув і віддалявся...

Здійнявся галас, і він з переляку прокинувся. Біля ліжка стояв страшний величезний чоловік. Говорив щось до Лінди, а Лінда сміялася. Підтягнула ковдру до підборіддя, а чоловік її стягував. Мав заплетене волосся — дві чорні мотузки, а на руці — красивий срібний браслет. Джону подобався той браслет, але йому все ще лячно, він ховає своє обличчя в матері під боком. Лінда обіймає його, і йому не так страшно. Іншими, тутешніми словами, яких він добре не розуміє, вона говорить до чоловіка: "Не при Джонові, не тут". Чоловік дивиться на нього, тоді знову на Лінду й тихо каже декілька слів. "Ні", — заперечує Лінда, але чоловік нагинається до ліжка і його обличчя стає великим і грізним. Чорні мотузки кіс торкаються ковдри. "Ні, — знову каже Лінда і притискає Джона щільніше до себе. — Ні, ні!" Але чоловік боляче хапає хлопця за руку. Той кричить. Чоловік простягає другу руку, піднімає його з ліжка. Лінда не відпускає, повторює: "Ні, ні". Чоловік щось сердито й коротко каже, і її руки вже не тримають Джона. "Ліндо, Ліндо!" — дригає він ногами й пручається, але чоловік виносить його з хати, опускає на землю й повертається назад, зачинивши за собою двері. Джон підхоплюється, біжить до дверей. Ставши навшпиньки, дотягується до великої дерев'яної клямки. Термосить її, але двері не відчиняються. "Ліндо!" — кричить він. Але Лінда не озивається.

Згадується велика напівтемна кімната, великі дерев'яні штуківини з прикріпленими до них нитками. Довкола багато жінок — вони тчуть покривала, пояснює Лінда. Вона велить йому сісти в куток до інших дітей, а сама йде допомагати жінкам. Довго він грається з малими хлопцями. Раптом зчиняється галас, жінки виштовхують Лінду з кімнати, бідолаха плаче. Він біжить за нею, питає, чому вони сердяться. "Бо я щось там порвала, — каже вона. І сама сердиться. — Звідки я можу знати, як ткати ті огидні ковдри? Паскудні дикуни!" Він питає її, що таке дикуни. Вдома під дверима на них чекає Попе, вони разом заходять до кімнати. Попе несе велику тикву з рідиною, що наче вода, а проте палає у роті, забиває

дихання і смердить. Лінда випила, і Попе випив. Лінда почала сміятися й голосно говорити. Потім вони йдуть до другої кімнати. Коли Попе нарешті забирається геть, Джон заходить до кімнати. Лінда в ліжку так міцно спить, що не добудишся.

Попе часто приходив. Ту рідину в тикві він називав "мескаль". Лінда казала, що її можна б називати й сомою, от тільки голова від неї болить. Джон ненавидів їх усіх — усіх чоловіків, що вчащали до Лінди. Якось пообіді, набавившись із дітьми (пригадується, було холодно — в горах випав сніг), він вернувся додому й почув сердиті жіночі голоси в спальні. Слів він не розумів, проте знав, що то були жахливі слова — лайки. І раптом — гуп! — щось перекинулося, хтось завовтузився, тоді знову гупнуло, ніби прutom ударили мула, тільки звуки були м'якші, м'ясистіші, і залунав Ліндин завереск: "Ой, не бийте мене, не бийте, не бийте!" Джон кинувся до кімнати. Там троє жінок у чорних покривалах оточили Лінду на ліжку. Одна жінка тримала її за руки, друга навалилась на ноги, щоб та не брикалася. А третя шмагала батогом. Раз, два, три, і за кожним разом — Ліндин вереск. Плачучи, Джон сіпав жінку за край покривала й благав: "Не треба, не треба". Вільною рукою жінка відтрутила його. Батіг знову свиснув — знову закричала Лінда. Джон схопив велику коричневу руку жінки і з усіх сил укусив її. Вона зойкнула, висмикнула руку і дала йому такого стусана, що він беркицьнуv. Уже лежачого жінка ще тричі хльоснула його батогом. Йому ще так ніколи не боліло — пекло як вогнем. Батіг свиснув і вривався знову. Але цього разу заголосила Лінда.

"За що вони тебе так, Ліндо?" — запитав він того вечора. Червоні смуги від батoga на спині ще жахливо боліли і він плакав. А ще він плакав тому, що люди такі злі й несправедливі, а він такий малий і не може з ними нічого вдіяти. Лінда теж плакала. Вона доросла, але куди їй битися з трьома. Хіба ж це чесно? "За що вони тебе, Ліндо?" — "Не знаю. Звідки мені знати?" Важко було зрозуміти її слова, бо лежала вона на животі, обличчям у подушку. "Чоловіки, бачиш, — тільки їхні чоловіки", — бубоніла Лінда, і здавалося, говорить вона не до нього, а до когось у собі. Бубоніла довго й незрозуміло, а накінець розревлася ще дужче, ніж перед тим. "О, не плач, Ліндо, не плач". Він тулився до неї. Обняв рукою

за шию. "Ой, не торкайся! Болить! Мої плечі! Ой!" — зойкнула Лінда й відштовхнула його. Він стукнувся головою об стіну. "Ідіот малий!" — закричала Лінда й почала раптом його лупцювати. Раз, два — лусь, лусь!.. "Ліндо! — кричав він. — Ой мамо, не бий!" — "Я тобі не мати. Я не хочу бути твоєю матір'ю". — "Але, Ліндо... Ой!" Вона ляснула його по щоці. "Перетворилася в дикунку, — кричала вона. — Народжую дітей, як тварина... Якби не ти, я б пішла до інспектора, може б, повернулася назад. Але ж не з дитиною. Такого сорому зазнати..." Вона замахнулася знову, та він прикрився рукою: "О, не бий, Ліндо, не бий!" — "Звірина!" — вона відірвала його руку від обличчя. "Не бий, Ліндо, не треба", — він заплющив очі, чекаючи удару. Але вона не вдарила. Розплющивши очі, побачив, що й вона дивилася на нього. Він спробував осміхнутися, і тоді вона схопила його й почала цілувати.

Траплялося, що Лінда по декілька днів не вставала. Лежала в ліжку й сумувала. Або пила рідину, яку приносив Попе, а потім безперестанку сміялася й ішла спати. Іноді нездужала. Часто забувала його помити і не було чого їсти, окрім черствих маїсових коржів. А ще він пам'ятає, як Лінда знайшла в його голові тих маленьких істот і як вона тоді захохла й заголосила.

Найщасливішими були хвилини, коли вона розповідала йому про Інше Місце, про світ за огорожею. "І справді там можна полетіти, коли тільки захочеш?" — "Так, коли захочеш". І Лінда розповідала про дивну музику, що лине з коробки, про чудесні ігри, про смачні страви — наїдки й напої, про світло, що загоряється після того, як натиснути на маленьку штуку в стіні, про живі картини, які можна не тільки бачити, а й чути, нюхати й відчувати на дотик. І про іншу коробку, яка виробляє приємні запахи, і про яскраво-рожеві, зелені, сині й срібні будинки, великі, як гори, і які там усі щасливі, ніхто й ніколи не сумує й не сердиться, кожен належить кожному іншому; і про коробки, в яких можна бачити й чути, що робиться на другому кінці світу, і про немовлят у красивих чистих посудинах. "Там усе таке чисте й зовсім немає смороду та бруду — і люди там не знають самоти, а живуть разом і такі веселі й щасливі, як на літніх танцях у Малпайсі, але набагато щасливіші, і щастя там кожен день, кожен

день..." Він слухав годинами. А іноді, коли він і інші діти, перевтомлені від дуже довгої гри, сідали перепочити, до них підходив хтось із старших чоловіків поселення і починав розповідати місцевою мовою про великого Творця Світу і про затяжну битву між Правицею й Лівицею, між Безоднею й Твердю, про Авонавілона, що самою думкою створив за ніч цілий світ із Туману, про Землю-Матір і Небо-Батька, про Агаюту й Марсайлему, близнюків Війни й Удачі, про Ісуса й Пуконга, про Марію й Естенатлегі — жінку, що омолоджується, про Лагунський чорний камінь і великого Орла, і про Нашу Пречисту з Акоми. Це дивні оповідання були тим чудовіші, що розповідалися місцевими словами й були не зовсім зрозумілими. Лежачи в ліжку, він малював в уяві Небо й Лондон, і Нашу Пречисту з Акоми, і ряди за рядами дітей у чистих посудинах, і як Христос літає, і Лінда літає, а ще уявляв великого Директора Світового Інкубаторію й великого Авонавілона.

Багато чоловіків ходило до Лінди. Хлопчаки вже почали тикати на нього пальцями. Дивними, на своїй мові словами говорили, що Лінда погана, давали негарні прізвиська, яких він не розумів, але знав, що вони погані. Одного разу вони безконечно співали про неї пісню. Він почав кидати в них камінцями. А вони в нього, поки гострим камінцем не розбили йому щоку. Кров цебеніла, не перестаючи, і він увесь заюшився кров'ю.

Лінда навчила його читати. Вуглиною вона малювала на стіні картинки — сидячу тваринку, дітей у посудинах, а під ними писала: ТАМ КІТ, ТУТ МАЛЯ. Він вчився легко й швидко. Коли вивчився читати всі слова, виписані на стіні, Лінда відкрила свою велику дерев'яну скриню і витягла звідти, з-під тих смішних червоних штанців, яких вона ніколи не вдягала, тоненьку книжечку. Він часто бачив її й раніше "Коли підростеш, будеш її читати". — "Ось і підріс", — із гордістю подумав він. "Я боюсь, що вона тобі не дуже сподобається, але іншої немає, — зітхнула вона. — Якби ти бачив, які гарні читальні машини в Лондоні!" Він почав читати: "Хімічне й бактеріологічне кондиціювання ембріона. Практична інструкція для бета-лаборантів ембріонного відділу". Пішло п'ятнадцять хвилин,

щоб прочитати сам лише заголовок. Він жбурнув книжку на підлогу.
"Погана, погана книжка!" — сказав і заплакав.

Як і колись, хлопці все ще співали ту мерзотну пісню про Лінду. Іноді сміялися також і з того, що він був такий обірваний. Одяг Лінда не вміла латати. В Іншому Місці, пояснювала вона, люди викидають старий одяг і купують собі новий. "Обірванець! Ганчірник!" — дражнили його хлопці. "Зате я вмію читати, — втішав він себе, — а вони ні. Вони навіть не знають, що таке читання".

Чим більше хлопці дражнилися й співали глузливих пісеньок, тим наполегливіше він читав. Незабаром прочитав усі слова з неї. Навіть найдовші. Але що вони означають? Питав Лінду, але навіть коли їй вдавалося відповісти, ті її відповіді мало що прояснювали. Та частіше вона відповідей взагалі не знала. "Що таке хімікати?" — запитував він. "О, це солі магnezії або алкоголь, яким пригнічують ріст дельт і епсилонів, або кальцій для кісток і всякі інші речовини". — "А як роблять хімікати? Звідки вони беруться?" — "Цього не знаю. Вони у флаконах. Коли флакон порожніє, нам надсилають новий із хімічного складу, їх виробляють, мабуть, там. А може, одержують із фабрики. Я точно не знаю. Я ніколи не вчила хімії. Я завжди працювала з ембріонами". І так з усім, про що не запитай. Лінда, здавалося, нічого не знала. Старі люди в селищі відповідають набагато впевненіше: "Сім'я людини й усіх створінь, сім'я сонця, землі і неба було створено Авонавілоном з Туману Зростання. Світ має чотири матки, в найнижчу він заклав сім'я. І поступово сім'я почало рости..."

Одного дня (Джон пізніше підрахував, що це було незабаром після того, як йому сповнилося дванадцять років) він прийшов додому і знайшов книгу, якої ніколи до того не бачив. Вона лежала на підлозі у спальні. Це була груба книга і виглядала дуже старою. Її палітурки були об'їдені мишами, деякі сторінки вирвані й зім'яті. Він підняв її, оглянув. Книга називалася "Повне видання творів Вільяма Шекспіра". Лінда лежала в ліжку й потроху ковтала той відворотний смердючий мескаль. "Це Попе приніс для тебе, — сказала вона грубим захриплим голосом. —

Вона валялася в одній із скринь у Антилоп-Ківі. Кажуть, вона пролежала там сотні років. І, мабуть, це правда, бо почитала я трохи, а там повно нісенітниць. Не цивілізована. Але для вправлянь у читанні пригодиться". Вона проковтнула останню краплину мескалю, поставила чашку на підлогу біля ліжка, перевернулася на бік, раз чи двічі гикнула й заснула. Навмання він відкрив книжку.

Як можна

В смердючій, заяложеній постелі,

В розпусті парячись, на купі гною

Милуючись, кохаючись ...

Дивні слова залунали в його голові, загриміли, як грім, що має людський голос, як барабани на літніх танцях, як чоловічий хор з обжинковою піснею, гарною до сліз, як заклинання старого Мітсими, вимовлені над молитовними пір'їнами, вирізьбленими палицями, костяними й кам'яними фігурками — кіатла тсилу сілокве сілокве. Кия сілу сілу тситл — але сильніше від Мітсиминих заклинань, тому що вони більше значили й були звернені до нього; говорили чудесно і лише напівзрозуміло — грізне прекрасне чаклунство про Лінду. Про Лінду, що лежить, хропучи, з порожньою чашкою на підлозі біля ліжка. Про Лінду й Попе, Лінду й Попе.

Він ненавидів Попе дедалі дужче. Так, можна усміхатися й усміхатися, але бути негідником. Безжалісним, зрадливим, розпусним. Слова ці він розумів не до кінця. Лише наполовину. Але їхні чари були сильні й продовжували гриміти в голові, і здавалося, що раніше він ніколи по-справжньому не вмів ненавидіти Попе; ніколи раніше, тому що ніколи до того не був здатний висловити словами свою ненависть до нього. Але тепер він мав ці слова, слова, як барабани, спів і заклинання. Ці слова й дивна-предивна історія, з якої вони бралися (він не міг у тій історії

розібратися, але вона все одно була чудова, надзвичайно чудова), давали йому підстави ненавидіти Попе, і та ненависть була справжньою. Слова робили справжнішим навіть самого Попе.

Одного разу, нагулявшись, він повернувся додому, двері внутрішньої кімнати були відчинені, і він побачив їх обох сонних у ліжку — біла Лінда і майже чорний Попе. Лінда лежала на руці Попе, а друга темна його рука спочивала в неї на грудях. Одна довга коса Попе обплелася впоперек її шиї, ніби чорна гадюка, ладна задушити. На долівці біля ліжка стояли тиква і чашка. Лінда хропіла.

Його серце, здавалося, зникло, залишилася холодна дірка. Став ніби цілком порожній. Пустка, холоднеча, легка нудота, якась круговерть у голові. Він притулився до стіни, щоб заспокоїти себе. Безжалісний, зрадливий, розпусний... Биттям барабанів, хорovým обжинковим співом, заклинанням гриміли слова в його голові. З холоду його кинуло в жар. Щоки горіли від припливу крові. Кімната попливла й потемніла перед очима. Він заскреготав зубами. "Я його вб'ю, я його вб'ю!" І раптом пригадалися інші слова.

Коли уп'ється він, чи буде в гніві,

Чи в кровозмісних втіхах на постелі ...

Чари на його боці, чари все прояснюють і віддають накази. Він вступив у передню кімнату. "Коли він п'яний спить..." Біля хатнього вогнища на долівці — ніж, яким різали м'ясо. Підняв його й навшпиньки підійшов до дверей. "Коли уп'ється він, коли уп'ється..." Вбіг до кімнати і, підскачавши до ліжка, загородив ножа — ой кров! — тоді вдарив знову. Попе важко смикнувся, прокидаючись. Джон підняв руку, щоб ударити ще раз, але його зап'ясток схопили, стисли — ай, викручують руки!.. Його зловили, не ворухнешся, впіймався в капкан, а чорні маленькі очиці Попе пильно дивляться впритул. Джон відводить очі. На лівому плечі Попе дві ранки. "Ой, кров! — заверещала Лінда. — Ой, кров біжить!" Вона ніколи

не зносила виду крові. Попе піднімає вільну руку — звісно, щоб ударити. Джон напружується, щоб витримати удар. Але рука лише взялася за підборіддя, повернула його обличчям до себе. Він знову глянув в очі Попе. Довго, нескінченно довго. І раптом він не витримався — заплакав. Попе засміявся. "Іди, — сказав він по-індіанському. — Іди, мій сміливий Агаюта". І тоді Джон кинувся до другої кімнати ховати сльози.

— Тобі п'ятнадцять років, — сказав старий Мітсима по-індіанськи. — Тепер тебе можна вчити гончарства.

Присівши біля річки, вони змісили глину.

— Перш за все, — сказав Мітсима, беручи кавалок зволоженої глини в руки, — ми зробимо маленького місяця. — Старий розплескав кавалок на кружок, потім позагинав краї — і місяць став неглибокою чашкою.

Повільно й невміло повторював Джон Мітсимові точні рухи.

— Ми зробили місяця, чашку, а тепер зробимо змію, — Мітсима розкачав другий кавалок глини в довгий гнучкий циліндр, вигнув його в коло і приліпив до обідка чашки. — Тепер ще одну змію, ще одну й ще одну. — Коло за колом Мітсима вибудовував стіни горщика, знизу вузького, надутого посередині й знову звуженого в шийці. Мітсима видавлював і поляпував, вишкрібувач і згладжував. І ось нарешті стоїть перед ними малпасійський горщик для води, але не чорний звичайний, а блідо-жовтий і ще м'який на дотик. А поруч його власний — кривобока пародія Мітсимового. Порівнявши обидва, Джон мимоволі засміявся.

— Другий вийде кращий, — сказав він, роблячи новий заміс глини. Ліпити, надавати форми, відчувати, як пальці набирають сили і вміння, було надзвичайно приємно. — А, Бе, Це, вітамін Де, — наспівував він, працюючи. — В трісковій печінці його кожен знайде...

Мітсима теж співав — про полювання на ведмедя. Вони працювали цілий день, і цілий день Джон був переповнений світлим, усеохопним щастям.

— А взимку, — мовив старий Мітсима, — я навчу тебе, як робити мисливський лук.

Він довго стояв під будинком; нарешті обряд усередині скінчився. Відчинилися двері, почали виходити. Першим з'явився Котлу з випростаною й затисненою в кулак правицею — ніби тримав коштовний самоцвіт. Він ішов мовчки, і мовчки йшли за ними рідні брати й сестри, двоюрідні брати й сестри, інші родичі й натовп старих.

Вийшли із селища, пройшли плоскогір'ям. Зупинилися на краю урвища — обличчям до вранішнього сонця. Котлу розкрив долоню. На долоні біліла щіпка борошна, він дихнув на неї, пробурмотів кілька слів, потім сійнув нею назустріч сонцю. Так само зробила й К'якиме. Потім К'якимин батько ступив наперед і, тримаючи молитовний, прибраний пір'їнами ціпок, довго молився, тоді кинув і ціпок слідом за борошном до сонця.

— Ну, все, — сказав старий Мітсима. — Вони тепер одружені.

— Що тут скажеш, — говорила Лінда, коли вони поверталися. — Хіба те, що, як на мене, забагато у них мороки з приводу такої дрібниці. У цивілізованих країнах, коли хлопець хоче мати дівчину, він просто... Але куди ж ти, Джоне?

Та Джон не схотів слухати; не зупиняючись, він біг далі й далі, геть, куди-завгодно, аби нікого не бачити.

"Ну все" — ще чулися слова старого Мітсими. Все, все... Здалеку, мовчки, але жагуче й відчайдушно, безнадійно любив він К'якиме. А тепер усе. Йому було шістнадцять років.

Коли місяць стане вповні, в Антилоп-Ківі будуть пояснювати секрети, творити таємниці й проводити таємничі випробування. Хлопці зйдуть у Ківу підлітками, а вийдуть звідти чоловіками. Всім їм було лячно, а водночас доймало нетерпіння. І ось настав той день. Зайшло сонце, зійшов місяць. Джон пішов разом з іншими. Дорослі чоловіки стояли біля входу в Ківу; драбина вела в червоно освітлені глибини. Перші хлопці вже почали лізти вниз. Зненацька один із чоловіків виступив наперед, схопив його за руку і витягнув з шеренги. Він вирвався, повернувся на своє місце серед інших. Але чоловік схопив його за чуба й ударив. "Це не для тебе, білявий", — сказав інший. Підлітки сміялися; "Іди геть!" І бачачи, що він не поспішає, кричали знову: "Іди геть!" Один із них нахилився, підняв каменюку й кинув у нього. "Геть, геть, геть!" — посипався град каміння. Закривавлений, він утікав у темряву. А з червоно освітленої Киви чулися співи. По драбині спустився туди останній хлопець. Він залишився зовсім один. З ним залишалася лише самотність.

Цілком один, за поселенням, на голій галявині плоскогір'я. У місячному світлі скелі виглядали наче вибілені часом кістяки. Унизу, в долині, вили на місяць койоти. Боліли синці, і кров ще сочилася, але він плакав не від болю, а тому, що став самотнім, тому що його вигнали в цей мертвий світ місячного сяйва й скель. Він сів на край провалля. Позаду, за спиною, сяяв місяць, він поглянув униз на темні тіні плоскогір'я, в чорну примарну тінь смерті. Лише один крок, один маленький стрибок... Він простяг до місяця праву руку. Із пораненого зап'ястка ще текла кров. Кожні кілька секунд спадала краплина, темна, майже невидима в мертвотному світлі. Кап, кап, кап. Завтра, і знову завтра, і знову завтра...

Йому відкрився Час, Смерть, Бог.

— Самотній, завжди самотній, — говорив молодий чоловік.

Ці Джонові слова журливою луною відгукнулися в Бернардовім серці. Сам, самотній...

— Так само й я, — вирвалося в нього зізнання. — Жахливо самотній.

— Справді? — здивувався Джон. — А я думав, що в Іншому Місці... Я про те, що Лінда завжди казала, ніби ніхто й ніколи там не самотній.

Бернард знічено почервонів.

— Ти знаєш, — промимрив він, відвернувши очі, — мені здається, що я не зовсім такий, як більшість. Якщо вийдеш на світ не схожим...

— Саме так, — кивнув Джон. — Якщо хтось не схожий на інших, він неодмінно буде самотній. Ним гидуватимуть. Ти знаєш, вони мене ні до чого не допускають. Коли інших хлопців послали провести ніч у горах, щоб побачити уві сні своїх покровителів, свою священну тварину, мене не пустили з ними, вони не хочуть поділитися зі мною таємницями. Проте я сам зробив це, — додав він. — Протягом п'яти днів я нічого не їв, а тоді однієї ночі сам пішов у ті гори. — Він показав рукою.

Бернард поблажливо осміхнувся.

— І тобі щось явилось уві сні?

Джон кивнув.

— Але що — говорити не можна. — Він трохи помовчав, тоді продовжив тихим голосом: — Я зробив таке, чого ніхто інший не робив: я стояв спиною до скелі літнього дня проти розпеченого сонця з розпростертими руками, як Ісус на хресті.

— Заради чого?

— Я хотів відчувати, як то бути розіп'ятим, висіти проти пекучого сонця.

— Але для чого?

— Для чого? Ну... — Джон завагався. — Я відчував, що мушу це зробити. Якщо Ісус витримав... До того ж на моєму сумлінні був негарний вчинок... А ще — я був нещасний, ось чому.

— Дивний спосіб лікувати своє хворе сумління, — сказав Берnard. Але, подумавши, вирішив, що, зрештою, в цьому є якийсь сенс. У кожному разі, це не безглуздіше, ніж ковати сому...

— Я стояв, аж доки втратив свідомість, — сказав Джон. — Упав долілиць. Бачиш шрам? — Він підняв з лоба густу жовто-русяву чуприну. На правій скроні оголився блідий збрижений рубець.

Бернард глянув і, здригнувшись, злякано відвів очі. Умовні рефлексії виховання робили його не так жалісливим, як до краю гидливим. Одна лише згадка про хворобу чи рани викликали в нього не лише жах, а й бридливість, навіть огиду. Як бруд, каліцтво або старість. Він поспішно змінив тему розмови.

— А чи не хотів би ти разом із нами повернутися до Лондона? — запитав він, роблячи перший хід у грі, стратегію якої він потайки розробляв, збагнувши, хто є так званим "батьком" цього молодого дикуна. — Ти не проти, хотів би цього?

— А ти справді візьмеш мене із собою? — засяяло обличчя Джона.

— Звичайно, якщо дістану дозвіл.

— І Лінду візьмеш?

— Та... — Бернард завагався. Взяти цю огидну істоту! Ні, це неможливо. Хіба що... Бернардові раптом спало на думку, що саме її огидність може виявитися величезною перевагою. — Ну, звичайно! —

закричав він, надолужуючи свої вагання надміром галасливої
сердечності.

Молодий чоловік глибоко й щасливо зітхнув.

— Тільки подумати — здійсниться те, про що я снів усе своє життя.
Пам'ятаєш, що говорила Міранда?

— Хто?

Але молодий чоловік, очевидно, не чув запитання.

— О диво! — вигукнув він, сяючи очима, його обличчя зарум'янилося.
— Скільки на світі прегарних створінь! Яка досконала істота людина! —
Рум'янець раптом погустішав: він згадав про Леніну — повненького,
усміхненого, в розквіті юності, з гладенькою шкірою ангела в темно-
зеленій віскозі. Голос його затремтів. — О прекрасний новий світ... — але
тут він затнувся, кров відійшла від щік, він сполотнів. — Ти одружений із
нею? — ледь вимовив він.

— З нею — що?

— Одружений. Назавжди. По-індіанському "назавжди" означає, що не
можна ніколи розлучатися.

— Хай Форд милує, — Бернард мимоволі засміявся. Засміявся й Джон,
але з іншої причини — від нестримної радості.

— О прекрасний новий світ, — повторив він. — О прекрасний новий
світ, де є такі люди. Негайно в дорогу!

— Ти часом висловлюєшся дуже дивно, — сказав Бернард, здивовано глянувши на юнака, — у кожному разі, чи не краще стримати своє захоплення, доки сам побачиш той прекрасний новий світ?

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТИЙ

Після такого дня, протягом якого довелося побачити стільки дивовиж і жахів, Леніна вирішила, що має право відключитися й відпочити. Як тільки вони повернулися до турбази, вона проковтнула шість півграмових таблеток соми, лягла в ліжку і за десять хвилин вирушила в місячну вічність. Мине принаймні вісімнадцять годин, доки вона знову повернеться в звичайний час.

А Бернард лежав напружений, із широко розплющеними в темряву очима. Уже було далеко за північ, коли він заснув. Далеко за північ, але його безсоння не було безплідним — він виробив план дій.

Наступного ранку, точно о десятій, з прибулого гелікоптера вийшов мулат у зеленій уніформі. Бернард чекав на нього між агавами.

— Міс Краун пішла в самовідпустку, — пояснив він. — Повернеться не раніше п'ятої. Так що в нашому розпорядженні сім годин.

(Можна злітати до Санта-Фе, міркував Бернард, влаштувати всі необхідні справи й повернутися до того, як вона прокинеться.)

— Чи їй безпечно лишатися тут самій?

— Цілком безпечно, як у гелікоптері, — запевнив мулат.

Вони сіли в машину й негайно злетіли. О десятій годині тридцять чотири хвилини вони причалили на даху санта-феського поштамту. О десятій тридцять сім Бернард додзвонився до канцелярії Головоконтра у Вайтхолі, о десятій тридцять дев'ять він уже викладав свою справу

четвертому секретарю його фордності, в десять сорок чотири він повторив те саме першому секретареві, а в десять сорок сім з половиною в його вухах забринів басовитий голос самого Мустафи Монда.

— Я смію думати, — говорив, затинаючись, Бернард, — що ваша фордність побачить у цій справі достатній науковий інтерес...

— Так, я справді вважаю, що цей випадок має достатній науковий інтерес, — відгукнувся басистий голос. — Забирайте їх обох до Лондона.

— Вашій фордності, без сумніву, відомо, що мені треба буде спеціальний дозвіл...

Відповідне розпорядження, — сказав Мустафа Мوند, — уже передасться хоронителю резервації. Негайно йдіть до канцелярії хоронителя. Всього найкращого, містере Маркс.

Слухавка замовкла. Бернард повісив її й поспішив на дах.

— До канцелярії хоронителя, — сказав він мулатові в гамма-зеленому.

О десятій п'ятдесят чотири Бернард тиснув хоронителеві руку.

— Дуже радий, містере Маркс, дуже радий, — шанобливо тряс Бернардову руку хоронитель. — Ми якраз одержали спеціальні розпорядження...

— Знаю, — не дав йому закінчити Бернард. — Хвилину тому я розмовляв із його фордністю по телефону. — Його знуджений тон давав зрозуміти, що він звик говорити з його фордністю ледь не кожного дня. Він сів у крісло. — Прошу залагодити всі необхідні формальності якнайшвидше. Якнайшвидше, — повторив підкреслено. Він утішався своєю новою роллю.

Об одинадцятій годині три хвилини всі необхідні папери були в його кишені.

— Бувайте, — зверхньо кивнув він хоронителеві, що супроводжував його до ліфта. — Бувайте.

У готелі, розташованому неподалік, він скупався, прийняв вібровакуумний масаж, поголився, послухав ранкові новини, півгодини посидів біля телевізора, не кваплячись пообідав і о пів на третю полетів з мулатом назад до Малпайси.

Джон стояв під туристським притулком.

— Бернарде! — гукав він. — Бернарде!

Ніхто не відгукувався. Безшумно, в оленьчих мокасінах, він підбіг до дверей, торгнув клямку. Двері були замкнені. Зникли! Відлетіли! Такого лиха з ним ще не бувало. Вона сама запросила його прийти, а тепер обоє подалися геть. Він сів на східцях і заплакав.

Через півгодини він здогадався зазирнути в вікно. Відразу побачив зелену валізу з ініціалами Л. К. Радість у ньому спалахнула вогнем. Він підняв каменюку. Задзвеніло розбите скло. За мить уже був у кімнаті. Відкрив зелену валізу, з якої відразу війнув дух Леніни, її парфумів, її ефірне єство. Серце шалено закалатало, на хвилину він мало не зомлів. Потім, нахилившись над дорогоцінною коробкою, він усе перемацував, виймав на світло, перебирав. Замки на Ленініних віскозних штанцях завдали йому трохи мороки, та коли він відкрив секрет "блискавки", — захопили. Сіп сюди, сіп туди, джик, дж-жик — він був зачарований. Нічого кращого, красивішого за зелені сандалі він ніколи не бачив. Розгорнув пару комбінованих, із замками, ліфчиків з трусиками, почервонів і поспішно поклав назад, а от надушені ацетатні хусточки поцілував, а шарфик пов'язав собі на шию. Відкрив необережно коробочку — й на нього пахнула хмара духмяної пудри. Його долоні побіліли від неї.

Обтирав їх об свої груди, плечі й голі руки. Як пахне! Він заплющив очі, потерся щокою об напудрене плече. Дотик гладенької шкіри, запах мускусного пилку — ніби сама Леніна тут. "Леніно, — прошепотів, — Леніно!"

Почувся якийсь шум, і він здригнувся, винувато оглянувся. Поспішно запхнув по-зłodійському вийняті речі до валізи й закрив її, знову прислухався, оглянувся. Ані звуку чи ознаки життя. Але ж він виразно чув чи то позіхання, чи то скрип підлоги. Навшпиньки підкрався до дверей кімнати й обережно відчинив їх. Опинився перед широким східцевим майданчиком. З його протилежного боку видніли ледь прохилені двері. Він підійшов, прочинив ширше й заглянув.

Там, на низенькому ліжку з відкинутим простирадлом, у комбінованій рожевій піжамі на "блискавці" міцно спала Леніна. Така тендітно-дитинна з рожевими пальчиками ніг, серйозним сплячим обличчям, в ореолі нічних кучерів, така довірлива в безпорадності своїх розкинутих рук і розслаблених ніг, що на очі Джона навернулися сльози.

З безконечною й цілком непотрібною осторогою — бо хіба що постріл з пістоля міг вивести Леніну з сомовідпустки до певного часу — він зайшов до кімнати і став поруч ліжка на коліна. Дивився, склавши молитовно руки, й ворушив губами. Її лице...

Її лице, і очі, і волосся,

І голос, і ті руки, ті біленькі,

Перед якими біле все — чорнило,

Що пише власну кару; її руки,

Що дотик їх — як пух проти долоні ...

Над нею задзижчала муха, він відмахнув її. І пригадав:

Муха, й та

Утіхи, шани й права більше має:

Вона ж торкнутись зовсім вільно може

Руки її — Джульєттиного дива.

Блаженство раю красти в неї з уст,

Що чисті і цнотливі, як весталки,

І червоніють з сорому, за гріх

Вважаючи свій власний дотик. О !

Повільно, ледь-ледь, вагаючись, ніби наміряючися погладити
полохливу і, можливо, небезпечну пташку, він простягнув руку. Тремтячи,
вона зависла в сантиметрі від безсилих сонних пальчиків. Осмілитися?
Осмілитися опоганити дотиком недостойної руки те... Ні, не можна. Ця
птаха занадто небезпечна й полохлива. Він забрав руку. Яка прекрасна
Леніна! Яка прекрасна!

Раптом він спіймав себе на думці, що якби сильно смикнути замок на
шиї й потягти... Він заплющив очі й тряхнув головою, ніби собака, що
тільки-но вилізла з води. Огидна думка! Він засоромився. О чиста й
непорочна скромність!..

У повітрі почулося дзижчання. Знову муха хоче вкрасти безсмертне
благословення. Оса? Він приглянувся, але нічого не побачив. Дзижчання
робилося голоснішим і голоснішим. Ясно, що воно за віконницями. Літак!

У паніці Джон схопився на ноги, вибіг до сусідньої кімнати, виплигнув через розбите вікно і, перебігши стежиною поміж агавами, якраз устиг побачити Бернарда Маркса, що вилазив із гелікоптера.

РОЗДІЛ ДЕСЯТИЙ

На всіх чотирьох тисячах електричних годинників у чотирьох тисячах кімнат Блумсберійського Центру показувало двадцять хвилин по другій. У вуликові індустрії, як полюбляв говорити Директор, чулося робоче гудіння. Кожний при ділі, все у впорядкованому русі. Під мікроскопами, люто помахуючи довгими хвостами, сперматозоїди заривали свої голови в яйця і запліднювали їх, яйця розбухали, ділилися або бокановськифікувалися, брунькувалися й розчленовувалися на цілі популяції окремих ембріонів. Із Відділу суспільного кондиціювання ескалатори з гуркотом ішли вниз до підвалу і там, у червонуватій темряві, задушливому теплі, на подушках зі свинячої почеревини, наповнені гормонами й кровозамінником, зародки росли й розвивалися або, затруєні й хиріючі, перетворювалися у немічних епсилонів. З легким шумом і стукотом стелажі непомітно повзли тижнями через біологічні ери до Відділу випорожнення, де нововипущені немовлята видавали свій перший крик жаху й здивування.

У нижньому підвалі мурчали електрогенератори, вгору і вниз поспішали ліфти. На всіх одинадцяти поверхах, у яких розмістилися дитячі ясла, був час приймання їжі. Тисяча вісімсот обережно поярликованих немовлят одночасно ссали з тисяча восьмисот пляшок свою півлітру пастеризованого молочного продукту.

Над ними, на десяти наступних поверхах загальних спалень, хлопчики й дівчатка, яким належав пообідній сон, трудилися не менше за інших, хоча й не знали про це, засвоюючи гіпнопедичні лекції з гігієни й товариськості, класової свідомості й початків еротично-сексуального життя. А над спальнями були ще приміщення для гри, де в дощову погоду дев'ятсот старших дітей розважалися моделюванням із цегли й глини, забавою "лови черевики" й еротичною грою.

Гу-у-у! — працювито й життєрадісно гудів вулик. Над пробірками весело наспівували дівчата, посвистували Визначальники. А які славні жарти можна було почути над опорожненими ампулами! Але обличчя Директора, коли він зайшов до Відділу запліднення з Генрі Фостером, було серйозним і одерев'яніло суворим.

— Це має бути наукою для всього загалу, — говорив він. — У цьому відділі робітників вищої касті більше, ніж у будь-якому іншому відділі Центру. Тому я й велів йому о пів на третю з'явитися сюди.

— Він дуже хороший робітник, — з удаваною безсторонністю вставив Генрі.

— Знаю. Але саме це й зумовлює суворість покарання. Його інтелектуальна вищість передбачає й відповідні моральні обов'язки. Чим людина талановитіша, тим ширші у неї можливості збивати людей з пуття. Хай краще потерпить один, ніж дозволити йому псувати багатьох. Зважмо справу об'єктивно, містєре Фостєр, і переконаємось, що немає огиднішого злочину, ніж порушення загальноприйнятих норм поведінки. Вбивство припиняє життя одному індивідові. А що, зрештою, для нас індивід? — Широким жестом він указав на ряд мікроскопів і інкубаторів. — Ми без жодних утруднєнь, легко можемо наробити скільки завгодно нових. Порушення ж прийнятих норм ставить під загрозу більше, ніж життя простого індивіда, воно б'є по самому суспільству. Так, по самому суспільству, — повторив він. — А ось і сам лиходій.

Бєрнард наближався до них між рядами запліднювальників. Вигляд веселої самовпевненості погано приховував його знервованість і тривогу.

— Доброго ранку, містєре Дирєктор! — недоладно голосно привітався він, але в ту ж мить зрозумівши це, перейшов на сміховинно тонкий шєпіт, майже писк. — Ви просили мене прийти поговорити з вами.

— Так, містере Маркс, — поважно сказав Директор. — Я призначив вам зустріч саме тут. Ви, здається, повернулися з відпустки вчора увечері.

— Так, — відповів Бернард.

— Так-с, — повторив Директор, розтягуючи гадюче "с-с-с". Раптом підвищив голос. — Леді й джентльмени, — засурмив він, — леді й джентльмени!

Вмить стихло наспівування лаборанток над пробірками, як і заклопотаний свист мікроскопістів. Наступила повна тиша, всі їли очима Директора.

— Леді й джентльмени, — ще раз повторив Директор, — вибачте, що перериваю вашу працю. Болісний обов'язок примушує мене до того. Безпека й стабільність суспільства під загрозою. Так, під загрозою, леді й джентльмени. Цей чоловік, — він звинувачувально вказав на Бернарда, — цей чоловік, що стоїть перед вами, цей альфа-плюс, якому так багато було дано й від якого не менше очікувалося, цей ваш колега, або чи не краще відразу сказати, екс-колега, грубо знехтував нашим довір'ям. Своїми єретичними поглядами на спорт і сому, скандальними порушеннями норм свого статевого життя, своєю відмовою коритися вченню Нашого Форда й поводитись у позаробочі години, як дитина в ампулі, — Директор осінив себе знаком Т, — він викрив себе як ворог Суспільства, руйнівник, леді й джентльмени, Порядку й Стабільності, зловмисник щодо самої Цивілізації. З цієї причини я пропоную звільнити його, звільнити з ганьбою з посади, яку він обіймав до цього в Центрі; я пропоную негайно просити перевести його на підцентр найнижчого рангу, у найвіддаленіший від великих населених пунктів, щоб його кара служила якнайкраще інтересам суспільства. В Ісландії в нього буде менше нагод збивати з пуття інших своїм фордохульним прикладом. — Директор зробив паузу, потім схрестив руки на грудях, величаво повернувся до Бернарда. — Марксе, — сказав він, — чи є в тебе якесь

переконливе виправдання, щоб ми могли переглянути винесений тобі присуд?

— Є! — не сказав, а буквально закричав Бернард.

— Тоді наведи його, — трохи сторопівши, а все ж величаво прорік Директор.

— Будь ласка. Але моє виправдання — у коридорі. Одну хвилинку, — Бернард швидко пішов до дверей і відчинив їх. — Заходьте, — скомандував він, і "виправдання" зайшло, щоб показати себе.

З подиву роззявилися роти, серед присутніх прокотився гомін здивування й жаху; заверещала юна лаборантка, хтось скочив на стілець, щоб краще бачити, хтось перекинув дві пробірки сперматозоїдів. Одутла, обрешкла, страхітлива потвора, уособлення старості між пружними, молодими, міцними, не спотвореними обличчями — такою явилася Лінда в кімнату, кокетливо всміхаючись щербатою бляклою усмішкою й еротично, як їй здавалося, вихитуючи своїми величезними стегнами. Бернард ішов поруч.

— Ось він, — показав Бернард на Директора.

— Ви думаєте, я не впізнала? — обурено запитала Лінда і повернулася до Директора. — Як можна не впізнати. Я розпізнала б тебе серед тисячі. Невже ти забув мене? Не пам'ятаєш свою Лінду? Забув мене, Томасику? — Вона дивилася, схиливши голову набік і все ще усміхаючись, але на Директоровому обличчі закам'янів вираз огиди, й Ліндина усмішка зробилась дедалі невпевненішою, погасла і зникла зовсім. — Не пам'ятаєш мене, Томасику? — повторила вона тремтячим голосом. В очах її мінилися туга, тривога й біль. Прищувате, зів'яле, одутле обличчя чуднуватого скривилося в гримасі безмірного горя. — Томасику? — простягла вона до нього руки. Хтось захихотів.

— Що означає? — почав Директор, — цей непристойний...

— Томасику? — Лінда підбігла, волочачи за собою покривало, охопила руками його шию і ткнулася обличчям йому в груди.

В залі прокотився нестримний регіт.

— ...цей непристойний жарт?! — заволав Директор.

Розчервонівшись, він спробував був визволитися з її обіймів, але вона відчайдушно трималася.

— Я ж Лінда, я ж Ліндочка! — Голос її потонув у суцільному реготі. — Ти зробив мені дитину, — заверещала вона, перекриваючи загальний галас.

І раптом запала насторожена тиша, всі змовкли, знічено ховаючи очі. Директор зблід, перестав пручатися і завмер, тримаючи Лінду за руки, перелякано й остовпіло дивлячися на неї.

— Так, народила — стала матір'ю. — Вона кинула цю непристойність як виклик у приголомшливу тишу, потім, відірвавшись від нього, засоромлена, затулила обличчя руками й заплакала. — То не моя вина, Томасику. Я завжди застосовувала всі запобіжні засоби, чи не так? Чи ж не так? Завжди... Я не знаю, як... Аби ти знав, як це жахливо, Томасику... Але однаково він був мені втіхою. — І повернулася до дверей: — Джоне! — погукала вона. — Джоне!

Джон негайно зайшов, зупинився під дверима, оглянувся, потім у своїх безшумних оленячих мокасінах швидко й м'яко перейшов кімнату, впав навколішки перед Директором і чистим голосом сказав:

— Мій батьку!

Це слово ("батько" було не таким сороміцьким, як "мати", бо ж не так прямо пов'язувалось із огидним і аморальним живородінням — було радше простою вульгарністю, ніж страшним матюком), це комічно брудне слово розрядило нестерпну напругу. Зірвався оглушливий, майже істеричний, хвиля за хвилю, регіт, що, здавалося, ніколи не вщухне. "Мій батько". І хто? Директор! Мій батько! О Форде, о Форде! Фантастично! Справді занадто. Регіт і гикання неугавно вибухали знову, і сльози бризкали з очей, тоді як обличчя, здавалось, ось-ось луснуть від сміху. Брязнуло ще шість пробірок зі спермою. Мій батько!

Переляканий, зблідлий від приниження Директор зацьковано оглядався довкола дикими очима.

"Мій батьку!" Сміх, що був втихомирився, вибухнув ще могутніше. Затиснувши вуха руками, Директор вибіг з приміщення.

РОЗДІЛ ОДИНАДЦЯТИЙ

Після скандалу у Відділі запліднення вся вища каста Лондона до нестями поривалася побачити те чарівне створіння, що впало навколішки перед Директором Інкубаційно-Кондиціювального Центру чи, пак, екс-Директором, — бо ж бідолаха після того негайно пішов у відставку й більше не показувався в Центрі, — і, припавши до ніг, назвало його (жарт був занадто вдалий, щоб бути справжнім!) "мій батьку". Лінда ж, навпаки, не справила ніякого враження, ніхто не мав ані найменшого бажання подивитися на Лінду. Назватися матір'ю — це вже не жарти, це просто паскудство. Тим більше, що вона не справжня дикунка, вона, як-не-як, виросла в ампулі й виховувалась теж як усі, отож не повинна б мати надто химерних думок. Нарешті — і це найважливіша причина — знатися з Ліндою ніхто не хотів через її вигляд. Ожиріла, постаріла, з гнилими зубами й прищуватим обличчям, з бридкою фігурою. Господи Форде, від самого її вигляду кого хочеш занудить. Тож еліта вирішила взагалі з нею не знатися. Та й Лінда, зі свого боку, теж не мала особливого бажання з будь-ким зустрічатися. Для неї поворот до цивілізації означав повернення до соми — можливість відлежуватися в ліжку и віддаватися

сомовідпустці без похмільного головного болю чи нападів блювоти, без того почуття, що охоплювало її кожного разу після пейотля, — ніби робить щось страшенно ганебне, антисупільне, гідне довічної неслави. Сона не викидала таких коників. Вона — досконала, і якщо й буває неприємно над ранок, то не від неї, а лише від зіставлення вранішнього стану з недавніми радощами забуття. І ліки на це — зробити забуття безперервним. Лінда жадібно вимагала дедалі частіших і більших доз соми. Лікар Шоу спершу заперечував, а потім махнув рукою — бери скільки хочеш. Вона ковтала по дев'ять грамів щодня.

— І це її за місяць-другий прикінчить, — довірливо зізнався лікар Бернардові. — Одного дня дихальний центр виявиться паралізованим. Дихання зникне. Скінчиться. І тим краще. Якби ми могли відмолоджувати, то була б інша розмова. Але ми не можемо.

На загальний подив (хай собі Лінда втішається сомою — нікому те не заважає), Джон намагався протестувати.

— Але ж, даючи їй стільки таблеток, ви вкорочуєте їй життя!

— До певної міри — так, — погоджувався лікар Шоу. — Але, з іншого боку, ми фактично його продовжуємо. (Джон здивовано звів брови.) Нехай сома вкоротить ваше життя на декілька років, — продовжував лікар, — зате, подумайте, які незміримі, позачасові простори вона дає. Кожна сомовідпустка — частинка того, що наші предки називали вічністю.

Джон почав розуміти.

— "На наших очах і вустах була вічність", — пробурмотів він.

— Що?

— Нічого.

— Звичайно, — провадив лікар Шоу, — не можна дозволяти людям раз у раз тікати у вічність, якщо вони мають виконувати якусь серйозну роботу. Але коли її нема...

— Все одно, — наполягав Джон, — мені здається, що це негарно.

— Що ж, якщо ви хочете, щоб вона весь час кричала як навіжена, домагаючися соми... — знизав плечима лікар.

І Джон мусив урешті піддатися. Лінда мала свою сому. Відтоді, залігши в кімнатці на тридцять сьомому поверсі будинку, де жив Бернард, з постійно увімкнутими радіо й телевізором, відкритим краном, з якого капала й пахтіла пачуль, вона знай ковтала таблетки. Лежачи в ліжку, вона водночас була десь далеко, безмежно далеко, у сомовідпустці, на сомовідпочинку в якомусь іншому світі, де радіомузика ставала лабіринтом дзвінких тонів, ковзким, животрепетним лабіринтом, який вів прекрасно-неуникненними звивами до ясного центру абсолютного щастя, де телевізійні образи, що кружляли в танці, ставали акторами в невимовно приємному, суперспівучому стереоконтактному фільмі, де аромат пачулі, що капала з крана, означав більше, ніж просто пахощі — він виростав у сонце, мільйон сексофонів, пристрасні обійми Попе, але набагато дужчі, незрівнянно солодші і безконечні.

— Ні, відмолоджувати ми не вміємо. Але я дуже радий, — продовжував лікар Шоу, — що маю нагоду побачити одряхління, старечість на людській істоті. Дуже вам вдячний, що запросили мене. — І лікар потис Бернардову руку.

Отож усі жадали бачити Джона. А що Джона можна було бачити лише за посередництвом Бернарда, його уповноваженого опікуна, той, себто Бернард, уперше в житті відчув, що з ним поводяться не просто нормально, а як з визначною особою. Припинилися розмови про алкоголь у його кровозаміннику, перестали глузувати з його зовнішності. Генрі Фостер випромінював товариськуість; Беніто Гувер подарував шість

пакунків секс-гормональної гумки; асистент Визначальника приходив і улесливо напрошувався на одну з Бернардових вечірок. А щодо жінок, то варто було Бернардові лише натякнути — і він міг мати, яку вподобав.

— Бернард обіцяв познайомити мене з Дикуном наступної середи, — тріумфуючи, оголосила Фенні.

— Я така рада, — сказала Леніна. — А тепер погодься, що ти помилялася щодо Бернарда. Хіба не правда, він дуже милий?

Фенні ствердно кивнула головою.

— Признаюся, — згодилась вона, — я приємно здивована.

Начальник Ампульного цеху, Головний Визначальник, три заступники асистентів Генерального Запліднювальника, професор стереоконтактних фільмів з факультету емоційної інженерії, декан Вестмінстерської Громадської Співальні, інспектор бокановськифікації — список знаменитостей, що бували на вечірках у Бернарда, ставав безконечним.

— Минулого тижня в мене було аж шестеро дівчат! — похвалився Бернард Гельмгольцу. — Одна в понеділок, дві у вівторок, ще дві у п'ятницю і одна в суботу. І принаймні ще дюжина набивалася — аби я тільки мав час та охоту...

Гельмгольц слухав те вихваляння мовчки, але так похмуро й несхвально, що Бернард образився.

— Ти заздриш, — сказав Бернард.

Гельмгольц заперечливо похитав головою.

— Мені просто сумно, — відповів він.

Бернард так і пішов ображеним. Ніколи, зарікся собі, ніколи більше не заговорю до Гельмгольца.

Минали дні. Успіх забив Бернардові памороки і цілком примирив його, наче добрий наркотик, зі світом, таким донедавна несправедливим. Тепер, визнаючи Бернардову значущість, світ став хорошим. Але й, умиротворений успіхом, Бернард не хотів відмовитися від привілею критикувати порядок речей у тому світі. Бо сам акт критики посилював у ньому відчуття власної ваги й значущості. Тим більше, він щиро вірив, були речі, які варто критикувати. (До того ж йому подобався успіх і дівчата на вибір). Перед усіма, хто тепер підлещувався до нього заради знайомства з Дикуном, Бернард хизувався ущипливою єретичністю. Його чемно слухали. Але за спиною хитали головами. "Цей молодик кепсько скінчить", — примовляли з тим більшою певністю, що самі у належний час намірялись подбати, щоб той кінець був справді кепським... "І не знайде він ще одного Дикуну, аби знову порятуватись", — додавали декотрі. Проте поки що Бернардові вистачало й одного Дикуну, аби ви з ним обходились чемно. Він почував себе винятковою особистістю, велетом, і водночас був легкий від радощів, легший за повітря.

— Легший за повітря, — сказав Бернард, показуючи догори. Як перлина у небі, високо-високо висіла повітряна куля, запущена Департаментом погоди, й рожево виблискувала на сонці.

"...згаданому Дикунові, — писалося в інструкціях для Бернарда, — слід показати цивілізоване життя в усіх вимірах..."

Тож Дикуну й показували його тепер з пташиного польоту — з платформи Черінг-Т вежі. Начальник станції й штатний метеоролог служили за провідників. Але говорив майже весь час Бернард. У піднесенні він поводився так, ніби був щонайменше Світовим Контролером. Він ширяв у піднебессі.

З небес опустилась "Бомбейська зелена ракета". Сходили пасажири. Восьмеро ідентичних дравидських близнюків-бортпровідників у хакі визирали з восьми вікон кабіни.

— Тисяча двісті п'ятдесят кілометрів за годину, — значущо мовив начальник аеропорту. — Що скажете на це, пане Дикун? Непогано, га?

— Непогано, — погодився Джон. — Але Аріель міг облетіти всю Землю за сорок хвилин.

"Дикун, — писав Бернард у своєму рапорті Мустафі Монду, — не виказує особливого здивування чи благоговіння перед відкриттями цивілізації. Немає сумніву, це частково пояснюється тим, що про них він чув від тієї жінки Лінди, його м...".

Мустафа Мوند насупився: невже цей дурень думає, що його, Мустафу, шокує це слово, написане повністю?

"Частково також тим, що його інтерес зосереджений на тому, що він називає "душею", яку вперто вважає чимось реальним, цілком незалежним від фізичного середовища. Я ж переконую його в тому, що..."

Контролер пропустив наступне речення і вже хотів був перегорнути сторінку в пошуках чогось конкретнішого й цікавішого, коли його очі натрапили на ряд дивних фраз: "...хоч мушу зізнатися, — прочитав він, — що тут я згоден із Дикунем, котрий вважає наше цивілізоване буття занадто легким чи, як він висловлюється, дешевим. Принагідно хотів би звернути увагу Вашої фордності на..."

Мустафа Мوند не знав, гніватися йому чи сміятися. Сама думка про те, що це створіння пхається повчати його — його! — щодо суспільного ладу, не лізла ні в тин ні в ворота. Та він з глузду з'їхав! "Треба його

провчити", — вирішив Головоконтр подумки, відкинув голову назад і голосно засміявся. Втім, із "провчанням" можна поки що зачекати.

Це була маленька фабрика світлового обладнання для гелікоптерів, що входила до Корпорації електрообладнання. Їх зустріли на самому даху (бо рекомендаційний лист від Контролера мав магічну силу) головний технолог і менеджер Людського Елемента. Зійшли вниз до виробничих приміщень.

— Кожен процес, — пояснював менеджер, — виконується по змозі однією бокановськифікованою групою.

І справді, вісімдесят три майже безносих чорнявих короткоголових дельтовиків займалися холодною штамповкою. П'ятдесят шість чотиришпіндельних хрипливих токарних автоматів обслуговувалися п'ятдесятьма шістьма горбоносими рудими гаммами. Сто сім запрограмованих на спеку епсилонів працювало в ливарні. Тридцять три довгоголові жінки-дельтовички, вузькобедрі, рудуваті і всі як одна зростом 169 ± 2 см, нарізали шурупи. У збірному цеху два виводки гамма-плюсовиків карликового зросту складали генератори. Два низькі робочі столи стояли один проти одного, між ними повз конвеєр, наповнений окремими деталями; сорок сім темноволосих стояли проти сорока семи русявих. Сорок сім кирпичних проти сорока семи горбоносих, сорок сім із довгими підборіддями проти сорока семи без підборідь зовсім. Зібрані механізми інспектувалися вісімнадцятьма ідентичними кучерявими шатенками в гамма-зеленому, пакувалися тридцятьма чотирма коротконогими дельта-мінус лівшами і вантажились на машини шістдесятьма трьома синьоокими, ляновоолосими мурами епсилонами-напівкретинами. "О прекрасний, дивний новий світ..." — пам'ять злостиво підкинула Дикуну Мірандині слова. — "О прекрасний, дивний новий світ, де проживають такі люди!"

— Я запевняю вас, — закінчив менеджер Людського Елемента, коли вони вийшли з фабрики, — ми не маємо жодних клопотів з нашими робітниками. Ми завжди знаходимо...

Але Дикун уже покинув супутників і що духу помчав за лаврові дерева, де його й вирвало так, ніби земля під ним раптом стала гелікоптером у повітряній ямі.

"Дикун, — писав Бернард, — відмовляється приймати сому і його, здається, дуже гнітить те, що жінка Лінда, його м..., перебуває постійно під сомою. Варто відзначити, що, попри її старечий і вкрай гидкий вигляд, Дикун часто її відвідує і, здається, дуже прихильний до неї — цікавий приклад того, як раннє обумовлення психіки може пом'якшити, а то й пригнітити природні імпульси й прагнення (в цьому випадку — прагнення не контактувати з неприємним об'єктом)".

В Ітоні вони приземлилися на даху Вищої школи. З протилежного боку шкільного двору в яскравому сонячному світлі сяяли білизною п'ятдесят два поверхи Лаптонської вежі. Ліворуч — Інститут, праворуч — озія Шкільної Громадської Співальні зі скла й залізобетону. У центрі прямокутника між цих споруд стояла химерна старовинна статуя Господа Нашого Форда з хромованої сталі.

Лікар Гефні, ректор, і міс Кіт, Головна вихователька, зустріла їх, коли вони виходили з літака.

— А тут багато близнюків? — боязко запитав Дикун, коли вони почали свою ознайомлювальну екскурсію.

— О ні, — відповів ректор. — Ітон зарезервований виключно для хлопців і дівчат вищої касті. Одна яйцеклітина — один дорослий. Звичайно, це утруднює навчання. Та оскільки нашим вихованцям доведеться брати відповідальність і приймати рішення в непередбачених ситуаціях, цього не можна уникнути. — Він зітхнув.

Тим часом Бернардові вельми сподобалась міс Кіт.

— Якщо ви вільні в понеділок, середу або п'ятницю ввечері, ласкаво запрошую, — сказав він їй, тицьнувши пальцем у бік Дикуну, додав. — Знаєте, він такий потішний, допитливий і дивакуватий.

Міс Кіт усміхнулася (її усмішка, як на Бернарда, була справді чарівною):

— Дякую, я з великою приємністю приймаю запрошення й неодмінно прийду на одну з ваших вечірок.

Ректор відчинив двері в аудиторію, де йшли заняття з плюс-плюс-альфами. Послухавши хвилин п'ять, Джон збентежено запитав Бернарда:

— А що таке елементарна теорія відносності?

Бернард спробував був пояснити, проте вони рушили вже до іншої аудиторії.

З-за дверей, що вели до кімнати, де читалися лекції з географії для мінус-бет, дзвінке сопрано вигукувало: "Один, два, три, чотири, — і тут же лунала нова команда, стомлена й дразлива. — Відставити!"

— Мальтузіанські вправи, — пояснила Головна вихователька. — Більшість наших дівчат, звичайно, безплідні. Як і я. — Вона усміхнулася до Бернарда. — Але є в нас близько восьмисот нестерилізованих, і вони потребують постійного тренування.

У географічній аудиторії для мінус-бет Джон довідався, що "дикунська резервація — місце, де через несприятливі кліматичні чи географічні умови або брак природних ресурсів затрати на цивілізацію не окуповуються". Щось клацнуло. Світло в аудиторії згасло і на екрані над головою лектора з'явилися раптом покаяльники з Акоми, розпростерті ниць перед Пречистою (картина, знайома Джонові), вони каялися у своїх гріхах перед розп'ятим Ісусом та перед образом Орла Пуконзького. Юні

ітонці голосно реготали. Все ще голосячи, покаяльники звелися на ноги, скинули верхній одяг і заходились шмагати себе вузлуватими канчуками. Подвоєний регіт заглушив навіть підсилений запис їхнього стогону.

— Але чому вони сміються? — запитав Дикун з виразом болісного збентеження.

— Чому? — ректор повернув до нього широко усміхнене обличчя. — Чому? Та тому, що страшенно смішно!..

У кінематографічних сутінках Бернард зробив те, на що раніше не зважився б і в цілковитій темряві. Окрилений своєю значущістю, він обійняв міс Кіт за талію. Вона гнучко піддалася. Він саме намірився раз-другий цмокнути їй в губи або ніжно ущипнути, але тут знову щось клацнуло й штори розсунулись.

— Мабуть, підемо далі, — сказала міс Кіт, підводячись.

— А це, — продовжував ректор екскурсію, — наша Контрольна Гіпнопедична Кімната.

Сотні програвачів синтетичної музики, по одному для кожної спальні, стояли на полицях при кожній стіні, і лише вздовж одної в шухлядах зберігалися записи гіпнопедичних лекцій.

— Закладаєте ролик сюди, — пояснював Бернард, перервавши доктора Гефні, — натискаєте на вмикач...

— Ні, он той, — роздратовано поправив ректор.

— Ага, на той. І ролик розвертається. Селенові фотоелементи перетворюють світлові імпульси в звукові хвилі і...

— І йде навчання вві сні, — закінчив доктор Гефні.

— А вони читають Шекспіра? — запитав Дикун, коли по дорозі до біохімічних лабораторій вони проминали бібліотеку.

— Певно, що ні! — вигукнула Головна вихователька, шаріючись.

— У нашій бібліотеці, — пояснив доктор Гефні, — лише довідкова література. Розважатися наша молодь може стереоконтактними фільмами. Ми не заохочуємо індивідуальних розваг.

П'ять переповнених автобусів з хлопчиками й дівчатками, що співали або сиділи обнявшись, тихо прокотилося по склянистому шляху повз них.

— Повертаються зі Слауського крематорію, — пояснив доктор Гефні (Бернард тим часом пошепки домовлявся з Головною вихователькою про зустріч цього ж таки вечора). Щеплення проти страху смерті починається у вісімнадцять місяців. Кожен малюк проводить два ранки на тиждень у госпіталі для вмираючих. Там зібрані всі найкращі іграшки, дітлахи отримують шоколадні тістечка у той день, коли хтось помирає. Вони вчаться сприймати смерть як звичайну річ.

— Як усякий інший фізіологічний процес, — професійно встановила Головна вихователька.

О восьмій вечора у "Савойї". Домовились.

На зворотному шляху до Лондона вони коротко зупинилися на фабриці Телевізійної Корпорації в Брентфордї.

— Зачекай хвилику, я зателефоную, — сказав Бернард.

Дикун чекав і спостерігав. Головна денна зміна саме йшла з роботи. Юрби робітників нижчих каст стояли в черзі перед моновокзалом — сім чи вісім сотень гамм, дельт, епсилонів, чоловіків і жінок, тобто не більше дюжини одноликих і однорослих виводків. Разом із квитком касир видавав кожному картонну коробочку. Довга гусениця черги повільно повзла до каси.

— Що в тих пуделках? — допитувався, пригадавши "Венеціанського купця", Дикун у Бернарда, коли той повернувся.

— Добова доза соми, — промимрив Бернард, бо якраз смакував шматком секс-гормональної гуми, яку подарував йому Беніто Гувер. — Кінчив зміну — одержуй чотири півграмові таблетки. А по суботах — шість.

Він люб'язно взяв Джона під руку й вони рушили назад до гелікоптера.

Наспівуючи, до перевдягальні зайшла Леніна.

— У тебе такий задоволений вигляд, — сказала Фенні.

— А я і є задоволена, — відповіла Леніна. (Сіп! — вона розстібнула "блискавку".) — Півгодини тому телефонував Бернард. (Сіп, сіп! Вона вибралася з шортів.) — У нього непередбачена зустріч. (Сіп!) — Просив мене зводити Дикуну на стереоконтактний фільм сьогодні ввечері. Треба негайно летіти. — І вона помчала до купальні.

— Щастить же дівчині, — подумала Фенні, дивлячись услід Леніні.

Подумала без заздрощів, добродушна Фенні просто констатувала факт. Справді, Леніні пощастило не лише з Бернардом, вона поділяла з ним ще й щедрі пайку Дикунувої величезної слави, щасливо віддзеркалюючи її своєю незначною особою. Тож сама секретар

Фордіанської Асоціації Молодих Жінок попросила її прочитати лекцію про свої переживання! А хіба не запрошували її на щорічний званий обід клубу Афродити? Чи не появлялася вже вона в новинах на стереоконтактному екрані — відчутна на слух і дотик — перед незліченними мільйонами по всій планеті?

Не менш лестила їй і увага з боку визначних осіб. Другий секретар Головоконтру запросив її на обід і сніданок. Одного разу вона провела суботу й неділю з Форд-Верховним Суддею, іншого разу — з Архіспівальником Кентерберійським. Президент Корпорації секреторних продуктів раз за разом телефонує до неї, а з заступником Директора Європейського банку вона вже побувала в Довілі.

— Що й казати — чудово. Але проте, — зізналась Леніна Фенні, — я маю таке відчуття, ніби це все здобуто обманом. Тому що перш за все вони питають, який з Дикуна коханець. І я мушу відповідати, що не знаю. — Вона похилила голову. — Звичайно, більшість чоловіків не вірять. Але це правда. І шкода, що правда, — сумно додала вона й зітхнула. — Він страшенно красивий. Як, по-твоєму?

— Невже ти йому не подобаєшся? — здивувалась Фенні.

— Часом мені здається, що подобаюся, часом — ні. Він завжди намагається уникнути мене; виходить з кімнати, коли я заходжу, не торкнеться й рукою, навіть не дивиться на мене. Але буває — раптом обернувся і вловлю на собі його пильний погляд, і тоді... Ну, ти сама знаєш, як дивляться чоловіки, коли ти їм подобаєшся.

Так, Фенні знала.

— Я не можу цього зрозуміти, — пересмикнула Леніна плечима. Вона дивувалася і була не лише збентежена, а й занепокоєна. — Тому що, розумієш, Фенні, він мені подобається.

Подобався він їй дедалі дужче. "І ось тепер — справжній шанс, — думала вона, пудрячись після ванни. — Трохи тут, трішки тут — справжній шанс!" Її піднесений настрій перелився в пісню:

Любий, милий, обіймай, поки не сп'янію.

І цілуй мене, поки зовсім не зомлію.

Обіймай мене міцніш, палко, до втоми.

Ой коханнячко моє, чарівніше соми.

Ароматний орган грав приємно освіжаюче "Рослинне каприччіо" — брижисті акорди з послідовних нот чебрецю, бузкового цвіту, волошок, мирти, естрагону, серії сміливих модуляцій по всій гамі прямих нот, аж до амбри, й повільне повернення через сандалове дерево, камфору, кедр, свіжоскошене сіно (іноді з тонкими штрихами дисонансу — подуви ліверу або ледве помітні натяки на свинячий гній) — назад до простих ароматів, якими починалося каприччіо. Завмер останній подув чебрецю, залунали оплески. Спалахнуло світло. У машині синтетичної музики розгортався сувій звукового запису. Тріо для суперскрипки, супервіолончелі й гобою переповнило повітря приємною знемогою. Тридцять чи сорок тактів — і на цьому інструментальному тлі почав виводити трелі якийсь надлюдський голос, то грудний хрипкуватий, то з високої ноти, то глухий, як флейта, то тужливо гармонійний, — він без зусиль переходив від Гаспар-Фостерового регістру на самих гранях музичного тону до вібруючих ультразвукових кажанячих нот, вищої за найвищу сі-бемоль, яку 1770 року в опері герцога Парми, Моцартові на подив, пронизливо взяла Лукреція Аджугарі — єдиний в історії музики раз.

Занурившись у свої пневматичні крісла, Леніна й Дикун нюхали й слухали. А потім настала черга сприймати очима й шкірою. В залі погасло світло, масивні вогняні літери виступали з темряви. ТРИ ТИЖНІ В ГЕЛІКОПТЕРІ. СУЦІЛЬНИЙ СУПЕРСПІВ, СИНТЕТИЧНА МОВА. КОЛЬОРОВИЙ

СТЕРЕОКОНТАКТНИЙ ФІЛЬМ ІЗ СИНХРОНІЗОВАНИМ АРОМАТО-ОРГАННИМ СУПРОВОДОМ.

— Берись за оті металеві гульки на поручнях крісла, — прошепотіла Леніна, — бо інакше не буде стереоконтактного ефекту.

Дикун зробив, як було сказано. Тим часом вогненні літери зникли. Секунд десять вони сиділи у цілковитій темряві, аж раптом сліпучі і незрівнянно тримірніші, ніж наяву, набагато живіші від живого, появились стереоскопічні образи величезного негра й золотоволосої юної круглоголової плюс-бети, що стискали одне одного в обіймах.

Дикун здригнувся. Як засвербіли губи! Він підніс руку до рота. Лоскотання пропало. Опустив руку знову на металічну гульку — і лоскіт відновився. Тим часом ароматний орган дихав чистим мускусом. Із репродуктора воркувала супергорлиця: "У-у-у-г", — і суперафриканський басище, вібруючи тридцять два рази на секунду, відповідав: "Уа-а-а-г!" "У-у-у-г!" — "У-а-а-а-г!" Знову стулялися стереоскопічні губи — і знову лицеві еротичні зони шести тисяч глядачів в "Алгамбрі" дрижали від нестерпної гальванічної сверблячки-насолоди: "Уууг!.."

Сюжет фільму був дуже простий. Через декілька хвилин після перших "ууууг" і "уааг" (дуету коханців) і цілування на знаменитій ведмедячій шкурі, кожна волосинка якої — асистент Визначальника мав цілковиту рацію — була виразно окреслена й відчутна, негр потрапив у аварію з гелікоптером — вдарився об землю. Бум! Біль пронизав лоби глядачів. У залі здійнялося ойкання й охкання.

Від потрясіння всі прищеплені негрові навики полетіли шкереберть. До бети-блондинки він загорівся маніякально-ревнивою пристрасстю. Вона протестувала. Він наполягав. Далі йшла боротьба, переслідування, напад на суперника, нарешті сенсаційно-захоплююче викрадення блондинки. Бета занесена під небо, три тижні захмарного кружляння з чорним ідіотом у несамовитому антисупільному тет-а-тет. Нарешті, після

цілої серії пригод і всілякої повітряної акробатики трьом красеням юнакам-альфам вдалося порятувати дівчину. Негра відправляють у Центр Переформування Дорослих, і фільм закінчується статечно й щасливо — бета-блондинка обдаровує своєю любов'ю всіх трьох рятівників. На хвилину вони переривають любовці, щоб проспівати синтетичний квартет під акомпанемент супероркестру й органного запаху гарденій. Тоді наостанок з'являється ведмедяча шкура, і під рев сексофонів у темряві зникає останній стереоскопічний поцілунок, останній електролоскіт завмирає на губах, як умираючий метелик, що тріпоче, тріпоче дедалі знесиленіше, кволіше і нарешті стає геть нерухомим.

Але для Леніни метелик ще не відтрепетав. Навіть після того, як засвітилося світло, коли вони повільно, разом з юрбою човгали до ліфтів, дух метелика ще лоскотав їй губи, продряпуючи тендітні борозенки дрожу і насолоди на її шкірі. Її щоки паленіли під росяно-прозорими очима, а груди набубнявіли. Вона впіймала Дикунову в'ялу руку й притисла її до себе. Блідий, зболілий спраги і засоромлений своїм прагненням, Джон несміло глянув на неї. Ні... Він не вартий. На мить їхні очі зустрілися. Які великі скарби обіцяв їй погляд! Джон поспішно відвів очі і визволив руку. Несвідомо він побоювався, щоб вона не перестала бути такою, якої він не вартий.

— По-моєму, вам не слід дивитись таких речей, — сказав він, поспішаючи заздалегідь перенести вину за всі можливі в минулому чи майбутньому відступи від досконалості з самої Леніни на довколишні обставини.

— Яких речей, Джоне?

— Як цей жахливий фільм.

— Жахливий? — щиро здивувалася Леніна. — По-моєму, він просто чудесний.

— Гидкий, низькопробний фільм! — обурено вигукнув Джон. — Це ганебно!

Вона покрутила головою, не розуміючи, що він має на увазі. І чому Джон такий дивак? Чому навмисне хоче все зіпсувати?

В таксікоптері він уникав дивитися на неї. Скутий непорушними обітницями, ніколи-ніколи не виголошуваними, покірний законам, що вже давно втратили силу, він сидів і відчужено мовчав. Час від часу, ніби чийсь палець бринькав по туго натягненій, готовій обірватися струні, його тіло здригалось від раптового нервового шоку.

Таксікоптер сів на даху багатопверхового Леніниного будинку. "Нарешті, — думала вона, виходячи з таксі. — Нарешті, хоч він і був допіру такий дивний". Зупинившись під ліхтарем, вона глянула в своє дзеркальце. Нарешті. Так, ніс у неї трохи лискучий. Вона потерла його напудреною подушечкою. Поки Джон розрахується за таксі, якраз вистачить часу. Вона припудрила лиснючі місця, розмірковуючи: "Він жахливо красивий. Йому б не слід так соромитися, як Бернардові, а проте він торопіє... Хтось інший давно б уже взяв мене. Але тепер нарешті..." Із круглого дзеркальця до неї заусміхалися припудрений носик і півщочки.

— На добраніч, — промовив з-за спини придушений голос.

Леніна різко обернулась. Джон стояв у дверях таксі, вп'явшись в неї очима; очевидно, він так і стояв увесь час, поки вона пудрила носика, і чекав. Але чого? Певно, вагався, не наважуючись, і думав, думав. Але про що? Ну, що за дивак, прости Господи!

— На добраніч, Леніно, — повторив Джон, тужачись усміхнутися.

— Але, Джоне... Я думала, що ти... Хіба ти не...

Дикун зачинив двері і, нахилившись уперед, сказав щось пілотові. Гелікоптер здійнявся угору.

Крізь вікно у підлозі Дикун бачив піднесене догори обличчя Леніни, бліде в синюватому світлі ліхтарів. Рот її був відкритий — вона гукала його. Її вкорочена фігура й змалілий раптом квадрат даху зникли у темряві.

Через п'ять хвилин Джон зайшов до своєї кімнати. Він вийняв зі схованки обгризений мишами том, з побожною обережністю розгорнув замацані й зім'яті сторінки й почав читати "Отелло". Він пригадав, що Отелло, як і герой з "Трьох тижнів на гелікоптері", був чорношкірий.

Витерши сльози, Леніна пішла через дах до ліфта. Спускаючись униз до двадцять сьомого поверху, вона витягла пляшечку з сомою. Одного грама, вирішила вона, не вистачить, горе її не з однограмових. Але якщо прийняти два грами, то, чого доброго, можна своєчасно не прокинутись. Вона знайшла компромісне рішення — висипала в ліву долоню три півграмові таблетки.

РОЗДІЛ ДВАНADЦЯТИЙ

Бернардові довелося кричати крізь замкнені двері: Дикун уперто не хотів відчиняти.

— Але тут усі чекають на тебе!

— Нехай чекають, — почувся приглушений голос крізь двері.

— Але ж ти добре знаєш — ох, як тяжко надавати голосу переконливості, коли горлаєш з усіх сил!.. — Я запросив їх саме на зустріч з тобою.

— Спочатку треба було запитати мене, чи я хочу з ними зустрітися.

— Але ж ти раніше ніколи не відмовлявся, Джоне.

— Саме тому я й не хочу виходити знову. Досить.

— Не вийдеш навіть, щоб зробити мені приємність? — підлещувався Бернард.

— Ні.

— Ти що, серйозно це говориш?

— Так.

— Що ж мені робити? — розпачливо голосив Бернард.

— Забирайся під три чорти! — гримнув роздратований голос за дверима.

— Але ж цього вечора до нас завітав сам Архіспівальник Кентерберійський! — ледь не плачучи, крикнув Бернард.

— Аї яа таква! — лише мовою зуні Дикун міг належно висловити своє ставлення до Архіспівальника. — Хані! — лайнувся він знову й додав із глузливою люттю: — Соне есо це-на! — І плюнув на підлогу, як плюнув би Попе.

Так і довелося зніченому Бернардові піти ні з чим до своїх покоїв і повідомити нетерпляче зібрання, що Дикун цього вечора не появиться.

Цю новину прийняли з обуренням. Чоловіки лютували, бо почувались ошуканими: змарнувати стільки люб'язності на цього миршавого Бернарда, та ще й із такою огидною репутацією й єретичними

поглядами! Чим вище становище в суспільній ієрархії вони посідали, тим сильнішим було їхнє обурення.

— Утнути такий жарт зі мною! — повторював Архіспівальник. — Зі мною! Жінки ж злостилися, що нікчемний чоловічок з помилково залитим ще в ампулу алкоголем, з тільцем мінус-гамми брав їх лукавими хитрощами. Це просто неподобство, — говорили вони дедалі голосніше. Особливо в'їдливою була Головна вихователька з Ітона.

Одна Леніна мовчала. Вона сиділа в кутку бліда, з затьмареними незвичним сумом голубими очима, відрізана від довколишніх бурхливих емоцій. Вона йшла на вечірку з дивним відчуттям радості. "Ще кілька хвилин, — думала вона, заходячи до кімнати, — і я побачу його, говоритиму з ним, скажу (вона прийшла з готовим рішенням), що він мені подобається — більше, ніж будь-хто, кого я будь-коли знала. І тоді він, може, скаже... Що він скаже? — її щоки палила гаряча кров. — Чому він так дивно поведився після того фільму? Такий дивний. І все ж я впевнена, що насправді подобаюся йому. Я певна".

І саме в цей момент Бернард повернувся з новою: Дикун не вийде до гостей.

Леніна раптово відчула все те, що звичайно переживають на початку лікування Сурогатом Великої Пристрасті — почуття жахливої порожнечі, задушливу тугу, нудоту. Її серце, здавалося, перестало битися. "А може, це тому, що я йому не подобаюся?" — подумала вона. І відразу ця можливість переросла в упевненість: Джон відмовився прийти тому, що вона йому не сподобалася... Не сподобалася...

— Це справді ні в тин ні в ворота, — говорила Головна вихователька з Ітона до Директора Крематорію й Утилізації фосфору. — І подумати, що я навіть...

— Так, — почувся голос Фенні Краун, — про алкоголь — чистісінька правда. Знайома моєї знайомої працювала в Ембріонарії в той час. Вона казала моїй подрузі, а подруга мені...

— Паскудний жарт, — співчутливо притакнув Генрі Фостер Архіспівальникові Кентерберійському. — Вам, мабуть, цікаво буде довідатись, що наш екс-Директор уже майже був перевів його до Ісландії...

Проколена кожним сказаним словом, туга куля Бернардової щасливої самовпевненості зморщилася, випускаючи газ із тисячі дірочок. Блідий, розгублений, жалюгідний і схвильований він метушився тепер поміж гостями, затинаючись, белькотів невиразні вибачення, запевняючи, що наступного разу Дикун неодмінно прибуде, благав пригоститися каротинними сендвічами чи скуштувати пирога з вітаміном А, випити склянку штучного шампанського. Гості справно їли й пили, але Бернарда вже ігнорували, грубіянили йому в обличчя чи просто перемовлялися про нього голосно й образливо, наче його не було поряд.

— А тепер, друзі мої, — говорив Архіспівальник Кентерберійський тим красивим дзвінким голосом, яким він правив під час святкування Дня Форда. — Тепер, мої друзі, я думаю, що пора вже... — Він підвівся з крісла, поставив свою склянку, струсив з фіолетової віскозної жилетки крихти перекуси й поважно попрямував до дверей.

Бернард кинувся навперейми.

— Невже вам справді вже треба йти, Ваша фордосте?.. Адже ще дуже рано. Я сподівався, що ви...

Так, на що він тільки не сподівався, коли Леніна по секрету сказала йому, що Архіспівальник Кентерберійський прийме запрошення, якщо воно буде надіслане.

— А знаєш, він дуже милий, — і вона показала Бернардові маленьку золоту Т-подібну застібку для одягу, яку подарував їй Архіспівальник на спогад про вікенд, проведений з ним у Єпархіальній Співальні. "Званий вечір за участю Архіспівальника Кентерберійського і пана Дикун" — ці тріумфальні слова красувалися на всіх запрошеннях. Але Дикун вибрав цей вечір, щоб замкнутися в своїй кімнаті й кричати "Хані!" і навіть (на щастя, Бернард не розумів мови зуні) "Соне есо це-на!" Те, що повинно було стати вінцем всієї Бернардової кар'єри, перетворилося на його найбільше приниження.

— Я сподіваюся... — затинаючись, повторив він, поглядаючи на великого сановника благальними, розпачливими очима.

— Мій дорогий друже, — промовив Архіспівальник гучно й урочисто-суворо; запала могильна тиша. — Дозволь мені дати тобі пораду. — Він погрозив Бернардові пальцем. — Добру пораду, поки не пізно. — Його голос став замогильним. — виправся, мій молодий друже, виправся. — Він зробив знак Т над ним і відвернувся. — Леніно, моя радосте, — покликав він уже іншим тоном, — ходи зі мною.

Слухняно, хоча без посмішки й захвату, зовсім не усвідомлюючи зробленої їй честі, Леніна вийшла за ним із кімнати. Через хвилину всі інші гості рушили слідом за ними — з пошани до Архіспівальника. Коли останній з них грюкнув дверима, Бернард залишився сам. Геть приголомшений, він упав на крісло, затулив обличчя руками й заплакав. А за кілька хвилин, не придумавши нічого кращого, прийняв чотири таблетки соми.

Нагорі, у своїй кімнаті, Дикун читав "Ромео і Джульєтту". Леніна й Архіспівальник вийшли на дах Співальні.

— Скоріше, мій юний... тобто Леніно, — нетерпляче погукав її Архіспівальник з дверей ліфта. Леніна, що загаялась була, задивившись на місяць, опустила очі й поспішила через дах до ліфта.

"Нова біологічна теорія" — такий був заголовок наукової праці, яку Мустафа Монд саме закінчив читати. Якийсь час він посидів, задумливо хмурачись, тоді взяв ручку й написав уперек першої сторінки:

"Запропонована математична обробка концепції Мети є оригінальною й досить дотепною, проте єретичною й, оскільки стосується сучасного соціального ладу, небезпечною й потенційно руйнівною. Не публікувати, — підкреслив він останні слова. — Автора тримати під наглядом.

Можливо, виникне потреба його переведу на Морську біостанцію на острові Святої Єлени". А шкода, — подумав він, ставлячи підпис. — Праця досконала. Та тільки дозволь їм розмірковувати над категоріями Мети, як Форд його знає, до чого вони дорозмірковуються. Подібними ідеями можна збити з пантелику представників вищих каст, зруйнувати їхню віру в Щастя як Найвище Благо й переконати їх, що життєва мета десь далі, десь поза сучасною людською сферою; що мета життя полягає не в підтримці добробуту, а в певній інтенсифікації й удосконаленні свідомості, в поширенні знання. І цілком можливо, — подумав Головоконтр, — такою і є мета життя. Але в сучасних умовах це недопустимо. — Він знову взяв ручку і під словами "не публікувати" провів другу лінію, грубшу й чорнішу, потім підписався й зітхнув: "Як би весело було, коли б не треба було думати про щастя!"

З заплющеними очима, з обличчям, осяяним захватом, Джон ніжно декламував у порожнечу:

Померкли смолоскипи перед нею!

І світить вродою вона своєю

На щоках ночі — діамант ясний

у вусі мавра; скарб цей дорогий

І для землі, і для життя сія.

Вона — омріяна любов моя!

Золота Т-подібна застібка блищала на Ленініних грудях.
Архіспівальник підхопив ту застібку і грайливо потяг.

— Я, мабуть... — сказала раптом Леніна, обриваючи довгу мовчанку.
— Я краще прийму пару грамів соми.

Бернард на цей час уже міцно спав і посміхався до своїх райських снів. Посміхався, посміхався... Але кожні тридцять секунд велика стрілка електрогодинника над його ліжком невблаганно й майже нечутно клацала, стрибаючи вперед. Клац, клац, клац, клац... І настав ранок. Бернард був знову між нещастям простору й часу. У найгіршому настрої мчав він на службу у Кондиціювальний Центр. Тижні п'яного успіху кінчилися. Бернард знову ставав собою; спустившись на землю з захмарного аеростата, він як ніколи зле почувався в довколишній атмосфері.

До цього Бернарда, зніченого й протверезілого, Дикун несподівано проявив співчуття.

— Тепер ти знову схожий на того, яким був у Малпайсі, — сказав він, коли Бернард розповів йому про сумний фінал вечірки. — Ти пам'ятаєш нашу першу розмову біля будинку? Тепер ти знову той самий.

— Бо я знову нещасний.

— Про мене, хай краще нещастя, ніж фальшиве, облудне щастя.

— Добре тобі казати, — скрушно зітхнув Бернард. — Це ти винен. Відмовився вийти до гостей і зробив їх моїми ворогами.

Бернард розумів, що звинувачення його абсурдні й несправедливі. Внутрішньо й навіть уголос він визнавав правоту Дикуну, котрий

стверджував, що гірш ціна таким друзям, які через дрібниці стають ворогами й гонителями. Проте навіть усвідомлюючи й визнаючи його правоту, цінуючи його підтримку і співчуття, Бернард вередливо й уперто затаїв образу, обмірковуючи як помсту, цілу купу дрібних прикростей для Джона.

Плекати образу на Архіспівальника марна річ, неможливо так само помститися й Головному Ампульнику чи асистентові Визначальника.

Як жертва Дикун мав для Бернарда величезну перевагу над іншими в тому, що був досяжний. Однією з головних функцій товариша є терпіти кару (в м'якій і символічній формі), кару, яку б ми хотіли, але неспроможні завдати ворогам.

Іншим Бернардовим другом-жертвою був Гельмгольц. Коли Бернард, зазнавши поразки, прийшов до нього поновити дружбу, яку в часи успіху не вважав за потрібне підтримувати, Гельмгольц погодився. Погодився без докору, без жодного коментаря, ніби й забув, що колись між ними була якась сварка. Зворушений цим, Бернард одночасно почувався приниженим такою великодушністю, тим більш дивною, і тому ще принизливішою, що вона аніскілечки не походила від соми, а була повністю проявом Гельмгольцевого характеру. Це був Гельмгольц повсякденний, що вмів забувати й пробачати, а не Гельмгольц, задурманений сомою. Бернард, звичайно, був вдячний (велика втіха — знову мати друга) і водночас ображений (приємно було б якось досадити Гельмгольцу за його великодушність).

При першій же зустрічі Бернард вилив другові свої нещастя й прийняв слова розради. І лише через декілька днів він довідався, собі на диво й сором, що не він один у біді. Гельмгольц також законфліктував із Владою.

— Це сталося через вірші, — пояснював Гельмгольц. — Я читав звичайний курс із Вищої емоційної технології для студентів третього року

навчання. Дванадцять лекцій, з яких остання була про поезію. Точніше: "Про використання віршів у моральній пропаганді та в рекламі". Я завжди ілюструю свої лекції багатьма конкретними прикладами. Цього разу я вирішив пригостити їх віршиком, який тільки-но сам написав. Чисте безумство, звичайно, але не міг стриматися, — засміявся Гельмгольц. — До того ж кортіло побачити, яка буде реакція. Крім того, — додав він серйозніше, — я хотів упевнитися, чи зможу надихнути їх тими почуттями, які мав сам, пишучи вірші. О Форде! — Він знову засміявся. — Який здійнявся крик! Директор Інституту викликав мене й пригрозив негайно звільнити з роботи. Відтепер я піднаглядна людина.

— А про що твої вірші? — запитав Бернард.

— Про усамітнення.

Бернард звів брови.

— Якщо хочеш, я продекламую, — і Гельмгольц почав:

Немов барабанна паличка

Зламалася — день минув.

Флейти угамувалися,

Центр міста заснув.

Лиця заснули і губи,

Машини в пітьмі.

Купи сміття на вулицях,

Де кишіло людьми.

Тиша повниться тишею,

Шепотом, що згасає,

Наче голосом дівчини,

Якої ніяк не згадаю, —

Еджері чи Сюзанни?

Мрійний шелест ходи...

Руки, плечі кохані,

Апетитні зади...

Промовляє до мене —

Що? Навіщо? Чому?

Як з порожньої сцени

У порожню пітьму.

Може, врешті, згадаємо,

Чим заповнити ту

Монотонних злягань

Німоту, пустоту.

Отож, я навів їм це як приклад, а вони донесли на мене Директорові.

— Я не дивуюся, — сказав Бернард. — Бо віршик заперечує все, чого навчають під час сну. Не забувай — їм щонайменше чверть мільйона разів втовкмачували, що самотність шкідлива.

— Знаю. Але мені хотілося побачити, який буде ефект у слухачів.

— От і побачив.

Гельмгольц лише засміявся.

— Я відчуваю, — сказав він, помовчавши, — ніби знаходжу, ніби вже бачу те, про що варто писати. Ніби я стаю здатним використати ту силу, яку відчуваю в собі, — особливу, приховану силу. Здається, у мені щось пробуджується.

"Наперекір біді він щасливий", — подумав Бернард.

Гельмгольц і Дикун відразу заприятелювали. Та так сердечно, що Бернарда аж шпигонули заздрощі. За всі ці тижні йому не пощастило так зблизитися з Дикуну, як Гельмгольцові з першого дня. Спостерігаючи їх, прислухаючись до їхніх розмов, Бернард іноді жалкував, що звів їх до купи. Він соромився своїх заздрощів, намагався їх притлумити то зусиллям волі, то сомою. Але зусилля не мали особливого успіху, а сомою без кінця напихатись не будеш. Мерзотні ревності-заздрощі настирливо поверталися знову й знову.

Під час третьої зустрічі з Дикуну Гельмгольц прочитав йому свого вірша про самотність.

— Як тобі мої вірші? — запитав, коли скінчив.

Дикун похитав головою.

— Послухай-но краще це, — відповів ї, відімкнувши шухляду, вийняв обгризену мишами книжку, розкрив її й почав читати.

Над простором аравійським

Злине птаха голосна —

Мов гучна сурма сумна,

Чеснокриле скличе військо .

Гельмгольц слухав дедалі схвильованіше. Почувши про "аравійський простір", він здригнувся, на "чеснокрилому війську" приємно посміхнувся, від "хижацького крила" кров ударила йому в обличчя, а на "благочестивому реквіємі" він поблід; його кидало то в жар, то в холод. Дикун продовжував читати.

Щось цілком незрозуміле,

Як дволике божество:

Двох створінь одне єство —

І не пара, і не ціле.

Розум, сам недосконалий,

Збіг розбіжностей лиш бачив;

Та розбіжності, одначе,

Досконало пасували...

— Оргія-поргія, — сказав Берnard, голосним неприємним сміхом перериваючи читання. — Це схоже на гімн Служби Солідарності. — Він мстився обом своїм друзям за те, що вони любили один одного більше, ніж його.

Під час наступних двох чи трьох зустрічей він часто повторював цей глузливий акт помсти. Акт невибагливий, проте дійовий: Гельмгольц і Дикун глибоко переживали осквернення їхнього поетичного кристалу. Гельмгольц навіть пригрозив викинути Бернарда з кімнати, якщо він і далі перешкоджатиме Дикуну. Та, як не дивно, наступне втручання, найганебніше з-поміж усіх, було з боку самого Гельмгольца.

Дикун голосно читав "Ромео і Джульєтту". Читав пристрасно, з тремом у голосі, бо ж у Ромео бачив себе, а в Джульєтті — Леніну. Сцену їхньої першої любовної зустрічі Гельмгольц прослухав із зацікавленням. Сцена в саду захопила його своєю поезією, проте почуття закоханих викликали лише посмішку. Доводити себе до такого стану через дівчину — досить смішно. Але коли зважити кожну словесну деталь, то це справжній зразок інженерії почуттів. Перед старим Шекспіром, визнав Гельмгольц, наші найкращі техніки пропаганди — ніщо, цілковиті дурні.

Дикун тріумфально посміхнувся й продовжив читання. Все йшло досить гладко до часу, коли в останній сцені третьої дії, де подружжя Капулетті спонукають Джульєтту вийти заміж за нелюба, Гельмгольц неспокійно засовався, коли ж, патетично відтворюючи благання Джульєтта, Дикун прочитав:

Невже немає співчуття у неба,

Щоб глянути в журбу мою до дна?..

О мамо люба, не женіть мене!

Лиш місяць, тиждень почекайте з шлюбом,

Як ні — мені готуйте шлюбне ложе

У тому ж склепі, де лежить Тібальт, —

Гельмгольц вибухнув нестримним реготом. Мати й батько (подвійна непристойність) змушують дочку мати когось, кого б вона не хотіла! А дочка, як ідіотка, приховує, що має іншого, кому, принаймні в даний момент, віддає перевагу! Абсурдна й брудна ситуація, надзвичайно комічна. До цього він героїчним зусиллям умудрявся стримувати натиск веселощів, але "рідна мамо" (ці слова Дикун вимовив тремтливим, страдницьким голосом) і посилення на Тібальта, що лежить десь мертвий (очевидно, неспалений, тобто марнує свій фосфор у темній гробниці), доконали його. Він реготав, аж сльози котилися йому з очей, не в змозі зупинитися, тимчасом як зблідлий від образи Дикун дивився на нього поверх сторінок, і врешті, обурено закрив книжку, підвівся й сховав її до шухляди — нічого, мовляв, розсипати перли перед свинею.

— Втім, — сказав Гельмгольц, перевівши дух і вибачившись, чим дещо змилостивив Дикуну, — я визнаю, що драматург потребує смішних, безглузвих ситуацій, подібних до цієї, бо без цього не можна написати по-справжньому захоплюючий твір. Чому той старий дідуган був таким чудовим техніком пропаганди? Тому що писав про безліч безглузвих, болісних речей, які хвилювали його. Вам мусить щось дошкуляти й виводити вас із рівноваги, інакше ви не зможете придумати справді хороших, проникливих, як рентгенівське проміння, фраз. Але "Батько! Мати!". — Він покрутив головою. — Вибачте, але я не можу сприймати всерйоз батьків і матерів. Та й хто з нас, хто перейматиметься тим, чи візьме, а чи не візьме хлопець дівчину? — Дикун скривився, проте Гельмгольц, задумливо втупившись у підлогу, нічого не помітив. — Ні, — закінчив він, зітхнувши, — зараз це нам не до шмиги. Ми потребуємо

якогось іншого роду безумства й насилля. Але якого? Чого? Де шукати?
— Він помовчав, хитаючи головою. — Не знаю, — нарешті сказав. — Не знаю.

РОЗДІЛ ТРИНАДЦЯТИЙ

У червоних сутінках Ембріонарію замаячив Генрі Фостер.

— Підемо сьогодні на стереоконтактний фільм? Леніна покрутила головою, не кажучи ані слова.

— А з ким ти сьогодні? — його цікавило, хто саме з його друзів. — З Беніто?

Вона знову похитала головою.

Генрі помітив утому в її пурпурових очах, блідість під глянцем червонуватих плям і смуток у куточках неусміхненого малинового рота.

— Тобі нездужається? — запитав він трохи стурбовано, побоюючися, що вона підхопила одну з небагатьох інфекційних хвороб, які ще часами траплялися.

Та Леніна знов заперечливо похитала головою.

— На всяк випадок зайди до лікаря, — сказав Генрі. — "Схопиш десь якусь заразу — мчи до лікаря відразу", — додав гіпнопедичну приказку й поплескав дівчину по плечах. — Може, тобі треба пройти псевдовагітність або прийняти посилену дозу Сурогату Великої Пристрасті. Іноді, сама знаєш, стандартна доза не цілком...

— О Форда ради, — нарешті порушила свою вперту мовчанку Леніна, — замовкни! — і відвернулася до своїх занедбаних ембріонів.

Не вистачало ще Сурогату Великої Пристрасті! Вона б засміялася, якби не хотілося плакати. Мало їй власної пристрасті! Вона глибоко зітхнула, наповнюючи розчином шприц. "Джон, — прошептала вона тужливо, — Джон... — І раптом похопилася: — Форде мій! Чи ж зробила я ін'єкцію проти сонної хвороби цьому зародку? Зовсім не пам'ятаю... Але краще не ризикувати з подвійною дозою..." — і вона перейшла вздовж конвеєра до наступної ампули.

Через двадцять два роки вісім місяців і чотири дні багатообіцяючий молодий мінус-альфа, адміністратор з Мвамза-Мвамза, помре від трипаносоміазису — сонної хвороби, і це буде перший випадок за півстоліття з гаком.

Зітхаючи, Леніна продовжувала свою працю.

Через годину, в переодягальні, Фенні енергійно протестувала:

— Абсурдно доводити себе до такого стану. Просто абсурдно, — повторювала вона. — І то через що? Через чоловіка — якогось одного чоловіка!..

— Але він саме той, кого я хочу.

— Ніби нема мільйонів інших на світі.

— Але їх я не хочу.

— А ти спробуй, тоді кажи.

— Я пробувала.

— Багато? — зневажливо хихикнула Фенні. — Одного, двох?..

— Кілька десятків. Ефекту жодного — не помагає.

— А ти ще пробуй, не лінуйся, — повчала Фенні, хоч було видно, що її впевненість у власних приписах захиталася. — Нічого не досягнеш без наполегливості.

— Але я... він...

— Викинь із голови!

— Не можу.

— Прийми сому.

— Приймаю.

— Ну й продовжуй.

— Але в інтервалах він продовжує подобатися. Він завжди буде мені подобатися.

— Ну, коли так, — рішуче сказала Фенні, — то піди й візьми його! Хоче він цього чи ні.

— Але якби ти знала, який він дивак!

— Тим більше, потрібні рішучі заходи!

— Легко тобі казати...

— Не зважай ні на що. Дій! — голос Фенні гримів сурмою, ніби в лектора Фордіанської Асоціації Молодих Жінок, що проводить вечірню бесіду з мінус-бета-підлітками. — Дій негайно, зараз же!

— Я боюся, — сказала Леніна.

— Прийми соми — і всі клопоти. А тепер я йду купатися, — і Фенні пішла, волочачи за собою рушник.

Задзеленчав дзвінок, і Дикун, що нетерпляче дождався Гельмгольца, аби побалакати з ним нарешті про свою любов до Леніни, скочив на ноги й кинувся до дверей.

— Я передчував, що ти прийдеш! — закричав він, відчиняючи двері.

На порозі в білому ацетатно-сатиновому моряцькому костюмі, в кругленькій білій шапочці, надбало збитій на ліве вухо, стояла Леніна.

— Ой! — зойкнув Дикун, ніби хтось його зненацька добряче стусонув.

Півграма соми виявилось досить, щоб Леніна забула про свої побоювання й збентеження.

— Хелоу, Джоне! — мовила, усміхнувшись, і, оминувши його, зайшла до кімнати. Джон машинально причинив двері й подався за нею. Леніна сіла. Запала довга мовчанка.

— Ти ніби не дуже радий мене бачити, Джоне, — сказала Леніна нарешті.

— Не дуже радий? — з докором поглянув на неї Дикун, потім раптом упав на коліна, взяв за руку й шанобливо поцілував. — Не дуже радий? О, якби ти тільки знала, — прошепотів він і врешті насмілився звести на неї очі. — Мила Леніно, найпрекрасніша, найдорожча в світі! (вона всміхнулася до нього зі спокусливою ніжністю). О, ти така досконала! (розтуливши губи, вона почала хилитись до нього). — Така досконала! (Ближче, ближче). — Щоб створити тебе, взято все найкраще у земних творинь. (Ще ближче). І тут Дикун раптом скочив на ноги. — Ось чому, —

сказав він, відвертаючи обличчя, — я хотів би спочатку щось звершити... Я хочу сказати... довести, що я вартий тебе. Я знаю, що ніколи не буду таким... Але я повинен показати принаймні, що я... не зовсім... Звершити б що-небудь...

— А для чого це треба... — почала була Леніна й не кінчила. В її голосі чулася нотка роздратування: коли прихилиєшся ближче й ближче, тягнешся розтуленими губами і раптом незграба-дурень схоплюється на ноги, а ти мов провалюєшся в порожнечу, то мимоволі охопить досада, хоч у твоїй крові й циркулює сома.

— У Малпайсі, — пробелькотів Дикун, — треба було принести шкуру гірського лева, кугуара... Тобто, коли хочеш з кимось одружитися. Або вовчу...

— В Англії немає левів, — майже різко сказала Леніна.

— Та хоч би й були, — негадано вибухнув презирливим обуренням Дикун, — їх би все одно повбивали з гелікоптерів чи потруїли отруйними газами. Я б зовсім не так змагався з левами, Леніно! — Розправивши плечі, він відважився знову глянути на неї і не побачив на її обличчі нічого, крім досади й нерозуміння. — Я зроблю що завгодно, — продовжував він збентежено, все більше плутаючись у словах. — Усе, що ти тільки забажаєш. Є види важкого спорту, ти знаєш. Але ті зусилля приносять насолоду. От і я б... Накажи — і я буду підмітати підлогу...

— Для цього є пилосос, — збентежено сказала Леніна. — Замітати підлогу нема потреби.

— Потреби нема, але й непрестижна робота може бути виконана шляхетно. От я й хотів би зробити щось благородно. Невже ти не розумієш?

— Але ж у нас є пилососи.

— Не в тому річ...

— І є епсилони-напівкретини, щоб пилососити, — продовжувала вона своє. — Ну, справді, для чого тобі це?

— Для чого? Та заради тебе, Леніно, заради тебе. Щоб показати, що я...

— Але яке відношення мають вакуумні пилососи до левів?..

— Щоб показати, як я дуже...

— А леви — до того, що ти радий мене бачити? — вона все більше дратувалася.

— Як я люблю тебе, Леніно! — вимовив він із мукою в голосі.

Хвиля радості затопила Леніну, до щік припливла кров.

— Ти освідчуєшся в коханні, Джоне?

— Мені б ще не годилося цього говорити, — вигукнув Дикун, ледь не заламуючи рук, — поки не... Слухай, Леніно, в Малпайсі закохані беруть шлюб.

— Беруть що? — знову почала сердитися Леніна. Про що він торочить?

— Назавжди. Дають обіцянку завжди жити разом.

— Що за маячня! — Леніна була по-справжньому шокована.

— "Пронести племін щирого кохання, оновлюючи ним постійно вроду..."

— Що таке?

— Це у Шекспіра так: "Але якщо, не дочекавшись шлюбу, ти розплетеш її вінок дівочий..."

— Джоне, Форда ради, говори по-людськи. Я не можу зрозуміти ні слова з того, що ти тут мелеш. Спершу якісь вакуумні пилососи, потім якісь вузли. Ти доведеш мене до нестями. — Вона схопилася й, ніби боячись, що й Джон утече від неї, як тікає смисл його слів, стиснула його зап'ястя. — Відповідай мені прямо: подобаюся я тобі чи ні?

Зробилося тихо. І він ледь чутно сказав:

— Я люблю тебе більше за все на світі.

— Так чому ж ти відразу так не сказав? — вигукнула вона, і її роздратування було таким сильним, що гострі нігті самі вп'ялися йому в шкіру. — Верзеш нісенітницю про віночки, пилососи й левів і позбавляєш мене радості стільки тижнів. — Вона випустила його руки й відкинула їх від себе. — Якби ти мені так не подобався, — сказала вона, — я б на тебе люто розсердилася...

І раптом її руки обхопили його шию, він відчув її ніжні губи на своїх губах. Такі приємно ніжні, такі теплі й електризуючі, що Джон не міг не згадати обіймів у "Трьох тижнях у гелікоптері". "Ууу-ууу!" — завивала трьохвимірний блондинка; "Ааа! Ааа!" — нелюдським голосом гув негр-полюбовник. Жах, Паскудство!.. Він спробував був визволитися, проте Леніна ще тугіше стисла свої обійми.

— Чому ти мовчав? — прошепотіла вона, відкинувши голову, щоб глянути на нього. В її очах був лагідний докір.

"Так ти повір, що ні нагода зручна, ні мла печер, ні зваба духів злих ніколи не здолають обернути мою любов на хіть" . Ніколи, нізачо! — вирішив Джон.

— Дурненький, — шепотіла Леніна. — Я так тебе хотіла, і якщо ти також хотів мене, то чому ж ти не...

— Але, Леніно, — почав він протестувати, і вона негайно розчепила свої руки й відпустила його. Він на хвилинку подумав, що вона зрозуміла його безмовний натяк. Та коли вона розстібнула свій білий пояс із кишеньками й акуратно повісила його на спинку стільця, він зрозумів, що помилився.

— Леніно! — боязко повторив він.

А вона вже смикнула "блискавку" — і її моряцька біла блузка розпахнулася донизу. Тут уже Джонова підозра згустилася в тверду певність.

— Леніно, що ти робиш?

Джик, джик! — у відповідь. Вона вилізла зі свого моряцького кльошу й залишилася в блідо-рожевій комбінації. Золота застібка, подарована Архіспівальником, поблискувала на грудях.

"Бо перса їхні білі, що до себе з віконця загратованого ваблять цікаві погляди чоловіків..." Співучі, гримучі, чарівні слова робили її подвійно небезпечною, подвійно принадною. Ніжна, ніжна, але пронизлива! В'їдаючись, вгвинчуючись у розум, розбиває рішучість. "Бо найсильніші клятви, мов солома, у полумені пристрасті згорають. Отож шануйсь..."

Джик! Округла рожевість комбінації розпалась, мов навпіл розрізане яблуко. Вигин рук, крок однією, потім другою ногою — і комбінація мляво, ніби спустивши дух, лежить на підлозі.

У тфельках і шкарпетках і недбало збитій набакир круглій шапочці Леніна наближалася до нього.

— Коханий, коханий! Чому ж ти досі мовчав! — вона простягала до нього руки.

Але замість того, щоб у відповідь сказати "Кохана!" й прийняти її в обійми, Дикун із жахом відступив, відмахуючись руками, ніби відганяючи якусь причіпливу й небезпечну тварину. Чотири кроки назад — і він уперся в стіну, як у безвихідь.

— Коханий! — говорила Леніна і, поклавши свої руки Джону на плечі, притискалась до нього. — Обійми мене. Обіймай мене, любий, поки не зімлію! — В її розпорядженні, виявляється, теж була поезія, принаймні слова, які співають, чарують і б'ють барабанами. — Поцілуй мене, — вона замружила очі й знизила голос до дрімотного шепоту. — Цілуй мене, поки не зомлію. Обійми мене, любий, міцніше.

Дикун, ухопивши її за руки, одірвав їх від своїх плечей і грубо відштовхнув геть.

— Ой! Мені боляче, ти мене... ой! — Раптом вона зааніміла. Жах змусив її забути про біль. Розплющивши очі, вона побачила його обличчя. Ні, не обличчя Джона, а якогось шаленого незнайомця — бліде, спотворене сіпанням і скаженою, незрозумілою люттю. Приголомшена, вона прошепотіла: "Що з тобою, Джоне?" Та він не відповідав, упершися в неї несамовитими очима. Руки, що стискали її зап'ястя, тремтіли. Дихав він важко й нерівно. Почувся слабкий, але моторошний скрегіт зубів. — Що з тобою? — Леніна вже майже кричала.

І, ніби отямившись від того крику, Джон схопив її за плечі й затряс.

— Блудниця! Потаскуха! Нахабна шлюха! Курва!

— Ой, не тре-е-ба-а-а! Перестань! — голос її від того трясіння скидався на бекання й мекання.

— Повія!

— О, зжалься-я-а-а...

— Проклята шлюха!

— Краще-е-е півгра-а-ама, ніж... — почала вона.

Дикун відштовхнув її з такою силою, що вона не втрималась на ногах і впала.

— Геть! — зерепетував він, загрозливо нависаючи над нею. — Забирайся геть з-перед моїх очей, а то вб'ю. — Він зціпив кулаки.

Леніна затулилася рукою.

— О, благаю, будь добрим, Джоне, не бий мене...

— Забирайся! Геть! Швидше!

Затулившись рукою, перелякано стежачи за кожним його рухом, вона схопилась на ноги і, пригинаючись та ховаючи голову, кинулася до ванни.

Дикун навздогін дав їй ляпаса по сідницях, сильного і лункого, як постріл.

— Ой! — підскочила Леніна.

Замкнувшись у ванні й відсапавшись, вона взялась оглядати свої пошкодження. Ставши спиною до дзеркала, зирнула через ліве плече. На

перлистій шкірі виразно рум'янів відбиток розчепіреної долоні. Обережно потерла ясно-червоний слід.

А за дверима Дикун походжав сюди й туди під музику й барабани магічних слів, що гриміли у вухах. "І птах дрібний, і мошка золота у мене на очах перелюб чинять, — гуркотіли божевільні слова. — Знай: ані тхір, ні ярий жеребець до хтивості палкішої не здатні! Так. Це з жіночим тулубом кентаври! До пояса — це божі сотворіння, а що нижче — те від диявола. Там — пекло, морок, сірчана безодня, вогонь, пара, сморід, зараза. Пху, пху, пху! Дай мені унцію мускусу, любий аптекарю, щоб я прочистив собі уяву" .

— Джоне! — долинув боязко-підлесливий голос із ванни. — Джоне!

"О ти, отруйне зілля чарівне, — таке солодке, запашне й прекрасне, що розум тьмариться, — о краще б ти ніколи й не родилася на світ!.. Невже для того створено оцей папір прекрасний, цю чудову книгу, щоб тільки написати там "повія"? Що ти вчинила?.. Від твоїх учинків і небо міцно затуляє носа..."

Але Ленініні парфуми ще плавали над ним, на куртці біліла пудра, що нагадувала бархатисте Ленініне тіло. "Повія безсоромна, повія безсоромна, — невблаганно стугоніло в свідомості. — Повія..."

— Джоне, мені б мій одяг...

Він підняв моряцькі штани, матроску й комбі.

— Відчини! — гукнув, гримнувши носом у двері.

— Не відчиню... — голос був переляканий, проте норовистий.

— А як же я передам?

— Просунь у вентилятор над дверима.

Він проштовхнув одяг і знову заходив у сум'ятті кімнатою. "О, вже почав їх лоскотати своїми пальцями-щипальцями крижаний демон любострастя!"

— Джоне!

Він не відповів. "Крижаний демон".

— Джоне!

— Що таке? — перепитав похмуро.

— Мені б ще мій пояс.

Замкнувшись у ванній, Леніна прислухалася до кроків за дверима. Скільки він ще так ходитиме? Чекати так, поки він забереться з квартири чи, може, він урешті вгамується і тоді можна буде втекти?

Ці її тривожні роздуми перервав телефонний дзвінок у другій кімнаті. Тупання стихло. Вона чула, як Дикун із кимось перемовляється.

— Алло.

.....

— Так.

.....

— Якщо я не присвоїв сам себе, то я тут.

.....

— Так. Що ви не дочули? Містер Дикун слухає.

.....

— Що? Хто хворий? Звичайно, це мене цікавить.

.....

— Це серйозно? У тяжкому стані? Негайно буду...

.....

— Не вдома? Куди ж її забрали?

.....

— О Боже мій! Дайте адресу!

.....

— Парк-Лейн, номер три. Третій? Дякую.

Леніна почула, як цокнула покладена слухавка. Поспішні кроки. Грюкнули двері. Тиша. Чи справді пішов?

З ретельною обережністю вона прочинила двері на півсантиметра, глянула в щілину — в кімнаті порожньо, прочинила їх трохи ширше й висунула голову, нарешті, навшпильки зайшла до кімнати, постояла кілька секунд, прислухаючись, і з шалено гупаючим серцем шмигнула до вихідних дверей і кинулась навтьоки. Лише у ліфті, що мчав її вниз, відчула себе безпечно.

РОЗДІЛ ЧОТИРНАДЦЯТИЙ

Госпіталь для вмираючих у Парк-Лейн був шістдесятиповерховою вежею, облицьованою лимонними кахлями. Коли Дикун вийшов з таксіоптера, караван весело-кольорових катафалків вихором знявся з даху й помчав через парк на захід до крематорію в Слау. Біля входу до ліфта головний вахтер дав йому потрібну інформацію, і він опустився до вісімдесят першої палати для швидко дряхліючих, як пояснив вахтер.

У великій сонячній кімнаті, пофарбованій у жовте, стояло двадцять ліжок. Усі були зайняті. Лінда помирала в товаристві з усіма новочасними вигодами. Постійно звучали синтетичні мелодії. У ногах кожної помираючої пацієнтки стояв телевізор. Телевізор і парфумний кран були включені з ранку до ночі. Кожні чверть години автоматично мінявся головний компонент парфумів.

— Ми намагаємося, — пояснювала медсестра, яка взяла Дикуну під свою опіку ще на порозі кімнати, — створити досить приємну атмосферу — щось середнє між першокласним готелем і стереоконтактним палацом. Якщо ви розумієте, що я хочу сказати...

— Де вона? — запитав Дикун, ігноруючи чемні пояснення.

— Ви, я бачу, поспішаєте, — ображено сказала медсестра.

— Невже нема надії? — запитав Дикун.

— Ви хочете сказати — надії на одужання? — Він кивнув. — Звичайно, ні найменшої. Коли вже когось присилають сюди, то... — Вражена виразом горя на обличчі Дикуну, вона здивовано затнулася. — Але що з вами? — Вона не звикла до такої поведінки відвідувачів (та й відвідувачів такого сорту приходило сюди небагато). — Ви що, нездужаєте?..

Він похитав головою.

— Вона моя мати, — сказав ледве чутно.

Медсестра позирнула на нього переляканими очима, потупилася, а її шия й обличчя густо почервоніли.

— Проведіть мене до неї, — попрохав Дикун, намагаючись говорити спокійно.

Все ще червона від сорому, вона повела його через палату. Свіжі й незмарнілі обличчя (бо процес старіння проходив так швидко, що вони не встигали зів'янути, згасали тільки серце й мозок) поверталися, коли вони минали ряди ліжок. Їх проводжали пусті, байдужі очі людей, що впали в друге дитинство. Дикуна від тих поглядів трусило, як у лихоманці.

Лінда лежала в довгому ряді ліжок останньою, під стіною. Опершись на подушки, вона дивилася півфінал чемпіонату з тенісу, що його показували, вимкнувши звук, у зменшеній репродукції на екрані телевізора, який стояв у ногах ліжка. Сюди й туди в освіченому квадраті гасали, як рибки в акваріумі, маленькі фігурки — німі, але збуджені мешканці іншого світу.

Лінда дивилася й тупо, безтямно усміхалася. На її блідому обрешкловому обличчі застиг вираз ідіотського щастя. Час від часу її очі заплющувалися, і здавалося, що вона дрімає. Потім, здригнувшись, вона прокидалася — і знову перед нею гасали тенісисти. У вухах суперголос виспівував "Обнімай мене, поки не сп'янію", теплі подуви пахощів вербени линули з вентилятора над її головою. І від тих образів, звуків і запахів, у мареві, в якому все це, перетворене й прикрашене сомою, спліталось в один райдужний сон, Лінда знову усміхалася щербатою, дитинно-радісною усмішкою задоволення.

— Мені треба йти, — сказала медсестра. — Прибула на екскурсію група дітей. Маю їх супроводити. А крім того, ще й пацієнтка № 3, —

показала вона на одне з ліжок, — щохвилини може померти. А ви будьте як удома, — і швидко відійшла.

Дикун сів біля ліжка.

— Ліндо, — прошептав він, беручи її за руку.

На звук свого імені вона обернулася. Її затуманені очі прояснилися, впізнаючи. Вона потисла йому руку, всміхнулася, поворушила губами, й раптом її голова впала на груди. Вона заснула. Він дивився на неї, на її немичне тіло, силкуючись побачити те молоде, ясне обличчя, яке схилялося над його дитинством у Малпайсі, пригадуючи (він заплющив очі) її голос, її голос, її рухи, всі події їхнього життя. "Стрептокок Ге — до Бамбурі Те..." Як вона гарно співала! А ті дитячі вірші, таємничі й чарівливі!

А Бе, Це, вітамін Де

У трісковій печінці кожен знайде.

Пам'ять воскресила Ліндин голос і слова, і на очі навернулися сльози. А уроки читання: "Тут кіт, там дід", "Елементарні інструкції для бета-працівників ембріонного сховища". І довгі вечори біля вогню або в літній час на даху маленького будинка, коли вона розповідала про Інше Місце поза резервацією — про те дивне, прекрасне Інше Місце, пам'ять про яке, як про небо, рай добра й краси, до цього часу живе в хлопцеві непогасно, неопоганена знайомством із дійсністю, з реальним Лондоном, з цими цивілізованими чоловіками й жінками.

Раптом почувся вереск дитячих голосів, Джон розплющив очі, нашвидку втер сльози й оглянувся. До палати вливався безконечний потік ідентичних восьмирічних хлопчиків-близнюків. Близнюк за близнюком, близнюк за близнюком — справжнє страхіття, як у кошмарному сні. Їхні обличчя, чи радше одне, безконечно повторюване

обличчя, з блідими витріщеними очима, з одним, як у мопса, ніздрястим носом. На всіх уніформа кольору хакі. Роти в усіх розкриті.

Перегукуючись, лементуючи, ввірвалися вони до палати, і за мить кімната зароїлася ними. Вони юрилися між ліжками, дерлися на них, лазили попід ними, заглядали в телевізори й кривлялися перед пацієнтками.

Лінда їх здивувала й стривожила. Групка їх товпилася у ногах ліжка, вдивляючися з переляканою й дурнуватою цікавістю тварин, що раптово зіткнулися з невідомим.

— О, дивись, дивись, — перемовлялися вони тихими збентеженими голосами. — Що з нею? Чому вона така товста?

Вони ніколи раніше не бачили такого обличчя, перед ними завжди були обличчя молоджаві, з тугою гладенькою шкірою, тіла стрункі й незгорблені. В усіх умираючих шістдесятилітниць мав бути вигляд дівчат. А Лінда у свої сорок чотири здавалася виродком, зів'ялим відворотним чудовиськом.

— Яке страховидло, — шепталися діти. — Ти глянь на її зуби!

Раптом із-під ліжка, між Джоновим стільцем і стіною, вискочив мопсолиций близнюк і став пильно вдивлятися в Ліндине сонне обличчя.

— Гей, — почав він і раптом заверещав, не закінчивши речення.

Дикун схопив його за комір, переніс через стілець і дав запотиличника — хай верещить деінде.

На вереск прибігла старша медсестра.

— Що ви йому зробили? — накинулася вона на Дикуну. — Як ви смієте бити дітей!

— А ви не пускайте їх до цього ліжка, — голос Дикун тремтів з обурення. — І взагалі, навіщо тут ці брудні шибеники? Це неподобство!..

— Неподобство? Та ви що? Вони ж тут кондиціюються проти страху смерті. Майте на увазі, — сварливо попереджала старша медсестра, — якщо ви заважатимете їхньому кондиціюванню, я викличу санітарів і вони викинуть вас звідси.

Дикун звівся на ноги й ступив до неї крок. Його рухи й вигляд були такі грізні, що медсестра з жахом відсахнулася. З великим зусиллям він стримав себе, мовчки повернувся й знову сів біля ліжка.

— Я вас попередила, — заспокоївшись, але ще знервовано й непевно сказала медсестра. — Отож майте на увазі..

Але все-таки вона відвела надто допитливих близнюків у другий кінець палати, де інша медсестра організувала сидячу гру "лови блискавку".

— Біжи, любонько, підкріпися чашечкою кофеїнового розчину, — не то наказала то дозволила старша медсестра. Мовила — й знову відчула самовпевненість і бадьорість. — Нумо, дітки! — гукнула вона владно.

Лінда неспокійно поворухнулася, розплющила очі, непевно озирнулася й знову заснула. Сидячи біля неї, Дикун старанно намагався втішити свою душу спогадами. "А, Бе, Це, вітамін Де", — повторював він про себе, ніби ці слова були заклинанням, що поверне мертве минуле до життя. Але заклинання не допомагало. Любі спогади вперто відмовлялися оживати, воскресало лише ненависне, спогади про ревності, гидоту й нещастя. Попе з пораненим кровоточивим плечем, огидно п'яна сонна Лінда. І дзижчання мух довкола пролитого мескалю на підлозі біля ліжка, і хлопці, що вигукували їй услід образливі прізвиська... О, ні, ні! Він зажмурився і струснув головою, напружено відганяючи ці спогади. "А, Бе, Це, вітамін Де..." Він намагався уявити, як

він сидить у неї на колінах, а вона, обійнявши його, співає-колисає перед сном: "А, Бе, Це, вітамін Де, вітамін Де, вітамін Де..."

Хвиля електросупермузики піднеслася до м'якого кресендо, а в парфумній циркуляційній системі вербена раптом змінилася на густу сильну пачуль. Лінда поворухнулася, прокинулася, збентежено глянула на півфіналістів на екрані телевізора, потім, підвівши голову, раз чи двічі нюхнула оновлений аромат і всміхнулася по-дитячому блаженно.

— Попе, — прошепотіла вона й заплющила очі. — О, як мені гарно, я так... — вона зітхнула й занурилася в подушки.

— Ліндо, — благав Дикун. — Невже ти мене не впізнаєш? — Він старався, робив усе, що в його силах; чому ж у неї знову на думці Попе? Він ледь не до болю стис її зів'ялу руку, ніби хотів силоміць відвернути від марева сороміцьких насолод, низьких і ненависних спогадів, повернути в сучасність, до дійсності. Страшної, жахливої дійсності, але високої, значливої і вкрай важливої саме через неминучість того, що робить її такою страшною. — Невже не впізнаєш мене, Ліндо?

Він відчув слабкий потиск у відповідь. Сльози набігли йому на очі. Він схилився й поцілував матір.

Губи її ворухнулися.

— Попе, — знову прошепотіла вона й немов облила Джона відром помийів.

Він закипів гнівом. Тяжке горе, якому ось уже двічі завадили вилитися до кінця сльозами, переросло в несамовиту лютю.

— Але ж я Джон, Джон! — у стражденному розпачі він ухопив її за плечі й труснув.

Повіки Лінди здригнулися; пробуджуючись, вона побачила його й упізнала: "Джон!" Але зразу ж перенесла його живе обличчя, живі руки, які боляче струшували її, в уявний внутрішній світ дивно перетвореної супермузики, пачулі й суперголосу, між перетворені спогади й дивно зміщені образи з її сновидінь. Це Джон, її син, але їй примарилося, що він утрутився в райський Малпайс, де вона насолоджувалася сомовідпочинком з Попе. Дикун сердиться, що вона любить Попе, він трясє її тому, що Попе поряд із нею в ліжку... А хіба було щось зле в тому, ніби не всі цивілізовані люди так кохаються? "Кожний належить кожному іншому..." Її голос раптом перейшов у майже нечутне хрипіння, що стихало, рот розкрився, відчайдушно хапаючи повітря. Але легені ніби розучилися дихати. Вона спробувала закричати, але не змогла видавити й звуку. Лише вирячені очі волали про те, як вона страждає. Вона піднесла руки до горла, мовби скрюченими пальцями хапала повітря — повітря, яким уже не могла дихати, повітря, яке для неї перестало існувати.

Дикун стояв, схилившись над нею.

— Що з тобою, Ліндо? Що з тобою? — питав він, здавалося, благаючи, щоб вона його заспокоїла. У погляді Лінди він побачив невимовний жах — жах і, як йому здалося, докір. Вона спробувала звестися, але впала знову в подушки. Її обличчя спотворилося, губи посиніли. Дикун обернувся й побіг до дверей палати. — Швидше, швидше! — закричав він до медсестри. — Швидше!

Стоячи в центрі кола серед близнюків, які гралися в "лови блискавку", старша медсестра озирнулася. Спочатку здивувалася, і тут же, осудливо хмурячись, мовила:

— Не кричіть! Подумайте про малюків. Ви можете завадити... що ви робите? — Він вскочив у коло. — Обережно! — Дитина, яку він зачепив, заплакала.

— Швидше, швидше! — Дикун схопив її за руки й потягнув за собою.
— Швидше! Нещастя! Я її вбив...

Коли вони підійшли до ліжка, Лінда вже була мертва.

Дикун застиг у заціпенілому мовчанні, потім упав на коліна і, затуливши обличчя руками, заривав.

Медсестра нерішуче поглядала то на молодика, що впав навколішки біля ліжка (скандальний вияв емоцій!), то на близнюків (бідні діти!), які перестали гратися в "лови блискавку" і спостерігали з протилежного кінця палати, вп'явшись своїми очима й ніздрями у скандальну сцену біля ліжка номер двадцять. Заговорити з ним? Спробувати урезонити, повернути до пристойності? Нагадати йому, де він і якої страшної шкоди завдає цим невинним малюкам, руйнуючи їхнє суспільно корисне кондиціювання проти страху смерті цим огидним галасом. Так ніби смерть — це справді щось жахливе. Чи ж варт отак рюмсати з приводу якоїсь одної особи? У дітей можуть зародитися найзгубніші думки про смерть, можуть укоренитися зовсім хибні, цілковито антигромадські рефлекси й реакції. Підійшовши впритул, вона торкнула Дикуну за плече.

— Чи не можна б поводитись пристойніше? — неголосно, але сердито сказала вона.

Та озирнувшись, побачила, що півдюжини близнят уже схопилося й поспішає до них. Коло розпалося. Ще мить і... Ні, цим ризикувати не слід: смертєвиховання цілої групи може бути відкинене назад на шість чи сім місяців. Вона поквапилась до своїх вихованців.

— А кому шоколадного тістечка? — запитала вона голосно й весело.

— Мені! — закричала хором вся бокановськифікована група. Ліжко номер двадцять було геть забуте.

— О Боже, о Боже, о Боже... — повторював Дикун подумки. У хаосі горя й каяття, які сповнювали його душу, залишилося тільки це слово. — О Боже, — прошепотів він. — Боже...

— Що це він балакає? — пролунав поряд виразний і пронизливий голос, перекриваючи рулади супермузики.

Дикун здригнувся, відвів руки від обличчя й оглянувся. П'ятеро близнюків у хакі, кожний із недогризком шоколадного тістечка в правій руці, з однаковими обличчями, по-різному замурзаними рідким шоколадним кремом, стояли рядком, по-мопсячи витріщившись на нього. Коли він обернувся до них, вони дружно й весело вищипали зуби. Один з них вказав своїм недоїдком на Лінду.

— Що, вже вмерла?

Дикун якусь мить мовчки дивився на них. Потім мовчки звівся на ноги й мовчки, повільно пішов до дверей.

— Що, вже вмерла? — дріботів поряд допитливий близнюк.

Дикун глянув на нього й відштовхнув. Близнюк упав на підлогу й негайно заверещав. Дикун навіть не озирнувся.

РОЗДІЛ П'ЯТНАДЦЯТИЙ

Чорноробочий персонал Госпіталю для вмираючих складався зі ста шістдесяти двох дельт, поділених на дві бокановськифіковані групи: в одній вісімдесят чотири рудоголові жінки, у другій — сімдесят вісім чорнявих довгоголових чоловіків. О шостій годині, коли кінчався робочий день, обидві групи збирались у вестибюлі, де замісник помічника касира видавав їм належний раціон соми.

Вийшовши з ліфта, Дикун опинився між них. Але його свідомість була заповнена думками про смерть, почуттям горя і каяття. Неуважно, не усвідомлюючи того, що робить, він проштовхувався крізь натовп.

— Чого пхаєшся? Куди прешся?

З багатьох окремих горлянок лунали лише два голоси — тоненький і басовитий. Безконечно повторені, ніби в ряді дзеркал, перед ним були два обличчя. Одне — безволосе, у ластовинні, облямоване рудою парослю, друге — тонке, дзьобате, щетинисте, два дні неголене. Вони сердито оберталися до нього з усіх боків; гострі стусани ліктями під ребра примусили його очутитися. Він оглянувся й побачив, із почуттям огиди й жаху, що його знову оточує нестерпний, маячний, цілодобовий кошмар невиразної одноманітності. Близнята, близнята... Як черва, що опоганює все навкруг, вони роїлися, оскверняючи таїну Ліндиної смерті. І тут черви, але більші, дорослі, повзали через його горе й каяття. Він зупинився й спантеличеними, переляканими очима вп'явся в юрбу, одягнену в хакі, посеред якої він вивищувався на цілу голову. "Скільки чудових створінь!" — спливали в пам'яті, глузливо підсміюючись, співучі слова — "Яке досконале людство! О прекрасний новий світ..."

— Розподіл соми! — закричав гучний голос. — Прошу в чергу! Не затримуватися!

Відчинилися двері, і до вестибюлю занесли стілець і стіл. Оголосивший видачу молодий моторний альфовик приніс чорний залізний сейфик. Юрма близнюків зустріла його неголосним, задоволеним гуготінням. Про Дикуну вони забули, їхня увага була прикута до чорної скриньки, яку молодик поставив на стіл і став відмикати. Віко нарешті відкрилося.

— О-о-о! — одночасно вирвалося в усіх ста шістдесят двох дельтовиків, ніби перед ними спалахнув феєрверк.

Роздавач вийняв пригорщу маленьких коробочок.

— Ну, от, — владно сказав він, — прошу підходити. По одному і не штовхайтесь!

По одному, не штовхаючись, підступали близнюки до столу. Спочатку двоє чоловіків, за ними жінка, потім ще один чоловік, а за ним три жінки, потім...

Дикун стояв і спостерігав. "О прекрасний новий світ! О прекрасний новий світ..." Ці слова зазвучали, здавалося, інакше. Нещодавно вони глузували з нього в час нещастя й каяття, та ще яким огидним, цинічним був той глум! По-диявольськи сміючись, вони підсилювали мерзотну ницість, бруд, нудотну потворність кошмару. Тепер же вони раптом закликали трубним гласом до оновлення, до зброї. "О прекрасний новий світ!" Міранда проголошувала можливість світу краси, можливість перетворення навіть кошмару в щось гарне й високе. "О прекрасний новий світ!" — це був виклик, наказ.

— Гей, кінчай штовханину! — гарикнув заступник помічника касира. Він з гуркотом закрив віко своєї скриньки. — Я припиню видачу, якщо ви не наведете належного порядку.

Дельти побурчали, трохи поштовхалися й затихли. Погроза подіяла. Залишитися без соми — який жах!

— Ось так краще! — сказав молодик і знову відкрив скриньку.

Лінда жила невільницею, Лінда вмерла. Інші повинні жити вільно, а світ треба зробити прекрасним. Спокута, обов'язок. І раптом Дикун осяяло — ніби розкрилися віконниці — стало ясно, що йому слід робити.

— Наступний! — наказав роздавач.

Підійшла наступна жінка-хакі.

— Стоп! — гукнув Дикун дзвінким гучним голосом. — Зупиніться! — Він пропхався до столу. Дельти з подивом дивилися на нього.

— Форде, — пробурмотів, стримуючи подих, роздавач. — Це Дикун. — Йому стало страшно.

— Слухайте, прошу вас! — кричав Дикун. — Слухайте... — Він ніколи раніше не говорив перед публікою, і йому було важко віднайти потрібні слова. — Не беріть цю жахливу мерзоту! Це ж отрута, справжня отрута.

— Гей, містере Дикун, — улесливо усміхався роздавач. — Коли ваша ласка, дозвольте мені...

— Це ж отрута і для душі, і для тіла.

— Так, але дозвольте мені продовжувати роздачу, добре? От хороший хлопець! — Він поплескав Дикуну по руці з обережною ніжністю людини, що гладить лютого звіра. — Тільки дозвольте мені...

— Ніколи! — закричав Дикун.

— Але послухайте-но, друже...

— Викиньте геть усю цю жахливу отруту.

Слова "викиньте геть" пробилися через пласти нерозуміння, дійшли до свідомості дельт. Натовп сердито загув.

— Я прийшов дати вам свободу, — сказав Дикун, звертаючися до близнюків. — Я прийшов...

Далі роздавач не став слухати, він непомітно вислизнув з вестибюлю і поспішно почав гортати телефонну книжку, шукаючи потрібний номер.

— Отож, його нема вдома, його нема в мене, і він не в тебе, — дивувався Бернард. — Його також нема ні в "Афродиторії", ні в Центрі, ні в Інституті. Куди ж він подівся?

Гельмгольц стеновав плечима. Повернувшись з роботи, вони сподівалися застати Дикуна в одному із звичайних місць зустрічі, але по ньому не було й знаку. Це дратувало, бо вони мали намір заскочити на Гельмгольцевому чотиримісному спортивному гелікоптері до Біарріца. Так можна й на обід запізнитися.

— Почекаємо ще п'ять хвилин, — сказав Гельмгольц. — Якщо не появиться, то ми...

Задзвонив телефон. Гельмгольц узяв трубку.

— Алло: Я вас слухаю, — довга пауза, потім: — Форд усемогутній! — вигукнув Гельмгольц. — Буду негайно.

— Що сталося? — запитав Бернард.

— Дзвонив мій знайомий з лікарні, що на Парк-Лейн, — сказав Гельмгольц. — Там Дикун бешкетує. Здається, здурів. Відкладати не можна. Летиш зі мною?

Вони побігли по коридору до ліфта.

— Невже вам подобається бути рабами? — почули вони голос Дикуна, коли зайшли до вестибюля умиральні. Його обличчя розчервонілося, очі палахкотіли пристрастю й обуренням. — Чи вам подобається бути дітьми, сосунцями, що вміють лише скиглити й каятися? — додав, роздратований тваринною безглуздістю тих, кого прийшов визволяти.

Але образи не пробивали панцира їхньої дурості. Вони непорозуміло дивилися на нього з пустим виразом тупої похмурої ворожості. — Так, каятися! — ще голосніше крикнув він. Горе й каяття, співчуття й обов'язок тепер були забуті, все поглинула непереборна ненависть до цих недолудей, виродків. — Невже не хочете бути вільними людьми? Чи ви навіть не розумієте, що таке мужність і свобода? — Лють надала йому красномовності, слова приходили легко й швидко. — Не розумієте? — повторив він і знову не одержав відповіді. — Що ж, гаразд. Тоді, — безжалісно продовжував він, — я вас навчу. Я примушу вас бути вільними, хочете ви цього чи ні. — І, розчахнувши вікно, що виходило на внутрішній двір, він почав жменями викидати маленькі коробочки з таблетками соми.

Якусь хвилину юрба в хакі стояла, остовпівши від подиву й жаху, при видовищі цього страшного блюзнірства.

— Він сказився, — прошепотів Берnard, широко розплющивши очі. — Вони вб'ють його. Вони його...

Раптом юрба заревіла, грізно сколихнулася й посунула на Дикуна.

— Порятуй його, Форде! — сказав Берnard і відвернувся.

— На Форда надійся та й сам не плохуй! — проголосив зі сміхом (радісним сміхом!) Гельмгольц і кинувся в юрбу рятувати Дикуна.

— Свобода! Вільними! — вигукував Дикун і одною рукою продовжував викидати сому у двір, а кулаком другої бив по одноманітних обличчях своїх супротивників. — Вільними! — Раптом поруч нього опинився Гельмгольц — незрадливий приятель Гельмгольц і теж почав відбиватися кулаками й викидати жменями отруту через відчинене вікно. — Нарешті й ви люди — змужніли! — І ось уже соми більше нема. Дикун підняв касову скриньку й показав дельтам її чорну порожнечу. — Ви вільні!

Ревучи й скиглячи з подвоєним, завзяттям натовп навалився на кривдників.

— Їм кінець, — сказав Бернард, що стояв обабіч сутички, і, охоплений раптовим поривом, кинувся був друзям на допомогу, але, вагаючись, зупинився, потім, засоромившись, ступив знову наперед, потім знову завагався та й застиг, страждаючи від принизливої нерішучості: без нього їх можуть повбивати, а якщо він допомагатиме, то можуть вбити і його самого.

Та тут (слава Форду) в очкастих, свинорилих протигазах вбігли поліцейські. Бернард кинувся їм назустріч. Він розмахував руками — тепер і він щось робив. Закричав:

— Рятуйте! Рятуйте! — все голосніше й голосніше, ніби тим криком і він допомагав рятувати. — Рятуйте, рятуйте, рятуйте!

Зіпхнувши його з дороги, щоб не заважав, поліцейські приступили до роботи. Троє з заплічними розпилювачами пустили в повітря густі хмари пароподібної соми, двоє поралися над переносною скринькою синтетичної музики. Ще четверо з водяними пістолетами, зарядженими наркозною рідиною, врізалися в юрбу й методично валили з ніг найрозлютованіших бешкетників.

— Швидше, швидше! — галасував Бернард. — Швидше, а то їх повбивають. Вони їх... Ой!...

Роздратований його верещанням, один із поліцаїв вистрілив у нього з водяного пістолета. Бернард секунду-другу похитався на ногах, з яких, здавалося, випали кістки, а сухожилля й м'язи стали драглями, навіть не драглями, а водою, і гепнувся на підлогу.

Раптом зі скриньки Синтетичної Музики почав говорити Голос. Голос Розуму, Голос Добросердя. Сувій звукового запису розгорнувся в синтетичну Антибунтівничу промову номер другий (середньої сили).

— Мої друзі, мої друзі, — говорив Голос прямо з глибин неіснуючого серця і так патетично, з ноткою безмежно лагідного докору, що навіть очі поліцаїв за скляними вікнами газмасок на мить затьмарились сльозами. — Навіщо вся ця колотнеча? Чому? Поєднаймося в щасті й добрі. У щасті й добрі, — повторив Голос. — У мирі, в спокої. — Голос тремтів, стишувався до шепоту й завмер. — О, мені так хочеться, щоб ви любили одне одного! Прошу вас, будьте ласкаві й добрі одне до одного...

За дві хвилини Голос і випари соми зробили своє діло. Дельти цілувалися й обіймалися по шестеро відразу. Навіть Гельмгольц і Дикун мало не плакали.

Принесли нові коробочки з таблетками, нашвидку організували додатковий розподіл, і під задушевне баритонне напутнє слово Голосу близнюки розходилися, розчулено плачучи, ніби вмирали з жалю.

— Прощайте, мої найдорожчі, найдорожчі друзі, хай вас береже наш Форд. Прощайте, мої найдорожчі, найдорожчі...

Коли відійшли останні дельти, поліцай вимкнув програвача — затих ангельський Голос.

— Підете по-доброму? — запитав сержант. — Чи треба буде вас анестезувати? — Він загрозливо прицілився своїм водяним пістолетом.

— Ні, ми підемо по-доброму, — відповів Дикун, витираючи кров то зі своєї розбитої губи, то з подряпаної шиї та покусаної лівої руки.

Притиснувши хусточку до носа, з якого текла кров, Гельмгольц кивнув ствердно головою.

Прийшовши до тями, почувши під собою ноги, Бернард вибрав цей момент, щоб якнайнепомітніше підійти до дверей.

— Гей, ти там! — гукнув сержант, і свинорилий поліцай перебіг кімнату й схопив Бернарда за плече.

Бернард обернувся з виразом ображеної невинності.

— Тікати? Я такого і в думці не мав. Хоча, все одно, з якої причини ви мене затримуєте? Мене! — сказав він сержанту. — Не можу зрозуміти.

— Але ж ви приятель заарештованих, чи не так?

— Ну... — почав Бернард і затнувся — заперечувати неможливо. — А що коли й так? — запитав він.

— Пройдемо, — сказав сержант і повів їх усіх до поліційного автомобіля, що чекав за дверима.

РОЗДІЛ ШІСТНАДЦЯТИЙ

Кімната, в яку завели всіх трьох, була кабінетом Головоконтра.

— Його фордність зараз надійде, — сказав гамма-слуга і залишив їх.

— Це більш схоже на вечірку з кофеїновипивкою, а не суд, — сказав зі сміхом Гельмгольц, сідаючи в найпишніше пневматичне крісло. — Не вішай носа, Бернарде, — сказав він, глянувши на позеленіле, бліде й сумне обличчя свого друга.

Але Бернард не підвів голови, не відповів, навіть не глянув на Гельмгольца, сів на найнезручніше крісло в кімнаті з невиразною надією якось применшити гнів вищої влади.

А Дикун неприкаяно снував по кімнаті, заглядаючи з неуважливою цікавістю в книжки на полицях, в сувої звукового запису й бобіни читальних машин, що зберігалися в понумерованих шухлядах. На столі під вікном лежав масивний, переплетений у м'яку штучну шкіру том, з витисненими великими золотими знаками Т. ВІН підняв його і відкрив. "Моє життя й праця. Наш Форд. Видано в Детройті Товариством пропаганди фордських знань". Він перегортав сторінки, прочитував речення тут, абзац там і дійшов висновку, що книжка його це зацікавила. У цей час відчинилися двері, й до кімнати зайшов Головоконтр.

Мустафа Монд потиснув руку усім трьом, але звернувся до Дикуну.

— Отож вам не дуже подобається цивілізація, містере Дикун?

Дикун глянув на Головоконтра. Він приготувався був брехати, протестувати, похмуро відмовчуватися, але розумне обличчя Монда сяяло добрودушністю, і він вирішив говорити щирю правду.

— Ні, не подобається.

Бернард перелякано здригнувся. Що подумає Головоконтр? Бути зачисленим у друзі людини, яка сказала, що не любить цивілізації — сказала відкрито і кому? Самому Головоконтролерові! Це жахливо.

— Але, Джоне... — почав він, але погляд Мустафи Монда примусив його зіщулитися.

— Звичайно, — продовжував Дикун, — у вас є багато хороших речей. Наприклад, музика, що сповнює повітря.

— "Іноді тисячострунне рокотання навкруги, а іншим разом — голоси".

Дикунове обличчя спалахнуло від задоволення.

— Я думав, що ніхто в Англії не читав тієї книжки.

— Майже ніхто. Я один з дуже небагатьох. Бачите, Шекспірова книжка заборонена. Але поскільки закони тут встановлюю я, то я можу їх і порушувати. Безкарно, пане Маркс, — додав він, повертаючись до Бернарда. — Чого, я боюсь, ви зробити не зможете.

Бернард похилив голову в ще глибшій безнадії.

— Але чому ця книжка заборонена? — запитав Дикун. Він так зрадів зустрічі з чоловіком, який читав Шекспіра, що від збудження забув про все інше.

Головконтролер знизав плечима.

— Тому що вона — старий мотлох, і це головна причина. Старі речі нам не потрібні.

— Але старе буває прекрасним.

— Тим більше, коли воно прекрасне. Краса приваблива, а ми не хочемо, щоб людей приваблювали старі речі. Треба, щоб їм подобалося нове.

— Але ваші нові речі такі дурні й огидні. Як оті фільми, в яких нема нічого, крім польотів у гелікоптерах та стереофонічного відчуття, як цілуються люди. — Він бридливо скривився. — "Мавпи й козли!" — лише словами Отелло зміг він виказати своє презирство й відразу.

— В усякому разі, спокійні тварини, — впівголоса, ніби в дужках, пробурмотів Головконтр.

— Чому замість цієї гидоти ви не покажете людям "Отелло?"

— Я вже казав. Отелло старий. Крім того, вони б не зрозуміли "Отелло".

Так, це правда. Дикун пригадав, як Гельмгольц сміявся з Ромео і Джульєтти.

— Ну тоді, — сказав він, помовчавши, — дайте щось нове, схоже на "Отелло" і зрозуміле для них.

— Оце саме те, що ми всі хотіли б написати, — сказав Гельмгольц, накінець порушуючи довгу мовчанку.

— Але такого ви ніколи не напишете, — заперечив Головконтролер. — Якщо це справді буде схоже на "Отелло", його ніхто не зрозуміє, хоч воно й буде новим. А що буде дійсно новим, те не буде подібним на "Отелло".

— Чому ні?

— Так, чому? — підхопив Гельмгольц. Він також забув про сувору дійсність. Не забув про неї лише Бернард, позеленілий від гірких передчуттів і тривог, але на нього не звертали уваги. — Чому ні?

— Тому що світ наш уже не світ "Отелло". Як літаки потребують сталі, так трагедії потребують суспільної нестабільності. Тепер світ стабілізований. Люди щасливі, вони мають те, що хочуть, вони не здатні бажати того, чого не можуть одержати... Їм добре, вони безпечні, ніколи не хворіють, не бояться смерті, блаженно не знають пристрастей і старого віку, їх не турбують батьки й матері, у них немає дружин, дітей чи коханців. Виходить, нема хвилювань, сильних переживань, вони так скондиціоновані, що практично не можуть вийти за рамки усталеної поведінки. А коли щось не так, то є сома. А ви її викидаєте через вікно в ім'я свободи. Свободи! — Мустафа засміявся. — Ви гадали, що дельти

знають, що таке свобода! А тепер сподіваєтесь, що вони зрозуміють "Отелло". Мій любий хлопче!..

Дикун трохи помовчав, потім уперто заявив:

— Все одно — "Отелло" кращий від тих стереоконтактних фільмів.

— Звичайно, кращий, — погодився Головоконтр, — але цю ціну ми мусимо платити за стабільність. Довелося вибирати між щастям і тим, що люди колись називали великим мистецтвом. Ми пожертвували великим мистецтвом. Замість нього ми маємо стереоконтактні фільми й пристрій, що дає нам змогу тішитися пахощами.

— Але ці фільми позбавлені всякого глузду.

— Зате в них безліч приємних відчуттів.

— Але це... це маячня якогось ідіота.

— Ви не вельми поштиво характеризуєте свого друга містера Вотсона, — засміявся Мустафа, — одного з наших найвидатніших спеціалістів з інженерії емоцій.

— Однак він має слушність, — сумно сказав Гельмгольц. — Справді, вони ідіотські. Писати тоді, коли нема чого сказати...

— Згоден. Але це вимагає колосальної винахідливості. Ви робите машини з мінімальної кількості сталі, а твори мистецтва чи не повністю з самих емоцій.

Дикун похитав головою:

— Все це мені видається бридким.

— Авжеж, що так. Фактично щастя завжди виглядає досить бідно в порівнянні з надмірно підфарбованим лихом. І, звичайно, стабільність менш колоритна, ніж нестабільність. А вдовolenість позбавлена чару переможної боротьби зі злого долею: ні мальовничого змагання із спокую, ні ореолу фатальних сумнівів і пристрастей. Щастя позбавлене величних ефектів.

— Нехай і так, — сказав, помовчавши, Дикун, — але невже не можна без цього жаху — без близнюків? — Він потер очі, неначе спробував стерти з них видовище тих довгих рядів однаковісінських карликів при конвеєрах, тих юрб близнюків у чергах біля входу в Brentfordський моновокзал, тих людських червів, що роїлися довкола Ліндиного ложа смерті, ту однолику агресивну юрбу. Він поглянув на свою забинтовану ліву руку й здригнувся. — Жах!

— Але як корисно! Вам, бачу, не подобаються наші групи Бокановського, але я запевняю вас, вони той фундамент, на якому будується все інше. Вони — стабілізуючий гіроскоп, який дозволяє ракетоплану держави витримувати неухильний курс. — Басистий голос тремтливо вібрував, рука, жестикулюючи, зображала весь простір і нестримний політ ракетоплана. Красномовність Мустафи Монда майже дорівнювала синтетичним стандартам.

— А хіба не можна обійтися зовсім без них? — затявся Дикун. — З тих бутлів-ампул ви можете одержати, що захочете. Чому ви не робите кожного альфою з двома плюсами, коли вже на це йдеться?

— Ну ні, нам ще жити не набридло, — засміявся Мوند. — Наш девіз — щастя й стабільність. Суспільство лише з альф обов'язково буде нестабільним і бідолашним. Уявіть собі фабрику, забезпечену робітниками-альфами, тобто окремими й неспорідненими особами з доброю спадковістю і кондиційовано здібними, в певних межах, до вільного вибору й прийняття важливих рішень. Тільки уявіть собі це! — повторив він.

Дикун спробував, але без особливого успіху.

— Це абсурд. Людина, сформована і зумовлена як альфа, збожеволіє, якщо буде змушена виконувати роботу напівнедоумкуватого епсилона, збожеволіє або почне усе трощити. Альфи можуть бути хорошими членами суспільства, але з умовою, що виконуватимуть роботу альф. Лише від епсилона можна сподіватися жертв, пов'язаних з роботою епсилона, тому що для епсилона то не жертви, а лінія найменшого спротиву, звична колія, по якій він має котитися. Він не може себе стримати, він наперед приречений. Навіть після випуску з ампули він усе ще в ній — у невидимій ампулі дитячих і ембріонних рефлексій. Звісно, кожен з нас, — замислено продовжував Головконтролер, — проводить своє життя в ампулі. Але якщо випало бути альфами, наші ампули величезні в порівнянні з ампулами нижчих каст. У менших бутлях ми б тяжко страждали. Не можна наповняти вищекастовим сурогатом шампанського посуд епсилонів. Теоретично це очевидно. Та й практично підтверджено. Кіпрський експеримент дав переконливі результати.

— А що то за експеримент? — запитав Дикун.

— Можете, якщо хочете, назвати його експериментом переливання, — посміхнувся Монд. — А почалося це 473 року ери Форда. Контролери очистили острів Кіпр від усіх попередніх мешканців і заселили спеціально вирощеною групою з двадцяти двох тисяч альф. Їм було передано необхідну сільськогосподарську й промислову техніку, і їх залишили самотужки влаштовувати свої власні справи. В результаті всі теоретичні передбачення точно здійснилися.

Земля як слід не оброблялася, на всіх фабриках страйкували, закони зводилися нанівець, наказів не слухалися, всі альфи, виділені на певний час виконувати чорну роботу, постійно інтригували, щоб дістати кращу роботу, інші, на вигідній роботі, інтригували, щоб за всяку ціну зберегти її за собою. Не минуло й шести років, як спалахнула справжня громадянська війна. Коли дев'ятнадцять тисяч з двадцяти двох загинули, уцілілі одностайно просили Світових Контролерів знову взяти

управління в свої руки. Що вони й зробили. І то був кінець єдиного в світовій історії суспільства альф.

Дикун важко зітхнув.

— Оптимальний склад населення, — провадив Мустафа Монд, — змодельований на зразок айсберга — вісім дев'ятих під водою, внизу, а одна дев'ята — над водою, вгорі.

— А чи щасливі ті, хто під водою, внизу?

— Щасливіші, ніж зверху. Щасливіші, наприклад, від ваших друзів, що ось тут, — кивнув Монд на Гельмгольца й Бернарда.

— Незважаючи на огидну працю?

— Огидну? Вони не вважають її такою. Навпаки, вони її люблять. Вона легка і по-дитячому проста. Не перевантажує ні голови, ні м'язів. Сім з половиною годин спокійної, без напруження, праці, а потім таблетка соми, ігри, необмежене парування й стереоконтактні фільми. Чого ще їм бажати? — запитав Мустафа. — Правда, вони можуть побажати скорочення годин праці. І, звичайно, ми могли б їх скоротити. Технічно простіше простого зменшити всі робочі години нижчих каст до трьох або чотирьох годин на добу. Але чи були б вони від того щасливіші? Ні, не були б. Більше як півтора століття тому був проведений експеримент з робочими годинами. Вся Ірландія була переведена на чотиригодинний робочий день. І що з того вийшло? Почалися заворушення й значно збільшилося вживання соми. І більш нічого. Три з половиною години додаткового дозвілля так мало дали людям щастя, що треба було заповнити бездіяльність додатковою сомою. Наше Бюро винаходів забите планами економії праці. Тисячі пропонують їх. — Мустафа Монд широко розвів руками. — І чому ми не втілюємо їх в життя? Заради робітників: було б просто жорстокістю обтяжити їх ще й надмірним дозвіллям. Те ж самісіньке і з сільським господарством. Ми могли б

синтезувати всі продукти, кожен кусень того, що споживають люди. Якби схотіли. Але ми не хочемо. Ми воліємо, щоб третина населення харчувалася продуктами, вирощеними на землі. Заради них самих — саме тому, що вирощування харчів на землі потребує більше часу, ніж на фабриці. Крім того, ми мусимо думати й про стабільність. Ми не хочемо перемін. Кожна зміна — загроза для стабільності. Це друга причина, чому ми не поспішаємо втілювати нові винаходи в життя. Кожне відкриття в чистій науці — потенційно революційне; навіть науку доводиться іноді трактувати як можливого ворога. Так, навіть науку.

Науку? Дикун нахмурився. Він знав це слово. Але що воно означає, він не міг сказати. Шекспір і старі індіанці в селищі ніколи не згадували про науку, а від Лінди він чув лише найтуманніші натяки: наука дозволяє робити гелікоптери, наука сміється з танців Врожаю, оберігає шкіру від зморщок, зберігає від псування зуби. Дикун одчайдушно силкувався зрозуміти суть слів Головоконтра про науку.

— Так, і це другий пункт у кошторисі стабільності. Не тільки мистецтво неспівмірне зі щастям, але й наука. Наука небезпечна. Доводиться тримати її на ланцюгу і в наморднику.

— Як так? — здивувався Гельмгольц. — Але ж ми завжди говоримо, що наука над усе. Це ж гіпнопедична банальність.

— Тричі на тиждень з тринадцяти до сімнадцяти років, — вставив Бернард. — А вся пропаганда науки в школі...

— Так, але якої науки? — саркастично запитав Мустафа Монд. — Ви не науковці за освітою, отож не можете й судити. А я в свій час був непоганим фізиком. Навіть занадто, щоб усвідомити — вся наша наука — щось на зразок куховарської книжки з правовірною теорією куховарства, в якій нікому не дозволено сумніватися чи ревізувати рецепти, до яких не можна нічого додавати без спеціального дозволу головного кухаря. Тепер я — головний кухар. Але колись я був молодим допитливим

кухарчуком. Пробував варити по-своєму. Неправомірне, заборонене варево. Іншими словами — намагався зайнятися справжньою наукою. — Він помовчав хвилину.

— І чим усе закінчилося? — запитав Гельмгольц.

— Майже тим самим, що чекає і вас, хлопці, — зітхнувши, відповів Головоконтр. — Мене мало не заслали на якийсь острів.

Коли Бернард почув ці слова, його поїняла істерика.

— Мене? Заслати на острів? — він скочив на ноги, перебіг через кімнату і, вимахуючи руками, став перед Головоконтролером. — Не треба засилати мене. Я нічого не зробив. То все вони. Клянуся, що вони, — показував він на Гельмгольца й Дикуна. — О, прошу вас, не посилайте мене в Ісландію. Я обіцяю виправитися, тільки дайте мені нагоду. Прошу, дайте мені таку можливість! — З очей у нього потекли сльози. — Їй-Форду, це їхня провина, — хлипав він. — О, тільки не в Ісландію. О, прошу Вашу фордність, благаю... — І в нападі самоприниження він впав перед Контролером навколішки. Мустафа Монд пробував його підвести, але Бернард знай плазував, благаючи помилування. Врешті Головоконтр вимушений був подзвонити до свого четвертого секретаря.

— Покличте трьох служників, — розпорядився він, — і відведіть пана Маркса в спальню. Дайте йому добре подихати газифікованою сомою й покладіть до ліжка — хай проспиться.

Четвертий секретар вийшов і повернувся з трьома близнюками-лакеями в зеленій уніформі. Бернарда, який репетував і схлипував, винесли з кабінету.

— Можна подумати, що йому збираються перерізати горло, — сказав Мустафа Монд, коли за Бернардом зачинилися двері. — Якби в нього було хоч трохи розуму, він зрозумів би, що його покарання є, по суті,

винагородою. Його висилають на острів. Тобто посилають туди, де він буде серед найцікавіших чоловіків і жінок у світі. Це ті люди, що з якоїсь причини зробилися занадто самосвідомими особами, щоб пристосуватися в нашому суспільстві. Всі ті, кого не задовольняє правовірність, що мають свої власні незалежні думки... Там кожний є індивідуальністю. Я майже заздрю вам, пане Вотсон.

Гельмгольц засміявся:

— А чому ж тоді ви самі не на острові?

— Тому, що я, все-таки, віддав перевагу іншому, — відповів Головконтролер. — Мені запропонували вибрати: або висилка на острів, де я міг би продовжувати займатися чистою наукою, або ввійти до Ради Контролера з перспективою успадкувати в належний час посаду Головного Контролера. Я вибрав останнє й розпрощався з наукою. Вряди-годи я шкодую за цим, — продовжив він, помовчавши. Щастя — господар суворий; слугувати щастю, особливо щастю інших людей, набагато важче, ніж слугувати істині, якщо ти не кондиційований так, щоб сприймати її мовчки. — Він зітхнув, знову замовк, потім продовжив жвавішим голосом. — Але обов'язок є обов'язок. Він важливіший за власні уподобання. Мене приваблює істина. Я люблю науку. Але істина грізна, а наука для суспільства небезпечна. Настільки небезпечна, наскільки була корисною. Наука дала нам найстабільнішу рівновагу в усій історії людства. Китайська стабільність в порівнянні з нами була безнадійно непевною; навіть примітивні матріархати не були стабільніші за нас, і це, повторюю, дякуючи науці. Але ми не можемо дозволити науці занапастити свої власні досягнення. Ось чому ми так суворо обмежуємо розмах наукових досліджень, ось чому я ледве не опинився на острові. Ми не дозволяємо науці займатися чимсь, крім насущних найневідкладніших проблем. Всім іншим досліддам ретельно ставляться перепони. Забавно буває, — продовжував Мустафа після короткої паузи, — читати, що писали в часи Нашого Форда про науковий прогрес. Тоді, мабуть, уявляли, що науці можна розвиватися безконечно, незважаючи ні на що. Знання вважалося за найвище благо, істина — найвищою

вартістю, все інше — другорядним і похідним. Правда, погляди починали мінятися навіть тоді. Сам Наш Форд зробив багато чого, щоб пересунути наголос з правди і краси на комфорт і щастя. Масове виробництво вимагало змін. Універсальне щастя може безупинно крутити колеса, істина й краса так не можуть. І, звичайно, коли маси захопили політичну владу, верховенствувати стали щастя й комфорт, а не істина й краса. Але наперекір усьому, необмежені наукові дослідження ще дозволялися. Люди ще продовжували говорити про правду й красу, ніби вони найвищі блага. Так було аж до Дев'ятирічної війни. Вона безцеремонно змусила заспівати по-іншому. Яка користь з правди-істини, краси чи знання, коли довкола вибухають бомби з сибіркою. Тоді, після тієї війни, наука була взята під контроль. Люди тоді були готові погодитися навіть на контрольне регулювання своїх апетитів. Все заради спокійного життя. З того часу ми тримаємо науку в шорах. Звичайно, від цього потерпіла істина, але процвітає щастя. Даром нічого не дається. За щастя треба платити. От за нього ви й платите, пане Вотсон, платите тому, що занадто зацікавилися красою. А я був занадто захопився істиною і теж поплатився.

— Але вас усе-таки не послали на острів, — сказав Дикун, що до цього мовчки слухав.

— Саме цим я й заплатив, — посміхнувся Контролер, — вибравши служіння щастю. Не своєму, а інших людей. Добре, що на Землі вистачає островів, — додав він, трохи помовчавши. — Я не знаю, що б ми робили без них. Мабуть, відправили б вас усіх до смертної камери. Між іншим, пане Вотсон, чи подобається вам тропічний клімат? Наприклад, Маркізькі острови чи Самоа? Чи ви б хотіли місце, яке потребує від людини більшого гарту?

Гельмгольц підвівся зі свого пневматичного крісла.

— Я хотів би жити в зовсім поганому кліматі, — відповів він. — Я вірю, що в суворому кліматі краще писатиметься. Наприклад там, де постійно вітри й шторми...

Головконтр схвально кивнув головою.

— Мені подобається ваш характер, пане Вотсон. Справді, дуже подобається. У такій же мірі, в якій я офіційно зобов'язаний вас осуджувати. — Він посміхнувся. — Ну, а як Фолклендські острови?

— Так, влаштують, я думаю, — відповів Гельмгольц. — А тепер, якщо ви не маєте нічого проти, я піду подивлюся, як там бідолаха Бернард.

РОЗДІЛ СІМНАДЦЯТИЙ

— Пожертвували мистецтвом, наукою — заплатили досить високу ціну за своє щастя, — сказав Дикун, коли вони залишилися один на один. — А може, й ще чимось?

— Ну, звичайно, релігією, — відповів Мустафа. — Колись, перед Дев'ятирічною війною, було таке собі поняття, що називалося Богом. Я вже забув, але припускаю, що ви знаєте все про Бога.

— Та... — завагався Дикун. Він хотів би розказати про самоту, про ніч, про бліде плоскогір'я в місячному світлі, про кручі й стрибок в чорну тінь, про смерть. Хотів, але слів не було. Навіть у Шекспіра нема таких слів.

Головконтр тим часом перейшов на другий бік кабінету, відімкнув великий сейф, врізаний у стіну між книжковими полицями. Відкрилися важкі двері.

— Тема ця завжди дуже цікавила мене, — сказав Мوند, риючися в темряві сейфа. Витяг нарешті звідти грубий чорний том. — Ну, ось, наприклад, книга, якої ви ніколи не читали.

Дикун взяв простягнену книжку.

— "Свята Біблія. Старий і Новий Заповіт", — голосно прочитав він на титульній сторінці.

— І цієї не читали, — показав маленьку книжечку без палітурок.

— "Наслідування Христові".

— І цієї, — Монд подав третій том.

— "Багатогранність релігійного досвіду. Вільям Джеймс".

— У мене є багато таких, — сказав Мустафа, знову сідаючи на своє місце. — Ціла колекція старих порнографічних книжок. Бог у сейфі, Форд — на полицях, — показав він з усміхом на свою відкриту бібліотеку — на полиці з книжками, стелажі з читальними машинами, сувоями звукового запису.

— Але якщо ви знаєте про Бога, то чому не говорите їм про нього? — обурено запитав Дикун. — Чому не даєте їм цих книжок про Бога?

— З тієї ж причини, з якої не даємо читати й "Отелло": книги старі, вони про Бога, яким його уявляли сотні років тому, не про Бога сучасного.

— Але Бог не міняється.

— Зате міняються люди.

— А яка тут різниця?

— Величезна, — сказав Мустафа Монд. Він знову підвівся й пішов до сейфа. — Жив колись чоловік — кардинал Ньюмен, — пояснив він. — Кардинал! — вигукнув патетично. — Це щось на зразок Архіспівальника.

— Я читав про кардиналів у Шекспіра: "Я, Пандульф, Міланський кардинал..."

— Звичайно, ви читали. Ну, значить, жив чоловік, якого звали кардинал Ньюмен. А! Ось і книжка, — він витяг її з сейфа. — Принагідно візьму ще й цю. Її написав чоловік, якого звали Біран де Мен. Він — філософ. Ви знаєте, що таке філософ?

— Мудрець, якому й не снилося, скільки всякого в небесах і на землі, — відразу відповів Дикун, пригадавши слова Гамлета.

— Саме так. Я ще прочитаю вам уривок про те, що йому снилось. Але спочатку послухайте, що писав цей Архіспівальник. — Він відкрив книжку на сторінці, закладеній папірцем, і почав читати: — "Ми не належимо собі, як не належить нам те, що ми маємо. Ми не творили себе і не можемо бути верховними над собою. Ми не господарі собі. Ми Божа власність. І хіба це не щастя так вважати? Хіба є якесь щастя або втіха в тому, щоб гадати, буцімто ми належимо собі? Так можуть думати люди юні й благополучні. Вони можуть вважати, що можливість робити все по-своєму — ні від кого не залежати — не думати про те, чого не видно, бути звільненими від постійної набридливої залежності, вічної молитви, від вічного зіставлення своїх вчинків з волею іншого — це велике благо. Але з віком вони, в свою чергу, виявлять, що незалежність не для людини, що вона для людей неприродна, придатна лише на якусь годину, а все життя з нею не прожити..." — Мустафа Монд замовк, поклав першу книжку і почав гортати сторінки другої. — Візьмемо, наприклад, із Бірона, — забасив він, продовжуючи: — "Людина старішає, вона відчуває в собі те всепроникне почуття слабості, стомленості, недомагання, яке приходить з віком. І так почувуючись, уявляє, заспокоює себе, що лише трохи прихворіла, притлумлює свої страхи тим, що тяжкий стан, мовляв, зумовлений якоюсь дрібницею, від якої можна легко відкараскатись, а від хвороби зцілитися. Марні сподівання! Хвороба ця — старість — жахлива болячка. Кажуть, що страх перед смертю й тим, що буде після неї, примушує людей похилого віку вдаватися до релігії. Але мій власний досвід переконав мене, що

незалежно від таких побоювань чи гадань, релігійність посилюється відповідно до старіння, посилюється в міру того, як пристрасті стихають, а прагнення й почуття менше збуджуються й менше збудливі, розум починає працювати спокійно, розсудливо, його менше баламутять образи, бажання й розваги, якими колись захоплювався. Ось тут і виринає Бог, як із-за хмари; душа наша відчуває, бачить, звертається до джерела всякого світла, звертається природно й неминуче, бо тепер усе, що давало почуттєвому світу життя й чарівність, почало від нас втікати, тепер те позірне існування більше не підтримується враженнями зсередини або ззовні, тепер ми відчуваємо потребу опертися на щось тривале, щось таке, що ніколи не підведе, — на реальність, на абсолютну й вічну правду. Так ми неухильно звертаємося до Бога, бо це релігійне почуття за своєю природою таке чисте, таке чудове для душі, яка пізнає його, що воно компенсує нам усі інші наші втрати". — Мустафа Монд закрив книжку й відкинувся в кріслі. — Серед багатьох речей на землі й на небі цим філософам і не снилося все це (він повів навколо рукою), ми і наш сучасний світ. "Від Бога можна не залежати, доки ви молоді й благополучні, все життя незалежним не проживеш". Ну, а в нас молодості й добробуту вистачає. Що ж виходить? Очевидно, те, що ми можемо бути незалежними від Бога. "Релігійне почуття компенсуватиме нам усі наші втрати". Але в нас немає жодних втрат, щоб їх компенсувати; релігійність стає зайвою. І для чого нам треба шукати заміну молодечих жадань, коли ті жадання ніколи не вичерпуються? Замінити молоді розваги, коли ми до останнього дня втішаємося й жируємо як завжди? Навіщо нам спочивати, коли наш розум і тіло знаходять радість в активності? Навіщо нам заспокоєння, коли в нас є сома? Навіщо непорушна підвалина, коли є міцний суспільний лад?

— По-вашому, Бога нема?

— Ні, можливо, й навпаки, що є.

— Тоді ж чому...

Мустафа Монд не дав закінчити.

— Але Бог проявляє себе по-різному в різні епохи. У передмодерні, доффордівські часи він проявляв себе, як описано в цих книгах. Тепер...

— Ну, а як тепер? — нетерпеливився Дикун.

— Тепер він проявляє себе в своїй відсутності — неначе його немає зовсім.

— Самі винні.

— Називайте це хобою цивілізації. Бог не співмірний з цивілізацією, машинерією, науковою медициною й загальним щастям. Доводиться робити свій вибір. Наша цивілізація вибрала машинерію, медицину й щастя. Через це я й тримаю ці книжки в сейфі. Вони непристойні. Вони б викликали обурення у чита...

— Але хіба, — перервав його Дикун, — не природно відчувати, що є Бог?

— З таким же правом ви можете запитати, чи природно застібати штани "блискавкою", — саркастично сказав Контролер. — Ви нагадуєте мені одного горезвісного писаку, якого звали Бредлі. Він визначив філософію як знаходження сумнівних причин для обґрунтування інстинктивної віри. Неначе справді можна вірити інстинктивно! Людина вірить тому, що вона так зумовлена, вихована. Обґрунтування сумнівними причинами того, в що людина вірить через інші сумнівні причини, — ото й є філософія. Люди вірять у Бога тому, що їх так виховали.

— Але все одно, — наполягав Дикун, — вірити в Бога природно, коли ти самотній — зовсім один серед ночі — і думаєш про смерть...

— Але в нас самотності нема, — сказав Мустафа Монд. — Ми програмуємо нелюбов до усамітнення й так влаштовуємо життя, що майже неможливо коли-небудь лишитися на самоті.

Дикун сумно кивнув головою. У Малпайсі він страждав від того, що його не допускали до громадського життя селища, а тепер у цивілізованому Лондоні страждав, що не може втекти від громадської діяльності, не може побути на самоті.

— Пригадуєте з "Короля Ліра"? — нарешті, подумавши, сказав Дикун: — "Боги справедливі; і приємні для нас пороки стають знаряддям нашої кари. Тебе зачато в темнім закапелку — й тебе покарано проваллям сліпоти". Йому це коштувало втратою очей. А Едмунд відповідає (ви пам'ятаєте, Едмунд поранений, вмирає): "Так, ти правду говориш. Колесо долі зробило повне коло, й мені кінець". Як же з цим тепер? Є, виходить, Бог, що керує всім, карає й винагороджує?

— А чи є? — в свою чергу запитав Мوند. — Ви можете насолоджуватися з безплідною дівцею скільки завгодно, не боячися, що син вашої полюбовниці вийме вам очі. "Колесо зробило повне коло, й мені кінець". А чи повалено сучасного Едмонда? Він сидить собі в пневматичному кріслі, обхопивши дівочу талію, дивиться стереоконтактний фільм, висмоктує з жувальної гумки статевий гормон. Боги справедливі. Не заперечую. Але Божий кодекс законів у кінцевому підсумку диктується людьми, які організовують суспільство. Провидіння діє за підказкою людей.

— А ви певні цього? — запитав Дикун. — Чи ви твердо впевнені, що Едмунд у тому пневматичному кріслі не покараний так само тяжко, як той Едмунд, смертельно поранений і закривавлений? Боги справедливі. Хіба не зробили вони з приємних йому пороків знаряддя його деградації?

— Деградації? У зіставленні з чим? Як щасливий працелюбний споживач, громадянин, Едмунд досконалий. Звісно, якщо взяти когось іншого, відмінного від нашого стандарту, то можна говорити й про деградацію. Але треба дотримуватися одного розряду постулатів. Не можна грати в електромагнітний гольф за правилами ескалаторного гандболу.

— "Але цінність незалежна від волі, — процитував Дикун із "Троїла й Крессіди". — Достойне вже само по собі достойне, а не тільки за цінником".

— Ну-ну, — запротестував Мустафа Монд. — Твердження досить спірне, чи не так?

— Якби ви думали про Бога, то не дозволяли б собі деградувати, тішачись приємними пороками. Була б тоді й у вас підстава терпляче переносити страждання, здійснювати героїчні вчинки. Я бачив це в індіанців.

— Не маю сумніву, бачили, — сказав Мустафа Монд. — Але ж ми не індіанці. Цивілізованій людині немає жодної потреби терпіти будь-що посправжньому неприємне. А щодо героїчних вчинків, то — Форде борони від подібних помислів. Якби люди почали діяти за власною ініціативою, весь суспільний лад полетів би шкереберть.

— Ну, а самозречення, самопожертва? Якби ви. мали Бога, то мали б підставу до самозречення.

— Але індустріальна цивілізація можлива лише тоді, коли не існує самозречення, коли люди не цураються бажань, а навпаки, сприяють їм, наскільки дозволяє економіка. Інакше зупиняться машини.

— Ви мали б тоді підставу для цнотливості! — сказав Дикун, трохи зачервонівшись.

— Але цнотливість породжує пристрасть, породжує неврастенію. А пристрасть і неврастенія породжують нестабільність. А нестабільність — кінець цивілізації. Міцна цивілізація немислима без багатьох пороків.

— Але Бог — причина всього шляхетного, піднесеного й героїчного. Якби ви мали Бога...

— Мій дорогий молодий друже, — сказав Мустафа Монд, — цивілізація не має абсолютно ніякої потреби в шляхетності й героїзмі. Ці штуки є симптомами політичної неспроможності. У правильно організованому суспільстві, як наше, ніхто не має жодної потреби бути шляхетним або геройським. Для виявлення цих якостей необхідна повна нестабільність. Там, де війни, де в душі людини точиться боротьба між обов'язком і потягом серця, де є спокуси, яким доводиться протистояти, де є предмети кохання, за які треба боротися або боронити, — там, мабуть, справді є якийсь сенс в шляхетності й героїзмі. Але тепер немає воєн. Ми пильно стежимо, щоб не було надмірної любові. Конфліктів між обов'язком і потягом серця не виникає, люди так кондиційовані, що вони просто не можуть не робити того, що повинні робити. Те, що вони повинні робити, назагал, таке приємне, а багатьом природним імпульсам такий широкий простір, що по суті, немає потреби утримуватися від спокус. А якщо коли-небудь людину спіткає неприємність, то в нас завжди є сома, щоб відпочити від реальності, незлагод. І та ж сома притлумить вашу злість, примирить з ворогами, зробить вас лагідним, витривалим й довготерпеливим. У минулому, щоб досягти цього, і то після багатьох років важкого морального вишколу, треба було докласти великих зусиль. Тепер ви ковтаєте дві-три півграмові таблетки — і відразу все в нормі. Тепер кожен може бути добродійним. Ви можете носити з собою принаймні половину своєї моральності у флакончику. Християнство без страждань — ось що таке сома.

— Але страждання необхідні. Згадайте, що говорив Отелло: "Якщо після кожної бурі така тиша, то хай дмуть вітри, поки смерті не збудять". Один з індіанців розказував нам про Дівчину з Мацаки. Юнаки, які хотіли з нею одружитися, мали до обіду скопати її город. Робота здавалася легкою, але там були мухи й комарі, не прості, а казкові... Більшість хлопців не могла витримати укусів комарів і мух. Але той, що зміг, узяв дівчину.

— Поетично! Але в цивілізованих країнах, — сказав Головоконтролер, — з дівчатами можна кохатися, не копаючи городів, і в нас немає жалючих комарів і мух. Ми позбавилися їх століття тому.

Дикун кивнув головою і насупився.

— От, от, саме позбавилися. Це на вас схоже. Всього неприємного ви позбавляєтеся, замість того, щоб стійко переносити. "Чи благородніше терпіти каміння й стріли образливої долі в серці, чи взятися за зброю проти безкрайого моря лиха й у боротьбі перемогти..." Але ви не робите ні того, ні другого. Ані терпите, ані боретеся. Ви просто скасовуєте каміння й стріли. Занадто легкий вихід.

Він раптом замовк — згадав про свою матір. У кімнаті на тридцять сьомому поверсі Лінда дрімотно плавала в морі співучого світла й напарфумованих пестоців — пливла геть з простору й часу, з в'язниці своїх спогадів, своїх звичок, своєї старості й обрезаючого зів'ялого тіла. А Томасик, экс-директор Інкубаційно-Кондиціювального Центру, все ще в сомовідпустці, загасив сомою приниження й біль і тепер раює в світі, де не чути страшних слів і глузливого сміху, де немає перед очима огидного обличчя, спітнілих одряхлілих рук, що обіймають його шию. Він — у чудовому світі...

— Вам би хоч трохи зазнати страждань, — продовжував Дикун, — а то у вас тут занадто все дешево...

("Дванадцять з половиною мільйонів, — заперечив колись Генрі Фостер, почувши від Дикуну цей докір. — Дванадцять з половиною мільйонів — ось скільки коштує нам новий Кондиціювальний Центр. Ні цента менше".)

— "Усе, що смертне і непевне, тій долі виявляй, у вічі смерті й небезпеки навіть із-за порожнього яйця відважно зазирай". Чи не принадно, чи не мудро? — запитав, дивлячися на Мустафу Монда. — Якщо навіть залишити Бога в спокої. Хоча, звичайно, Бог був би для цього вагомим фактором. Хіба нема ніякого сенсу й радості в доланні життєвих небезпек?

— Ні, сенс є та ще й чималий, — відповів Головоконтр. — Час від часу чоловікам і жінкам необхідно стимулювати свої надниркові залози.

— Що? — перепитав Дикун, не зрозумівши.

— Надниркові залози. У них одна з передумов досконалого здоров'я. Тому проходження через ССП примусове.

— ССП?

— ССП — Сурогат Сильної Пристрасті. Регулярно, раз на місяць, ми насичуємо організм адреналіном. Це фізіологічний еквівалент страху й люті. Люті Отелло, що вбиває Дездемону, і страху Дездемони, яку вбивають. Даємо тонізуючий ефект убивства без ніяких незручностей.

— Але мені подобаються незручності.

— А нам — ні, — сказав Контролер. — Ми воліємо жити комфортабельно.

— Але я не хочу комфорту. Я хочу, щоб був Бог, поезія, справжня небезпека, я хочу, щоб була свобода, хочу, щоб була чеснота. Я хочу, щоб був гріх.

— Інакше кажучи, ви хочете, вимагаєте права бути нещасним.

— Хай буде й так, — задерикувато сказав Дикун. — Так, я вимагаю права бути нещасним.

— Не кажучи вже про право на старість, каліцтво й імпотенцію, право на сифіліс і рак, право недоїдати, бути вошивим, право жити з постійним страхом перед завтрашнім днем, право заражатися черевним тифом, право мучитися нестерпними болями.

Запала довга мовчанка.

— Так, це все мої права, я їх вимагаю.

— Будь ласка, якщо хочете, — знизав плечима Мустафа Мوند.

РОЗДІЛ ВІСІМНАДЦЯТИЙ

Двері незамкнені, прочинені. Вони зайшли.

З ванної долинув неприємний характерний звук.

— Що там сталося? — гукнув Гельмгольц.

Відповіді не було. Повторився неприємний звук, потім знову і нарешті стихло. Тоді, клацнувши, відчинилися двері ванни і звідти вийшов дуже блідий Дикун.

— Ого! — стурбовано вигукнув Гельмгольц. — Вигляд у тебе кепський! З'їв щось таке, що тобі завадило?

Дикун ствердно кивнув головою.

— Я наївся цивілізації.

— Чого?

— Я отруївся нею, опоганився. А ще, — додав він тихіше, — я наївся також своєї власної розбещеності.

— Так, але що саме..? Тебе ж тільки-но...

— Тепер я очистився, — сказав Дикун. — Я випив суміш гірчиці з теплою водою.

Друзі здивовано вп'ялися в нього очима.

— Тобто ти навмисно викликав блювання? — запитав Бернард.

— Індіанці завжди так очищаються, — Джон сів і, зітхнувши, провів рукою по лобі. — Я приляжу на декілька хвилин. Змучився...

— Не дивно, — сказав Гельмгольц. Потім, помовчавши: — Ми прийшли порадитися з тобою, — продовжував він іншим тоном. — Завтра вранці ми відлітаємо.

— Так, завтра відлітаємо, — підтвердив Бернард, і Дикун ще не бачив у нього на обличчі виразу такої умиротвореної покірності. — І, між іншим, Джоне, — продовжував він, подавшись на своєму стільці вперед, щоб покласти руку на Джонове коліно. — Вибач мені, будь ласка, за все вчорашнє. — Він почервонів. — Мені соромно, — голос його затремтів, — дуже...

Дикун не дав договорити, взяв його руку й ніжно потис.

— Гельмгольц повівся дуже порядно, підбадьорив мене, — знову почав Бернард після короткої паузи. — Якби не він, я не знаю, що б я...

— Досить, досить, — запротестував Гельмгольц.

Помовчали. Всупереч сумному настрою, навіть завдяки йому, бо сум стверджував їхню взаємну любов, троє молодиків були щасливі.

— Сьогодні вранці я ходив до Головоконтролера, — нарешті сказав Дикун.

— Заради чого?

— Просився відлетіти з вами на острови.

— Ну, і він дозволив? — жваво запитав Гельмгольц.

Дикун похитав головою.

— Ні, не дозволив.

— А чому?

— Сказав, що хоче продовжити експеримент. Але я швидше провалюся, — з раптовою люттю додав Дикун. — Я швидше провалюся, ніж дозволю експериментувати наді мною далі. Хоча б і просили мене всі контролери світу. Завтра я піду звідси.

— Але куди? — в один голос запитали Бернард і Гельмгольц.

— Куди-небудь, — знизав плечима Дикун, — не має значення куди. Аби тільки побути на самоті.

З Гілфорда авіатраса Лондон — Портсмут йде через Вейську низину до Годалмінга, а потім через Мілфорд і Вітлі до Гаслемера і далі через Петерсфілд до Портсмута. Майже паралельно пролягла зворотна траса через Ворплесден, Тонгем, Елстед і Грейшот. Між Гог-Беком і Гіндгедом відстань між трасами не перевищувала шести-семи кілометрів. Для неуважних літунів така віддаль була занадто близькою, особливо вночі, або коли хтось із них прийняв зайвих півграма. Траплялися аварії, навіть катастрофи. Було вирішено відвести трасу Портсмут — Лондон на декілька кілометрів на захід. Між Грейшотом і Тонгемом чотири покинуті аеромаяки все ще визначали курс старого Портсмутсько-Лондонського шляху. Небо над ними тихе й опустіле. Зате тепер гелікоптери невпинно дзижчали й ревли над Селборном, Борденом і Фарнемом.

Дикун обрав для своєї відлюдної оселі старий аеромаяк, що стояв на гребені піщаного горба між Путенгемом і Елстедом. Споруда була залізобетонної конструкції і в доброму стані. Навіть занадто зручна, подумав Дикун, оглянувши приміщення, аж занадто цивілізована й розкішна. Він заспокоїв своє сумління, вирішивши тим суворіше самодисциплінуватися та повніше й досконаліше очиститися. Першу ніч на відлюдді він навмисно провів без сну. Вклякав годинами навколішки, молячися то до Неба (у якого колись Клавдій вимолював прощення), то позунійськи до Авонавілона, то до Ісуса й Пуконга, то до свого ангела-хоронителя — Орла. Час від часу він розпростирав руки, неначе був прикутий до хреста, й подовгу тримав їх так. Біль поволі зростав, аж поки ставав нестерпною мукою. Не опускаючи тремтячих рук із добровільного розп'яття, він повторював крізь стиснені зуби (а піт заливав обличчя):

— О прости мені! О зроби мене чистим! О допоможи бути чеснотливим!

Повторював знову й знову, відчуваючи, що ось-ось зомліє.

Коли настав ранок, він відчув, що тепер має право жити на маяку. Так, має, незважаючи на те, що більшість вікон залишалися зашклюденими, що з верхньої платформи відкривався такий гарний краєвид. Тому Дикун і обрав цей маяк, і тому відразу ж ледь не покинув його, щоб відшукати інше місце. Краєвид був такий чудесний — здавалося, він дивиться на втілення божественної істоти. Але хто він, щоб утішатися щодня й щогодини такою красою? Хто він, щоб жити у видимій присутності Бога? Він заслуговував жити тільки в якомусь огидному свинарнику, в якійсь сліпій підземній норі...

Закляклий, ніби побитий після довгої болісної ночі, але водночас від того й внутрішньо заспокоєний, він вийшов на платформу своєї вежі й дивився на вранішній світ, осяяний сонцем, в якому він знову одержав право жити. На північному круговиді простягся довгий крейдяний хребет Гог-Беку, з-за його східного краю здіймалися вежі семи хмарочосів Гілфорда. Побачивши їх, Дикун поморщився, але незабаром мусив

примиритися і з ними, бо вночі вони весело мерехтіли геометричними сузір'ями, або були залиті світлом прожекторів-підсвітлювачів, то урочисто зводилися ніби осяйні персти, указуючи вгору (жестом, значення якого в Англії тепер, крім Дикуну, уже ніхто не розуміє), в непроникні таємниці.

У долині, яка відокремлювала Гог-Бек від піщаного горба з маяком, тулився Путенгем — скромне дев'ятиповерхове село з силосними вежами, птахофермою й маленькою фабрикою по виробництву вітаміну Д. А на південь, з протилежного боку, слалися до озер порослі вересом пологі схили.

За озерами, над гаями, здіймається чотирнадцятиповерхова вежа Елстеда. Тьмяні у туманному повітрі Гіндгед і Селборн ваблять око блакитною романтичною далечінню. Але не тільки далечінь вабила Дикуну, ближнє довкілля теж було спокусливе. Ліси, пустища, порослі вересом і жовтим дроком, соснові гаї, блискучі ставки з водяними лілеями, заростями ситнягу й навислими над ставками березами — все це прекрасне й дивне для ока, звиклого до безплідної американської пустелі. А яке почуття самотності! Днями він не бачив ані живої душі.

Від маяка до Черінг-Т вежі всього п'ятнадцять хвилин льоту, але навіть горби Малпайсу навряд чи безлюдніші за це сюрреїське пустище. Юрби людей, які щоденно вилітали з Лондона на відпочинок, прагнули одного: пограти в електромагнітний гольф або теніс. Путенгем їх не вабив, найближчі майданчики були в Гілфорді. А тут лише квіти й принадні краєвиди, так що летіти сюди нема чого. Перші дні Дикун прожив самотньо, і ніхто його не турбував.

Гроші, які він отримав на особисті витрати по приїзді, здебільшого були витрачені на спорядження. Перед тим, як залишити Лондон, він купив чотири віскозно-вовняні ковдри, трохи шпагату й мотузок, цвяхи, клей, сякі-такі інструменти, сірники (хоч він вирішив згодом добувати вогонь тертям), кілька каструль і сковорідок, дві дюжини пакетів насіння й десять кілограмів пшеничного борошна. "Ні, не треба синтетичного

крохмалю й заміни́ка борошна з бавовни, — твердо заявив він продавцю, — навіть якщо він поживніший". Але від полігормональних бісквітів і вітамінованого ерзацу яловичини йому так і не пощастило відмовитися. Дивлячись тепер на ці бляшанки, він гірко дорікав собі за поступливість. Цивілізована погань! Він зарікся: з голоду помиратиму, а не доторкнуса. Я їм покажу! І себе провчу, слабака!

Він порахував свої гроші. Залишилося небагато, але вистачить, щоб пережити зиму. А весною, влітку город забезпечить всім необхідним, щоб бути незалежним від зовнішнього світу. До того ж, тут водиться дичина. Він бачив безліч кролів, а також водоплавну птицю на ставку. Тож не барячись, він став ладнати лук і стріли.

Недалеко від маяка росли ясени, а на стріли — цілий гай чудової рівної молодії ліщини. Спочатку він зрубав молодого ясена, відрізав шість футів стовбура без сучків, здер кору й почав обережно вистругувати біле дерево, як учив старий Мітсима, і вистругав шестифутову, у свій зріст, палицю, з досить потовщеною пружною серединою й звуженими гнучкими кінцями. Працювалося радісно й натхненно. Після стількох тижнів безділля в Лондоні, де не було чого робити, хіба що натискати вмикачі та крутити перемикачі, тепер було справжньою насолодою робити щось, що вимагало вміння й терпеливості.

Він майже кінчав вистругувати, як, похопившись, усвідомив, що наспівує — співає! Він винувато почервонів, ніби застукав себе на гарячому, на місці злочину. Адже прийшов він сюди не співати й розважатися, а щоб утекти від заразливої мерзоти цивілізованого паскудства, щоб очиститися й стати добрим, щоб у труді спокутувати свою провину. Збентежено похопився: занурившись в роботу, він забув про свою клятву постійно пам'ятати бідну Лінду, свою вбивчу до неї жорстокість і тих огидних близнюків, що кишіли як воші над таємницею її смерті, поганячи своєю присутністю не тільки його горе й каяття, але й самих богів. Він був поклявся пам'ятати свою провину й повсякчас її

спокутувати. А ось тепер він любо сидить над своїм луком і весело співає, так, так, — виспівує...

Він зайшов до приміщення, відкрив коробку з гірчицею і поставив чайник на вогонь.

Півгодиною пізніше три дельта-мінусовики, сільськогосподарські робітники однієї з путенгемських груп, саме їхали на Елстед і з гребеня горба побачили дивину: стоїть біля маяка парубок, голий до пояса, і б'є себе батоном з вузлуватих одноличок. Його спина вся в поперечних смугах, і то з одного, то з другого пухиря сочиться кров. Шофер звернув з дороги і разом з своїми двома компаньйонами, вп'явши очі й роззявивши рота, спостерігав це надзвичайне видовище. Один, два, три — рахували вони удари. Після восьми парубок перестав себе батожити, відбіг до узлісся і там нестямно виблювався. Після того він узяв бича і знову почав себе хльостати. Дев'ять, десять, одинадцять, дванадцять...

— Форде! — прошептав водій; його брати-близнюки були не менш ошелешені.

— Фордоньку! — вирвалося в них.

Через три дні, як стерв'ятники на мертву тушу, налетіли кореспонденти.

Висушений і затверділий над вогнем лук із зеленого сирого дерева був готовий. Дикун приступив до стріл. Тридцять ліщинових прутів стояли вистругані, висушені, на їхніх кінцях були забиті гострі цвяхи. Одної ночі він зробив наскок на путенгемську птахоферму і мав тепер досить пір'я, щоб спорядити всю свою зброю. Саме за роботою над опірненням стріл його й застав перший кореспондент. Безшумно, в своїх пневматичних черевиках, він ззаду підійшов до нього.

— Доброго ранку, містере Дикун! — сказав він. — Я від "Щоденного радіо".

Кинувшись ніби від гадючого укусу, Дикун скочив на ноги, розкидаючи на всі боки стріли, пір'я, слоїк з клеєм і пензель.

— О, я перепрошую, — сказав кореспондент зі щирим жалем. — Я не мав наміру... — Він торкнувся свого алюмінієвого бриля, схожого на димар, у який було вмонтовано приймач і передавач. — Вибачте, що я не здійсмаю бриля. Трохи заважкий... Як я казав, я представник "Щоденного..."

— Що ви хочете? — насупився Дикун.

Репортер відповів чарівною усмішкою.

— Наші читачі будуть глибоко зацікавлені... — він схилив голову набік і всміхався майже кокетливо. — Лише декілька слів від вас, містере Дикун.

Швидко, кількома звичними рухами, він розмотав два провідки від поясної портативної батареї, застромив їх одночасно з обох боків свого бриля, торкнувся за пружинку на ободі — і звідти вискочила антена, торкнувся за другу пружинку на верхку бриля — і як хлопчик-стовпчик виплигнув мікрофон і, дрижачи, завис у репортера перед носом; висмикнув і надягнув навушники, натис на вмикач з лівого боку бриля — і звідти задзижчало по-осиному, повернув вмикач з правого боку — і до дзижчання додалося стетоскопне сопіння й шарудіння, заїкання й раптовий писк.

— Алло, — сказав репортер у мікрофон, — алло, алло... — Раптом у циліндрі задзвонив дзвінок. — Це ти, Едзель? Говорить Прімо Мелон. Так, я впіймав його. Містер Дикун зараз візьме мікрофон і скаже пару слів. Будь ласка, містере Дикун. — Він поглянув на Дикуну з підлесливою і,

здається, переможною посмішкою. — Лише скажіть нашим слухачам, чому ви поселилися тут. Що змусило вас покинути Лондон (не виходь з прийому, Едзель) так раптово. І, звичайно, про той батіг (Дикун здригнувся: як вони взнали про батіг?). Нам усім дуже хочеться довідатись, для чого батіг. А потім — що-небудь про цивілізацію. Наприклад: "Що я думаю про цивілізовану дівчину". Лише декілька слів, дуже коротко...

Дикун виконав його прохання цілком і повністю. Він вимовив п'ять слів і не більше — тих самих індіанських слів, які чув від нього Бернارد у відповідь на прохання вийти до Архіспівальника Кентерберійського: "Гані! Соне есо це — на!" І, схопивши репортера за плечі, обернув його задом до себе (зад був принадно опуклий), примірівся і дав стусана з силою й точністю чемпіона з футболу.

Через вісім хвилин у продажу на вулицях Лондона був новий випуск "Щоденного радіо". На першій сторінці був заголовок: "Загадковий Дикун вдарив носом по куприку репортера "Щоденного радіо". Сенсація в Сурреї".

"Сенсація відчувається і в Лондоні", — подумав репортер, коли, повернувшись до Лондона, прочитав газетний заголовок. До того ж, відчувається дуже болісно. Якнайобережніше, кривлячися від болю, сів він до столу, щоб пообідати.

Проте травма, якої зазнав куприк репортера "Щоденного радіо", не залякала репортерів із нью-йоркської "Таймс", франкфуртського "Чотиримірного континіуму", "Фордівського наставника" й "Дельта міррор". Вони навідалися того дня на маяк, і Дикун зустрів їх ще непривітніше.

— Дурню ти заплішений! — кричав репортер "Фордівського наставника" з безпечної віддалі, потираючи свій зад — Прийми сому!

— Забирайся геть! — посварився кулаком Дикун.

Репортер відступив далі й знову закричав:

— Прийми пару грам — і зло перестане бути реальністю.

— Кохатва іяттокія! — відповів Дикун погрозливо й насмішкувато.

— Біль — то ілюзія...

— Та ну? — схопив Дикун товсту ліщинову палицю й пішов у наступ.

Представник "Фордівського наставника" дременув до свого гелікоптера.

Після цього на деякий час Дикун залишили в спокої. Декілька гелікоптерів, правда, якось прилетіли й зацікавлено кружляли навколо маяка. Дикун випустив стрілу в найближчого й настирного. Стріла пробила алюмінієву підлогу в кабіні, почувся зойк, і машина враз шугонула вгору. Інші з тих пір шанобливо трималися на віддалі. Ігноруючи їхнє надокучливе гудіння, Дикун (в уяві він прирівнював себе до стійкого індіанського жениха з Мацаки, який заради дівчини не злякався кровожерної мошви) скопував ділянку, що мала стати городом. Незабаром гелікоптерна мошва, очевидно, змудилася і відлетіла геть. Годинами небо над Дикуною головою було чисте, тихе, навіть було б німе, якби не жайворонки.

Було безвітряно й задушливо, в повітрі пахло грозою. Увесь ранок аж до обіду він копав, а тепер, простягшись на підлозі, відпочивав. І раптом перед ним постав образ Леніни — живої, в черевичках, панчохах, оголеної й пахучої. "Любий, обійми ж мене!" — почув він. Нахабна лярва! Але — ой! — руки, що обвивали його ший, напружені груди, дотик її уст! Вічність була в її очах і на устах. Леніна... Ні, ні, ні, ні! Він схопився на ноги і як був, напівголий, вибіг на подвір'я. Край поля купчилися сизі колючі кущі. Він

упав на них грудьми, обнімаючи не оксамитне бажане тіло, а оберемок зелених колючок. Вони впилися в нього тисячею гостряків. Він намагався думати про бідолашну Лінду, якій сперло дух, про її скарлючені пальці й невимовний жах в очах. Бідна Лінда, яку він поклявся пам'ятати... Але образ Леніни переслідував і володів ним. Леніни, яку він обіцяв забути. Хоч як було подряпане й поколоне його тіло, воно однаково відчувало її присутність. "Любий, любий... Якщо й ти хотів мене, то чому ж ти не..."

Біля дверей на цвяху висів батіг, приготований на випадок наїзду нових репортерів. Оскаженівши, Дикун схопив батіг, розмахнувся — і вузлуваті ремені врізалися в його тіло.

— Потаскуха! Курва! — кричав він за кожним ударом, ніби батожив Леніну (а як несамовито, і сам того не усвідомлюючи, він бажав, щоб це була вона!), білу, теплу, напахчену, безсоромну. — Шльондра! — і кликав розпачливо: — О Ліндо, прости мене! Прости мене, Боже! Я поганий, я лихий. Я... Ні, ні, ти шльондра, ти курва!

Зі своєї хитро обладнаної в гаю схованки, за триста метрів від маяка, Дарвін Бонапарт, найдосвідченіший фотограф, за дорученням корпорації стереоконтактних фільмів спостерігав усе те самобичування. Його терпіння й уміння накінець були винагороджені. Три дні просидів він у дуплі штучного дуба, три ночі плазував на животі по вересу та в кущах дроку, маскував мікрофони та присипав сірим піском дроти. Сімдесят дві години тягот. Але тепер настав сподіваний момент, найважливіший, подумав Дарвін Бонапарт, ладнаючи апаратуру, відтоді, як він зняв свій знаменитий стереовиючий контактний фільм про весілля горил.

— Грандіозно, — сказав він сам собі, коли Дикун розпочав свої дивні вправи. — Першокласно! — Він обережно й старанно навів свої телескопічні камери, стежачи за рухами Дикуну, надягнув насадку, щоб крупним планом зняти шалене, спотворене обличчя (чудово!), ввімкнув на півхвилини сповільнене знімання — сповільнення дасть винятково комічний ефект. Прислухався до ударів, стогонів, маячних слів, які записувалися на звукову доріжку, спробував підсилити їх (так,

безсумнівно, буде краще), почув і з радістю записав під час короткого затишшя дзвінкий спів жайворонка. От аби Дикун ще й обернувся, щоб можна було зняти крупним планом кров на спині. І майже відразу (щастить же сьогодні!) Дикун послужливо повернувся як треба, і Дарвін зміг зробити досконалий кадр.

— Грандіозно! — поздоровив себе Бонапарт, закінчивши зйомку. — Чудово! — Він витер спітніле обличчя. — Коли додати стереоконтактні ефекти, буде чудовий фільм. Не гірший за "Статеве життя кашалота". А це щось та важить!

Через дванадцять днів фільм "Дикун Суррейський" можна було побачити, почути й відчути дотиком у кожному першокласному стереоконтактному палаці Європи.

Фільм Дарвіна Бонапарта подіяв негайно й могутньо. Після обіду в день прем'єри самотність селяка Джона раптово була порушена цілою зграєю гелікоптерів.

Джон копав свій город і намагався докопатися до того, що діялося в глибинах його душі. Смерть — і він загнав свій заступ раз, другий, третій. "І всі вчорашні наші дні освітлюють запилені шляхи до смерті й праху дурням". Далекий грім прогуркотів на ствердження цих слів. Джон вивернув заступом новий шмат землі. Чому померла Лінда? Чому їй дозволили поступово перетворитися мало не в тварину, а потім... Він зіщулювся. В цілований сонцем труп. Він поставив ногу на заступ і люто загнав його в тверду землю. "Ми для богів, як мухи для хлоп'ят — вбивають нас заради власної розваги". Знову пролунав грім. Але той же Глостер назвав богів вічно благими. До того ж, "сон твій кращий відпочинок, ти відходиш часто в нього, і померти так боїшся, хоча смерть не більш як сон". Не більш ніж сон? Заснути. І можливо, бачити сні. Його заступ наткнувся на камінь, він нахилився, щоб його підняти. А в тому смертному спанні якії сні присняться?

Дзижчання вгорі переросло в ревище, Джона раптом накрила тінь, — щось затулило йому сонце. Він глянув угору, але його думки все ще блукали в тому іншому світі, що був правдивіший від правди, все ще були зосереджені на неосяжностях божества й смерті. Глянув ще раз угору і побачив низько над собою рій машин. Вони налетіли, мов сарана, зависали в повітрі, а потім приземлялися навколо маяка. Із черева цих гігантських коників виходили парами — чоловік у білому віскозно-фланельному костюмі й жінка в ацетатно-шовковій піжамі (через спеку) або в оксамитних шортах і напіврозстебнених блузках-безрукавках. Через декілька хвилин десятки їх стояли широким колом округ маяка, витріщивши очі, сміючись, клацаючи фотоапаратами, кидаючи Джону (як мавпі) земляні горіхи, пакетики жувальної гумки, заправленої статевими гормонами. І з кожною хвилиною, бо тепер потік, який линув через Гог-Бек, став безперервний, їхнє число збільшувалося. Як в кошмарі, десятки ставали двадцятками, двадцятки — сотнями.

Дикун відступив до маяка, ніби звір, загнаний у безвихідь, уперся спиною в стіну, поглядаючи то на одне, то на друге обличчя з безмежним жахом, як людина, що зовсім знетямилась.

Вправно кинений пакетик жувальної гуми вцілив Дикуну в щок. Раптовий біль вивів його із заціпеніння — він очутився, несамовитий гнів охопив його.

— Ідіть геть! — закричав він.

Мавпа заговорила! Пролунав сміх і оплески.

— Молодець Дикун! Ура, ура! — А крізь гамір чулися викрики: — Покажи бича, побичуйся.

Показати? Він схопив батога, що висів за дверима, і помахав ним, погрожуючи своїм мучителям.

З юрби відповіли глузливими оплесками. Дикун погрозово рушив до них. Злякано закричала якась жінка. Лінія глядачів трохи відсунулась і знову затвердла, стала непохитною. Свідомість переважаючої сили дала цим гулякам відвагу, на яку Дикун не сподівався. Не знаючи, що робити, він зупинився й оглянувся.

— Чому ви не залишите мене в спокої? — В його гнівному голосі прозвучала майже жалібна нота.

— На ось мигдалю, присмаченого магнезієм, — сказав чоловік, що стояв прямо перед Дикуном (перший, кого б відхльостав Дикун), простягаючи пакунок. — Їй-Форду, смачний мигдаль, — додав він з непевною, улесливою посмішкою. — Магnezійні солі зберігають молодість.

Дикун пакунка не взяв.

— Чого вам від мене треба? — допитувався він, зазираючи у вишкірені обличчя то одного, то другого. — Чого ви від мене хочете?

— Бича, — безладно відповіла сотня голосів. — Покажи бичування. Ми хочемо побачити, як ти батожися. Хочемо батожіння!

— Хочемо бича! Хо-че-мо-би-ча! — в унісон, скандуючи у важкому ритмі, повільно почала група, що стояла віддалік: — Показуй — бичування — показуй — бичування!

Інші відразу підхопили той крик, як папуги, раз за разом повторюючи фразу з наростаючою силою, аж поки після сьомого чи восьмого повторення "Показуй бичування" перекрило всі інші звуки.

Кричали всім гамузом, сп'янівши від крику, з одноголосністю, почуттям ритмічного єднання; вони, здавалося, могли скандувати годинами, до безконечності. Але приблизно на двадцять п'ятому

повторенні сталася заминка. Із-за Гог-Беку прилетів ще один гелікоптер і, повисівши над юрбою, приземлився між глядачами й маяком, у декількох метрах від Дикуна. Рев пропелера на якийсь час заглушив скандування, але коли мотори стихли, знову почалося:

— Хо-че-мо-би-ча! Показуй бичування! — так само голосно, наполегливо й одностайно.

Двері гелікоптера відчинилися, спершу вийшов білявий рум'яний чоловік, а за ним жінка у зелених оксамитових шортах, білій блузці й жокейському картузі.

Побачивши молоду жінку, Дикун здригнувся, відсахнувся і поблід.

Молода жінка стояла, усміхаючись до нього непевною, благальною, майже жалюгідною посмішкою. Минали секунди. Та ось губи її заворушилися, вона щось говорила, але слів не розібрати — їх покривало ревище скандуючого натовпу.

— Показуй бичування! Хо-че-мо-би-ча!..

Молода жінка притисла обидві руки до грудей з лівого боку, і на її ясному, як персик, і красивому, як у ляльки, обличчі застиг недоречний вираз тужливого страждання. Її сині очі наче побільшали, пояснишали. І раптом дві сльозини покотилися по її щоках. Вона знову невиразно щось говорила, потім швидко й пристрасно простягла руки до Дикуна, ступила крок до нього.

— Показуй — бичування! Хо-че-мо-би-ча! По-ка-жи...

І негадано вони одержали бажане.

— Шльондра! — кинувся Дикун до неї, як божевільний. — Смердючка! — і він оскаженіло шмагонував її батогом.

Перелякавшись, вона кинулась була втікати, але спіткнулася і впала у верес.

— Генрі! Генрі! — закричала вона. Але її рум'яний супутник дременув за гелікоптер — подалі від лиха.

Лінія глядачів поламалася, з радісним криком вдоволення вони кинулися до магічного центру притягання — адже біль — чаруючий...

— Жарся, розпуснице, жарся! — знову шмагнув осатанілий Дикун.

Глядачі пожадливо збігалися, штовхаючись і деручись, як свині біля корита.

— Ох плоть! — заскреготав зубами Дикун, шмагонувши батоном по власних плечах. — Вбити її, вбити її!

Притягнені чарівним видовищем страждання від болю, привчені до стадності й співдії, невикоренимо прищеплених їм, глядачі мимоволі почали повторювати несамовиті рухи Дикуну, стали бити один одного так, як Дикун бив то своє власне збунтоване тіло, то те пухке втілення розпусти, що звивалося у вересі в нього під ногами.

— Бий, бий, бий!.. — знай кричав Дикун.

Раптом хтось завів "Оргію-поргію", і всі дружно підхопили приспів, пішли колом, пританцювуючи й плескаючи одне одного по плечах у ритмі 6/8. Оргія-поргія...

Було за північ, коли відлетів останній гелікоптер. Очманілий від соми, виснажений затяжною оргією, Дикун вклався і заснув у вересі. Прокинувся, вже коли сонце було високо. Полежав, кліпаючи очима, як сова на світло, потім раптом усе пригадав. Усе.

— О Боже мій, Боже мій! — затулив він обличчя руками.

Під вечір показалися гелікоптери — летіли із-за Гог-Беку десятикілометровою чорною хмарою. У всіх газетах була описана вчорашня оргія примирення.

— Дикуне! — покликали ті, що прибули першими. — Містере Дикун!

Відповіді не було.

Двері маяка прочинені. Вони відкрили їх, зайшли в сутінки вежі. В арці на другому боці кімнати вони побачили східці, що вели на вищі поверхи. А під короною склепіння гойдалися дві ступні.

— Пане Дикун!

Повільно, дуже повільно, як дві неквапливі компасні стрілки, ноги оберталися праворуч — на північ, північний схід, схід, південний схід, південь, південний захід; зупинилися, повисіли непорушно й знову почали обертатися, так само не поспішаючи, але вже ліворуч — південний захід, південь, південний схід, схід...

© ВСЕСВІТ. — 1994. — №5/6, 7.

© МАРЕНКО Сергій, переклад з англійської, 1994.